

Obsah/Contents

Vedecké štúdie/Primary Researches

-
Možnosti využitia analýzy chůze pro identifikaci osob v kriminalistice..... 3
Posibilities of gait record analysis for identification of persons in criminalistic according to individual functional and dynamic features
Prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc., doc. RNDr. Miroslav Janura, CSc., Mgr. Zdeněk Svoboda, PhD.
-
Finančná a hospodárska kríza a úlohy štátu a práva v nej 19
Financial and economic crises and role of the state in its
doc. JUDr. Ladislav Balko, PhD.

Odborné články/Papers

-
Špecifiká komplexnej akreditácie súkromných vysokých škôl 37
Particularities of complex accreditation Slovak private universities
prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc., doc. JUDr. Jozef Záhora, PhD.
-
Iubilarius Civis Romanus..... 46
Iubilarius Civis Romanus
prof. ThDr. Jozef Krajčí, PhD.
-
Ústavné súdnictvo na území Slovenska včera, dnes a zajtra 55
Constitutional Judiciary Within the Territory of Slovakia Yesterday, Today and Tomorrow
JUDr. Ján Drgonec, DrSc.
-
Právna úprava eliminácie násillia na športových podujatiach v Slovenskej republike 82
Legal regulation of the elimination of violence at sports events in the Slovak republic
JUDr. Žaneta Surmajová

Informácie/Informations

- **Informácia z medzinárodnej vedeckej konferencie**
„Úloha a status rozhodcovského práva na Islande“ 98
Information on the International Scientific Conference
"The Role and the Status of the Arbitration Law on Iceland"
JUDr. Katarína Chovancová, PhD.

Možnosti využití analýzy záznamu chůze pro identifikaci osob v kriminalistice

Possibilities of gait record analysis for identification of persons in criminalistic according to individual functional and dynamic features

▼ Viktor Porada, Miroslav Janura, Zdeněk Svoboda

Klíčová slova:

totožnost, individuálnost a relativní stálost objektů identifikace, systémová kriminalistická identifikace, variabilita biologických systémů, chůze, analýza pohybu, zdroje chyb, kinematická vyšetřovací metoda

Key words:

identity, individuality and relative stability of identification objects, system criminalistic identification, variability of biological systems, gait, motion analysis, error source, kinematic investigation method

Abstrakt: *V souvislosti s individuálností, relativní stálostí a totožností objektů identifikace je nezbytné zkoumat i vlivy, které se podílí na způsobu provedení chůze člověka a které ve svém důsledku ovlivňují jejich hodnotu. Mezi základní parametry, které se podílí na struktuře a obsahu výstupů, patří technické vybavení pracoviště, velikost časového intervalu mezi záznamem pohybu a předáním výsledků do praxe, odborná úroveň předkladatele a v neposlední řadě také účel, pro který má být analýza pohybu provedena. Cílem tohoto sdělení je posouzení vlivů, které se podílí na způsobu provedení chůze člověka a určení parametrů v procesu vyhodnocení záznamu pohybu a zpracování dat, které mohou vést ke zkreslení získaných hodnot předávaných do praxe.*

Abstract: *In connection with individuality, relative stability and identity of identification objects it is necessary to examine influences participating on way of human gait. Gait evaluation through the use of video record analysis belongs presently to usual biomechanical methods which enable to get basic information on the motion of a person. Application of these outputs can be found in different fields, its range and quality is determined by practice demands of a given sphere. Among basic parameters participating on output structure belong technical equipment, time-lag between motion record and passing of the results to praxis, submitter's proficiency and last but not the least purpose of motion analysis. In many cases obtained information may significantly influence life of monitored persons. Therefore it is really necessary to find all the reasons that can have negative influences on data validity and thus avoid errors. The main objective of this article is to examine influences that are concerned in human gait and identify parameters in process of motion record evaluation and data processing to avoid errors of acquired values intended for praxis.*

Úvod

Článek je dalším výstupem z řešení výzkumného grantu MV ČR „Identifikace osob na základě funkčních a dynamických znaků“, na kterém se řešitelsky podílí i FP BVŠP. Výzkumný projekt má aspekty kriminalistické, technické, forenzní a právní. Předkládané sdělení preferuje především pro výzkum nezbytné aspekty kriminalistické a forenzní spojené s analýzou pohybu člověka. Hlavním cílem výzkumu je navrhnout novou, moderní biometrickou metodiku identifikace osob v případech, že na místech činů byl pořízen vhodný videozáznam pohybu lokomoce člověka.

Metodika identifikace osob pomocí videozáznamů se zaměřením na variabilitu parametrů chůze pohybových vzorů člověka je možná na základě přístupů, které bylo nutno v předstihu vytvořit a zvládnout (Straus, 2001, Straus a Porada, 2006, Porada, 1987, Rak a kol, 2008):

- 1) Stopy tohoto druhu, tedy stopy obsahující funkční a dynamické znaky, na kterých je výzkum založen, lze vyjádřit jako vztah relace mezi objektem a prostředím, tj. videozáznam stop funkčních a dynamických znaků člověka = člověk a jeho dynamický stereotyp, relace, použitý ideografický systém a jeho materiální situace. Tento přístup umožňuje vyjádřit vlastností a pohybové návyky dynamického stereotypu jako systém vlastností pohybového projevu podle nově navržené klasifikace. Tento uvedený vztah (S=objekt, relace, prostředí) má zásadní význam pro všechny další úvahy a rozborů pro následnou biomechanickou analýzu pohybu člověka.
- 2) Komparační identifikační zkoumání je založeno na srovnání systému identifikačních znaků dynamického stereotypu vytvořeného na videozáznamu z místa činu se systémy identifikačních znaků dynamických stereotypů vytvořených pomocí trajektorií vybraných referenčních (antropometrických) znaků prověřovaných osob. Jedná se tedy o aplikaci teorie identifikace systémů. Klasická kriminalistická, tzv. objektová identifikace toto srovnání neumožňuje.
- 3) Tento přístup v konečné fázi umožní vytvořit metodiku identifikace osob podle biometrických parametrů chůze člověka, pomocí analýzy pohybu, na základě trajektorií vybraných významných antropometrických znaků.

Hodnocení chůze s využitím analýzy videozáznamu patří v současné době k rutinním biomechanickým metodám, umožňujícím získat základní informace o provedení pohybu. Aplikace těchto výstupů je možné nalézt v různých odvětvích, jejich rozsah a kvalita jsou určeny požadavky praxe z dané oblasti. Mezi základní parametry, které se podílí na struktuře a obsahu výstupů, patří technické vybavení pracoviště, velikost časového intervalu mezi záznamem pohybu a předáním výsledků do praxe, odborná úroveň experta příslušného vědního oboru a v neposlední řadě také účel, pro který má být analýza pohybu provedena. Protože v mnoha případech mohou mít poskytnuté informace zásadní vliv na další průběh života sledovaných subjektů, je nutné pokusit se nalézt mimo jiné i všechny příčiny, které mohou negativně ovlivnit validitu naměřených dat a zabránit tak případným chybným závěrům ze strany experta.

Cílem tohoto sdělení je posouzení vlivů, které se podílí na způsobu provedení chůze člověka a určení parametrů v procesu vyhodnocení záznamu pohybu a zpracování dat, které mohou vést ke zkreslení získaných hodnot předávaných do praxe.

▀ Variabilita v biologických systémech

Mezi typické znaky biologických systémů, které se významně podílí na možnosti jejich poznatelnosti a na variabilitě výstupů při jejich měření, patří vysoký počet stavových proměnných (ne vždy známých), jejich složitá hierarchická struktura a množství interakcí na všech jejich úrovních. Dále pak velké rozdíly mezi sledovanými jedinci, ale i v rámci opakovaných měření daného jedince, omezení počtu experimentů opakovatelných ve srovnatelných podmínkách apod. Přitom určitou míru variability v akceptovatelném rozsahu nelze považovat za negativní jev, způsobený problémy v nervovém nebo kosterně svalovém systému. „Přirozená“ variabilita (variabilita ve „fyziologickém“ rozsahu) je součástí zdravých biologických systémů. Její ztráta může být příznakem zdravotních problémů, nemoci, stárnutí apod. Hodnotíme-li tedy variabilitu jako určení „šumu“ ve fyziologickém systému, je její přítomnost negativním jevem. Posuzujeme-li ji jako výsledek opakované mnohonásobné interakce, který je nepostradatelný pro možnost kontroly pohybu, je variabilita nezbytným prvkem pro možnost adaptability systému. Variabilita je spojena se všemi biologickými systémy (Danion et al., 2003), tedy i s člověkem a s jeho pohybovými projevy.

Na celkové variabilitě systému se podílí vnitřní zdroje (stav CNS, úroveň svalové kosterního systému, kvalita propriorecepce, úroveň metabolických procesů, aj.) a vnější podmínky (intenzita světla, typ povrchu, používané opěrné pomůcky, aj.) (Schwarz, Trost a Servet, 2004). Variabilita provedení chůze se zvyšuje díky velkému počtu potenciálních zdrojů. Mezi vnitřní zdroje patří např. časová dynamika neuromuskulární kontroly, věk, patologie nervového a svalové kosterního systému; mezi vnější zdroje se řadí změny vnějšího prostředí, podpůrné prostředky, metodologie sběru dat apod. (Chau, Young a Redekop, 2005).

Velikost variability (změny hodnot) můžeme zjišťovat v opakovaných měřeních v odlišném čase, mezi různými osobami, různými posuzovateli nebo mezi různými měřeními, rozdílnými intervencemi apod. (Chau, Young a Redekop, 2005). Studie, které se zabývají hodnocením variability, jsou nejčastěji zaměřeny na vliv věku, onemocnění nebo použití těchto přístrojů na změny v získaných datech (v provedení pohybu).

Posouzení variability má významnou kontrolní úlohu při řešení otázek spojených s řízením pohybu (Danion et al., 2003). Zvýšená variabilita může naznačovat nebezpečí pádu (Maki, 1997), s nárůstem její hodnoty se setkáváme při funkčních poruchách (Dingwell, Davis a Frazier, 1996). Určením variability je tedy možné hodnotit „stabilitu“ nervově svalového lokomočního systému (Sekiya et al, 1997, Hausdorff, Rios a Edelberg, 2001). Znalost limity systému v této oblasti je nezbytná pro možnost interpretace analýzy dat a pro následnou aplikaci v praxi (Chiari et al., 2005).

Lokomoční aktivity člověka jsou realizovány na základě pohybových vzorů, které se vytváří v procesu vývoje každého jedince. Celý pohyb je výsledkem předem připraveného vzorce neuronální aktivity, která je označována jako centrální motorický program (Králíček, 1995). Provedení chůze je realizováno na základě geneticky podmíněného modelu, který je modifikován s přihlédnutím k individuálním vlastnostem každého jedince v průběhu ontogenetického vývoje. Tato pohybová aktivita v sobě zahrnuje řadu společných rysů při provedení různými skupinami lidí. Současně však lze nalézt množství diferencí, s typickými charakteristikami pro daného jedince.

Podobně jako u většiny fyziologických signálů nejsou parametry chůze konstantní, ale kolísají v čase mezi jednotlivými krokovými cykly, i když jsou podmínky vnějšího

prostředí fixní (Hausdorff, 2005). V průběhu přirozené chůze je pohyb automaticky prováděn se snahou o optimální (minimální) výdej energie. Soderberg (1997), Trew a Everett (1997) stanovili velikost vertikální oscilace těžiště jako kritérium ekonomičnosti chůze.

Na variabilitu chůze můžeme pohlížet jako na schopnost adaptability, která je nezbytná pro úspěšnou lokomoci nebo pro možnost snížení balanční kontroly (Moe-Nilssen a Helbostad, 2005).

Vnitřní faktory variability chůze (věk, zdravotní stav, psychika aj.):

Mezi mladšími a staršími osobami existuje významný rozdíl v rychlosti chůze. Faktor věku významně ovlivňuje variabilitu kinematických parametrů při chůzi. Kyvelidou et al. (2008) našli pro chůzi významný rozdíl ve velikosti koeficientu variace v rozsahu pohybu v kyčelním a v kolenním kloubu. Pro rozsah pohybu v hlezenním kloubu vliv věku na variabilitu nebyl prokázán.

Mezi fyziologické faktory, které ovlivňují dynamiku chůze, patří kontrola pohybu pomocí CNS, funkce svalů a posturální kontrola. Variabilitu chůze mohou ovlivnit také kardiovaskulární změny a psychika (Herman et al., 2005; Hausdorff et al., 2004).

Vnější faktory variability chůze (prostředí, povrch, aj.):

Při pohybu v terénu s různými povrchy se ve srovnání s pevnou podložkou zvyšuje variabilita délky kroku a také variabilita pohybu trupu a hlavy (Marigold a Patla, 2008).

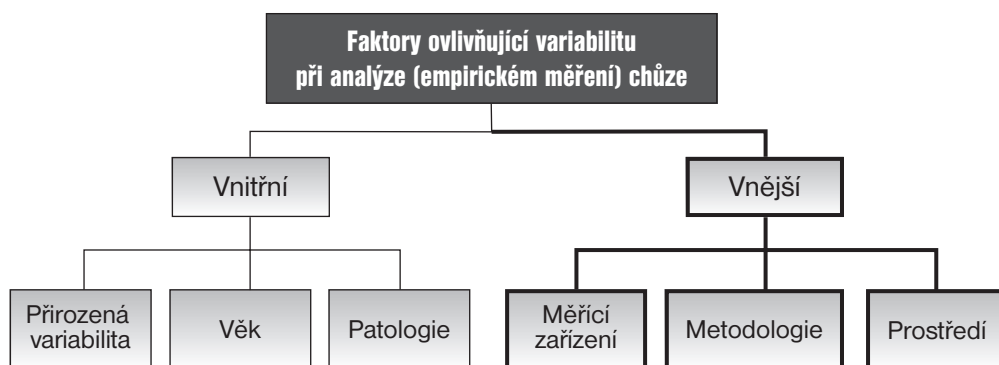
Při chůzi na nepravidelném povrchu se snižuje např. rychlost chůze, kadence, délka kroku, doba trvání fáze dvojí opory, na mokrému povrchu dochází k redukci rychlosti chůze, délky kroku a ke zvýšení šířky kroku (Menant et al., 2008). Tito autoři prokázali také vliv obuvi na chůzi.

Na kluzkém povrchu dochází k prodloužení doby trvání stojné fáze i celého krokového cyklu, ke zkrácení délky kroku, snížení rychlosti chůze. Z hlediska kinematiky dolních končetin je kluzkým povrchem ovlivněn zejména hlezenní kloub, který hraje nejvýznamnější roli při adaptační strategii (Fong, Hong a Li, 2005).

Při vyšetřování chůze a faktorů, které ovlivňují její variabilitu, mohou být nalezeny rozdíly v pozorované skupině nebo reakce na intervenci výsledkem změn v rychlosti chůze (Hausdorff, 2005). Ve studii Gorton, Hebert a Gannotti (2008) bylo realizováno měření chůze u jedné osoby na dvanácti různých místech. Osoba prováděla chůzi vždy přirozenou rychlostí s přirozenou kadencí, avšak rychlost chůze nebyla ve všech místech stejná. Použití metronomu by však způsobilo nepřirozený vzorec chůze, s větší variabilitou měřených parametrů mezi jednotlivými místy měření. Chůze přirozenou rychlostí se vyznačuje nízkou variabilitou parametrů (Masani, Kouzaki a Fukunaga, 2002). Rychlejší chůze u zdravých osob je méně variabilní než chůze pomalá (Bilney, Morris a Webster, 2003).

Analýza chůze

Při posouzení výsledků analýzy záznamu při hodnocení chůze je k výše uvedeným faktorům nutné přiřadit zdroje možných chyb, které vznikají při vyhodnocení záznamu a při následném zpracování dat (obr. 1). Pouze komplexní pohled na tuto problematiku nám umožní kvantifikaci rozdílů (shod) mezi reálným pohybem a jeho vyjádřením s využitím kinematických charakteristik.

Obrázek 1 Zdroje chyb u empirických měření chůze (upraveno podle Chau, Young & Redekop, 2005)

Provedení chůze se vyznačuje „pravidelným“ mnohonásobným opakováním pohybů jednotlivých segmentů těla. Z tohoto důvodu je popis chůze obvykle odvozen z provedení jednoho nebo dvou krokových cyklů, s předpokladem, že následující krokové cykly jsou stejné. V tomto případě se jedná o racionální přiblížení, které je podmíněno obtížnou analýzou pohybu, probíhajícího ve větším prostoru. Současně však musíme přihlížet k velké variabilitě, která se může vyskytovat mezi různými jednotlivci nebo i u toho samého jedince (Smidt, 1990; Šifta, Zahálka a Süssová, 2006).

Reliabilita a validita parametrů získaných subjektivním hodnocením chůze je nízká. Je však nutné si uvědomit, že při použití složitějších postupů pro analýzu chůze musíme určit, jak se na nalezených diferencích podílí chyba systému a jaký podíl připadá na vlastní změny v provedení chůze (Krebs, Edelstein a Fishman, 1985; Coutts, 1999).

Videografická (vyšetřovací) metoda je nejčastěji používaná kinematická metoda, která je založena na analýze pohybu důležitých bodů, vybraných segmentů nebo celého těla pomocí vyhodnocení videozáznamu. Označením bodů na záznamu pohybové činnosti (na těle člověka) získáme jejich rovinné souřadnice, které slouží pro určení základních kinematických veličin (dráha, úhel, rychlost, úhlová rychlost, aj.).

Při záznamu pohybu se však každý trojrozměrný (3D, prostorový) předmět, tedy i lidské tělo, zobrazí na dvojrozměrný (2D, rovinný) obraz. Při použití jednoho záznamového zařízení a při označení bodů na záznamu z této kamery tedy získáme pouze 2D souřadnice. Pro prostorovou analýzu pohybu proto musíme použít záznam nejméně ze dvou kamer.

Pro převedení jednotek (pixelů) na běžně používané délkové jednotky je nezbytné provést vyhodnocení měřítka. Tímto měřítkem je útvar (rovinný pro 2D analýzu, prostorový pro 3D analýzu), jehož rozměry známe. Měřítka umístíme do vybraných poloh tak, aby vymezovalo rovinu (prostor), ve kterém probíhá analýza. Označením bodů na měřítku, které ohraničují úsečky známé velikosti, získáme hodnoty pro převod vyhodnocených vzdáleností na reálné délkové jednotky.

Záznam pohybu

Poloha kamery by se měla blížit situaci, kdy optická osa kamery protíná sledovaný úsek co nejbližše jeho středu. Posun kamery k okraji tohoto úseku má za následek vznik nepřesností, které jsou způsobeny tím, že sledovaný objekt vidíme pod určitým úhlem.

Druhou podmínkou je poloha kamery s optickou osou kolmou k rovině pohybu. Vychýlení kamery od tohoto směru způsobuje stejné zkreslení jako pohyb segmentu mimo rovinu pohybu těla. Odchylku lze eliminovat matematicky při přepočtu souřadnic jednotlivých bodů. Vzhledem k obtížnému určení vstupních parametrů (velikost úhlu odchylky) se však snažíme o minimální využití těchto úprav.

Pravidla, která je nutné dodržet, aby záznam pohybu umožňoval kvalitní zobrazení sledované pohybové činnosti, můžeme rozdělit do několika skupin:

a) vzdálenost kamery od sledovaného pohybu

V tomto případě je nutné, aby kamera byla v dostatečné vzdálenosti od pohybujícího se tělesa. To se týká zejména situací, kdy je pohyb tělesa prováděn ve větším rozsahu. Na druhou stranu je nutné přizpůsobit vzdálenost kamery velikosti snímaného tělesa (lidského těla). Velká vzdálenost kamery má za následek záznam, na kterém nelze na lidském těle rozlišit požadované detaily.

b) prostorové možnosti pro záznam pohybu

Do této oblasti můžeme zařadit podmínky, kdy je nutné přihlížet zejména k vlivu dalších osob, které se spoluúčastní (aktivně, pasivně) při záznamu daného děje.

c) světelné podmínky

Tento faktor lze (mimo natáčení v laboratoři nebo v prostorách, kde máme možnost provádět libovolné změny) ovlivnit pouze minimálně. Při zhoršených světelných podmínkách (způsobené také mlhou, deštěm, sněžením apod.) je možné využít některé parametry kamery, případně změnit rychlost závěrky. V tomto případě však musíme posoudit, zda se vztah „při prodloužení času je nutné zmenšení rychlosti pohybu“ neprojeví na ostrosti záznamu pohybové sekvence. Jestliže máme možnost použít libovolným způsobem doplňkové světelné zdroje, musíme přihlížet k jejich intenzitě a rozmístění. Podobný vliv jako nedostatečné osvětlení může mít i nadměrná intenzita světelných zdrojů (vznik stínů, vznik „falešných kontur“, změna tvaru objektu na záznamu pohybu). Rovnoměrné rozmístění zdrojů světla může někdy způsobit, že objekt ztrácí svůj prostorový tvar a stává se plochým.

d) pozadí za objektem

Při natáčení v terénu můžeme tento faktor ovlivnit pouze nepatrně. Plocha za pohybujícím se objektem má být celistvá, s minimem rušivých prvků. Její barva je kontrastní vzhledem k barvě snímaného tělesa nebo důležitých bodů, umístěných na tomto tělese.

Jednotlivé segmenty jsou definovány pomocí vybraných anatomických bodů. Při analýze videozáznamu získaného v laboratorních podmínkách však nepracujeme s těmito body, ale s jejich projekcí na kůži. V první fázi je proto nezbytné provést vypalování příslušného anatomického bodu a tento bod reprodukovat na povrch těla. Tento proces je ovlivněn zejména zkušeností osoby, která palpaci provádí.

Pro vlastní vyhodnocení by značky neměly být umístěny kolineárně (v jedné přímce), aby mohlo dojít k reprodukci segmentu pomocí rovinného obrazce (např. trojúhelníku) pohybujícího se v prostoru. Tato pozice značek je důležitá z hlediska možnosti následného určení rotace segmentu vzhledem k jeho podélné ose.

Základním problémem, který se vztahuje k vymezení segmentů pomocí povrchových značek, je posun těchto značek v průběhu pohybu. Měkké tkáně, které se nachází mezi kostí a značkou, se vlivem změn rychlosti a setrvačnosti posouvají. To je příčinou posunu

polohy značky vzhledem k bodu na kosti. Velikost těchto změn nelze jednoznačně určit, protože u různých jedinců nejsou parametry vrstvy měkké tkáně stejné (tloušťka vrstvy, rozložení tkáně...). Algoritmy používané pro odstranění těchto chyb slouží zejména k zmenšení negativních vlivů. Jejich využití je poměrně složité.

Příkladem dvou, v současné době nepoužívanějších souborů značek, které jsou typické pro označení dolních končetin při chůzi, jsou Kit Vaughan – původní soubor a Helen Hayes Hospital – modifikovaný soubor (v literatuře je možné v závislosti na typu řešené úlohy nalézt odvozené soubory značek s drobnými úpravami).

Chceme-li provést komplexní kinematickou analýzu chůze, je nezbytné pracovat s celým tělem, tzn. označit a vyhodnotit body i na dalších segmentech. Umístění značek je ovlivněno charakterem řešené úlohy a podmínkami měření (testovaná osoba, prostředí, měřicí aparatura).

Značky na povrchu těla (projekce anatomických struktur) slouží jako vstupní informace pro určení středů kloubů apod.

Z hodnocení kinematických parametrů při analýze pohybu jednoho subjektu ve 12 různých laboratořích vyplývá, že predominantním zdrojem variability jsou rozdíly v umístění značek na těle probanda (Gorton, Hebert a Goode, 2001). Pro kinematickou analýzu je při použití značek chyba způsobená vlivem měkkých tkání a posunem značek větší než chyby přístrojů. Nepřesnosti se projevují nejen v hodnocení mechaniky pohybu v kloubech, ale také v běžných klinických analýzách (Leardini et al., 2005). Gorton, Hebert a Gannotti (2008) zjistili, že u většiny parametrů měřených na pánvi a na dolních končetinách při chůzi nebylo více než 75 % celkové variability způsobeno systémem, rozdíly mezi dny ani mezi pokusy v rámci jednoho měření. Nejpravděpodobnější příčinou byla variabilita mezi posuzovateli v důsledku rozdílů v umístění značek na těle subjektu.

Je nutné si uvědomit, že označení bodů na těle člověka lze provést pouze v případech laboratorního měření nebo omezeně při terénním měření. Existuje však celá řada situací, kdy označení bodů není možné (záznam pohybu ve sportu, analýza záznamu z průmyslových kamer apod.). V tomto případě pracujeme s „odhadem“ bodů, který zvyšuje riziko vzniku chyby (viz Určení přesnosti vyhodnocených dat při 3D analýze videozáznamu). Ta se projevuje již v základních parametrech (dráha, úhel) a významně narůstá při odvození dalších veličin (rychlost, zrychlení) pomocí derivování.

Proces kalibrace je nezbytný pro možnost určení závislosti mezi skutečnými velikostmi a odpovídajícími údaji, získanými na záznamu pohybu. Provedení kalibrace je jedním z nejvýznamnějších zdrojů chyb při kinematické analýze chůze s využitím videografické metody. Vlastní realizace kalibrace zahrnuje:

1. Určení souřadnic známých bodů v prostoru (body, jejichž vzdálenost je přesně definována), které jsou nezbytné pro stanovení měřítka mezi reálnou a obrazovou soustavou souřadnic – kalibrace prostoru. Pro možnost kalibrace prostoru jsou využívána různá zařízení (tyče, krychle, řetězce, ...), která se odlišují zejména ve svých rozměrech, v počtu a tvaru bodů určených pro kalibraci a v jejich umístění.
2. Nalezení odchylek souřadnic vyhodnocených bodů od jejich reálných souřadnic, které slouží pro určení vlivu použitých přístrojů na kvalitu vyhodnocených dat – kalibrace kamery.

Jedním z hlavních problémů kalibrace, který významně snižuje přesnost dat získaných při 3D videografické metodě, je nárůst chyb při určení souřadnic bodů, které se

nachází mimo kalibrovaný prostor. Proto se používá postup, kdy je kalibrační rám menších rozměrů přemísťován do předem zvolených pozic. Posun rámu se zpravidla provádí tak, že nejméně tři nekolineární body z původní polohy rámu „jsou uvnitř jeho nové pozice“.

Pro získání prostorových souřadnic bodu je nutné znát minimálně dvě dvojice rovinných souřadnic tohoto bodu v daném okamžiku. Proto je nutné provést synchronizaci záznamů z různých přístrojů tak, aby mezi začátkem jednotlivých pulsů nedocházelo k časovému posunu. Při použití běžných průmyslových kamer v reálných podmínkách (bez možnosti doplnění záznamu o příslušný časový kód) je tento postup prakticky nemožný. To významně omezuje nebo vylučuje možnost realizace prostorové analýzy chůze v těchto podmínkách.

Vyhodnocení záznamu – určení obrazových souřadnic bodů

V tomto případě určuje polohu vybraných bodů vyhodnocovatel podle svého subjektivního uvážení – s použitím značek nebo bez použití značek na sledovaném subjektu. Všechny softwary pro vyhodnocení záznamu jsou vybaveny možností odečtu souřadnic pomocí umístění kurzoru na „střed“ značky (Zahálka, 2001). Někdy je tento postup modifikován tak, že vyhodnocovatel zadá oblast, ve které by se měla značka nacházet, a vlastní polohu středu značky „vyhodnotí počítač sám“.

Hlavní nevýhodou odečtu souřadnic bodů bez použití značek je subjektivní chyba operátora, kdy správné označení bodů je podmíněno zejména kvalitou záznamu a zkušeností vyhodnocovatele. U takto určených souřadnic bodů lze předpokládat, že svůj subjektivní pohled na koncový bod segmentu nebo na střed otáčení v daném kloubu přenáší vyhodnocovatel s vysokou opakovatelností do všech použitých snímků. To snižuje výslednou chybu odečtu.

Automatické metody odečtu jsou založeny na odlišení bodu od pozadí, na kterém je tento bod umístěn. To se provádí na základě barevného a především jasového kontrastu jednotlivých obrazových bodů. Při aplikaci na pohyb člověka se jedná téměř výhradně o značky, které mají dané barevné, světelné nebo reflexní vlastnosti. Automatické metody eliminují subjektivní chyby v určování souřadnic jednotlivých bodů a výrazně zrychlují celý proces. Jejich použití je však možné pouze při laboratorním měření, protože emitynty záření (na značkách i v okolí kamer) lze jen omezeně použít v přirozeném denním světle.

Úprava vyhodnocených dat

Data získaná použitím videografické metody jsou ovlivněna množstvím faktorů, z nichž některé lze odstranit pečlivou přípravou měření, další souvisí s úrovní měřicí techniky. Jejich vliv však nelze vyloučit ani při dodržení všech základních metodologických pravidel. Postup, který umožní odstranění nebo oslabení rušivých faktorů z vyhodnocených (hrubých) dat, se nazývá vyhlazení – smoothing.

Polynomická regrese se používá k vyhlazení dat pomocí rovnice, která se v základních úlohách vztahuje k celému souboru dat. Jednoduchá polynomická regrese bývá často nahrazena polynomickou regresí, která je prováděna opakovaně po krocích (step-wise).

Zjednodušeně můžeme splajn definovat jako hladce spojitý polynom m -tého stupně v bodech nazývaných uzly tak, že derivace $m-1$ řádu jsou spojité. Stejně jako u polynomů je důležitým faktorem pro provedení správného vyhlazení hrubých dat nalezení vhodného

stupně splajnu. Volba nesprávného stupně způsobí nedostatečné nebo naopak nadměrné vyhlazení křivky. Na rozdíl od použití polynomů spočívá zásadní rozdíl v úpravě (aproximaci) křivky získané z vyhodnocených dat, která je prováděna po částech.

Podstatou filtrace signálu je odstranění těch komponent signálu, které jsou způsobeny rušivými vlivy jednotlivých faktorů v procesu měření. Tato redukce se provádí pomocí různých filtrů, které se liší velikostí používané mezní frekvence (cut off). Kirtley (2006) uvádí jako optimální mezní frekvenci šestinásobek frekvence krokového cyklu. Tedy při chůzi 120 kroků za minutu (60 krokových cyklů – 1 Hz) by měla být mezní frekvence okolo 6 Hz. Převod neperiodického signálu z časové do frekvenční oblasti se uskutečňuje pomocí Fourierovy transformace.

Kvalita vyhodnocených dat

K určení základních charakteristik systémů a dat, získaných pomocí těchto systémů, jsou používány tři kategorie (French, 1981):

- přesnost (accuracy),
- opakovatelnost (precision),
- rozlišitelnost (resolution).

Přesnost je určena pomocí rozdílu mezi naměřenou a reálnou (pravdivou) hodnotou. V některých případech skutečnou velikost sledovaného parametru neznáme, proto stanovíme přesnost s pomocí průměrné hodnoty opakovaných měření.

Provádíme-li opakovaně měření daného parametru, jsou jednotlivé výsledné hodnoty zpravidla různé. K rozdílu dochází vlivem malých diferencí v měřicím zařízení, v podmínkách měření nebo v postupu vyhodnocovatele. Velikost opakovatelnosti lze určit pomocí hodnoty rozptylu.

Opakovatelnost nás tedy informuje o kvalitě metody, zatímco přesnost se vztahuje ke kvalitě výsledku.

Rozlišitelnost je nejmenší krok, který můžeme měřit nebo odlišit na objektu měření nebo na přístroji, kterým měření provádíme. Výslednou dosažitelnou kvalitu celého řetězce omezuje vždy jeho nejslabší článek.

Rozlišitelnost není určena pouze technickými parametry přístrojů. Při vyhodnocení záznamu se musíme zaměřit také na vlastnosti zrakového orgánu. Schopnost rozlišení při binokulárním vidění je asi 48" (úhlových vteřin). U liniových prvků (přímky apod.) se rozlišitelnost zvyšuje (18").

Rozlišitelnost při práci s různými typy kamer je ovlivněna typem použitého maticového detektoru. Počty řádků a sloupců v obraze se u většiny běžně používaných přístrojů v současnosti pohybují v řádu tisíců. To v přepočtu znamená, že rozměry pixelů jsou 5 x 5 μm a méně. Vyšší úroveň odstupu užitečného signálu od šumu umožňuje použití převodníků s více bity, které zaručuje přesnější analýzu detailů, hran apod.

Počet rušivých faktorů, které mohou ovlivnit kvalitu výstupních dat, je velký.

Každou odchylku od reálné (skutečné, pravdivé) hodnoty nazýváme chybou. Podle „místa vzniku“ v měřicím procesu mluvíme o chybách:

- **přístrojových** (instrumentálních), které jsou způsobeny konstrukcí měřicího zařízení;

- **metodických**, ktoré jsou ovlivněny použitou metodikou při získání, vyhodnocení a zpracování dat;
- **teoretických**, které vznikají při nesprávném použití hodnot vstupních parametrů, konstant apod.;
- **statistických**, které souvisí zejména s nevhodným použitím statistických metod;
- **subjektivních**, které určují vliv lidského faktoru na kvalitu získaných dat (v našem případě se jedná zejména o podíl vyhodnocovatele při digitalizaci záznamu pohybové činnosti).

Zdroje chyb při rovinné 2D analýze můžeme zpravidla rozdělit do tří základních skupin:

a) *Nedodržení kolmosti optické osy kamery na rovinu pohybu*

Jestliže mezi optickou osou kamery a rovinou pohybu je jiný úhel než 90° , dochází ke zkreslení délkových parametrů. Mění se vzdálenost bodů – změna velikosti úsečky, velikosti úhlu. Dochází k diferencím, velice často významným, u odvozených veličin – rychlost, zrychlení.

b) *Pohyb segmentu mimo rovinu kolmou na optickou osu kamery*

Rozdíl mezi skutečnou a vyhodnocenou délkou se nazývá chyba perspektivy. Lze-li tedy teoreticky předpokládat, že jeden bod ohraničující danou úsečku leží v rovině pohybu a druhý krajní bod je mimo tuto rovinu, je vyhodnocená vzdálenost bodů menší než skutečná.

c) *Rozdílná vzdálenost mezi objektem a kamerou a kamerou a kalibrační rovinou*

Tato chyba vzniká v případě, kdy kalibraci (umístění měřítka) provádíme v rovině, která není totožná s rovinou pohybu.

Z hlediska vlivu použité optiky na velikost chyb bývá největší pozornost věnována tzv. zkreslení obrazu (distortion), kdy dochází ke změně tvaru nasnímaného objektu v porovnání se skutečnými rozměry. Jestliže je příčné zvětšení větší ve vnější části předmětu, dochází k poduškovitému (pincushion) zkreslení. Je-li v této části objektu zvětšení menší než kolem jeho středu, mluvíme o soudkovitém (barrel) zkreslení.

Počet analyzovaných pokusů

Jednou z klíčových otázek při analýze vybrané pohybové činnosti, tedy i lokomoce, je určení minimálního počtu analyzovaných pokusů (nebo základních cyklů). Údaje o počtu pokusů, které jsou nutné pro posouzení variability, se u jednotlivých autorů liší podle charakteru a způsobu realizace dané činnosti a v neposlední řadě i na základě úrovně zařízení, které je používáno pro vlastní analýzu. Provedení chůze ve standardních laboratorních podmínkách se může jevit jako jednoduché. Kombinace různých faktorů (přítomnost cizích osob a neznámých přístrojů; minimalizace některých částí oblečení; nutnost kontaktu chodidla s vymezenou plochou (silová plošina) však způsobují, že provedení pohybu je nepřirozené, se sníženou výpovědní hodnotou. Proto je nutné vytvořit optimální podmínky, ve kterých lze i vizuálně určit ty pokusy, které se odlišují od „přirozeného“ provedení pohybu. Při analýze složek reakční síly je nutné, aby na začátku absolvovaného úseku měl každý jedinec před umístěním silových plošin dostatečně velký úsek (5 m), aby mohl dosáhnout rychlost typickou pro jeho běžně používanou chůzi. Pro dosažení odpovídajícího pohybového vzoru je třeba provedení 7–10 kroků (Geil a Lay, 2004). Rozdíly v provedení při použití silových plošin s jejich vyznačením a bez tohoto vyznačení posuzoval

(Cuddeford et al., 1998). Nalezl významnou diferenci pro první maximum v kyčelním kloubu při kontaktu nohy s podložkou.

Winter (1984) uvádí, že pro minimalizaci vlivu variability mezi jednotlivými kroky je nutné vyhodnotit nejméně 3 krokové cykly (dvojkroky). Diss (2001) označuje reliabilitu kinematických parametrů při chůzi za dobrou při použití průměru z 10 pokusů. Pro kinematické parametry je obdobných výsledků dosaženo pro 5 krokových cyklů. K určení variability kinematických parametrů kroku je nutná analýza nejméně 400 kroků. Nízký počet analyzovaných kroků může být příčinou statisticky nepodložených výstupů (Owings a Grabiner, 2003). Pro porovnání různých skupin osob s amputací je nutné provést nejméně 3 měření (Hughes et al., 1991).

Reliabilita kinematických parametrů při analýze chůze

Systematický přehled týkající se reliability kinematických parametrů při analýze chůze publikovali McGinley et al. (2008). Portney a Watkins (2000) uvádí, že pro klinické studie by měla být reliabilita měření nejméně 0,90.

Opakovatelnost měření u dospělých osob je u většiny časově prostorových a kinematických parametrů chůze v rámci jednoho dne i mezi různými dny hodnocena jako výborná (Stolze et al., 1998).

U zdravých dospělých jedinců jsou difference mezi krokovými cykly malé, koeficient variace se u mnoha parametrů (např. rychlost chůze, doba trvání krokového cyklu) pohybuje v řádu několika málo procent (Hausdorff, et al., 1997).

Reliabilita časově prostorových parametrů chůze, hodnocená na základě dvou měření v rozmezí jednoho týdne, je vysoká (s výjimkou šířky kroku). Pro chůzi přirozenou rychlostí byly ICC (intra class correlation) koeficienty větší než 0,92, pro rychlou chůzi se jejich velikost pohybuje kolem 0,89 (van Uden a Besser, 2004).

Pro mladší i starší osoby byla při chůzi na běhátku hodnocena variabilita délky, šířky a doby trvání kroku. Pro zdravé osoby je variabilita šířky kroku významnějším ukazatelem lokomoční kontroly, než variabilita délky kroku a doby trvání kroku (Owings a Grabiner, 2004).

Rychlost chůze jako reliabilní parametr uvádějí na základě výsledků ve své práci Rome et al. (2005).

Změna rychlosti chůze se při použití akcelerometru neprojevila na variabilitě výsledků, nejstabilnější hodnoty vykazovala délka kroku a kadence (Henriksen et al., 2004). Minimální variabilita byla zjištěna pro rychlost pohybu a kadenci u chůze prováděné přirozenou rychlostí (Danion et al., 2003; Hausdorff, 2004).

Terrier & Schulz (2003) hodnotili variabilitu podílu délky kroku a frekvence chůze při různých rychlostech chůze. Intraindividuální variabilita tohoto parametru byla nízká pro přirozenou (koeficient variace CV = 1,9) a rychlou (CV = 1,8) chůzi, pro pomalou chůzi se významně zvýšila (CV = 4,1). Autoři označují tento nárůst jako specifický pohybový vzor. Interindividuální variabilita podílu délky kroku a frekvence chůze se při různých rychlostech pohybovala od 10 do 12 %.

Výsledky studie (Danion et al., 2003) naznačují, že tvrzení o optimální variabilitě parametrů při provedení pohybu přirozenou rychlostí nemá pro chůzi obecnou platnost.

Podle studie Delval et al. (2008) jsou průměrné hodnoty ICC koeficientů pro změny úhlů kloubů dolní končetiny u zdravé populace vysoké (kyčelní kloub – 0,98; kolenní kloub – 0,97; hlezenní kloub – 0,91). Existují však jedinci, u kterých jsou tyto hodnoty nižší než 0,8.

Při posouzení úhlových parametrů je reliabilita úhlu v kolenním kloubu větší než pro úhel v kyčelním kloubu (Maynard et al., 2003).

Interindividuální variabilita úhlových parametrů pro opakované pokusy v jednom i ve třech dnech při chůzi zdravých jedinců je nejmenší v sagitální rovině. Pro zbývající roviny jsou difference větší (Kadaba et al., 1989).

Individuální model provedení pohybu v hlezenním kloubu (dorzální a plantární flexe) při konstantní rychlosti je stabilní s malými differencemi mezi krokovými cykly. Mezi různými jedinci existují difference ve způsobu provedení (Moriguchi, Sato a Gil Coury, 2007).

Dosažení maximálních hodnot úhlu se pro vyjádření závislosti velikosti parametru na čase v různých pokusech chůze mění (Sadeghi et al., 2003).

Hodnocení kvality dat získaných 2D zpracováním záznamu pohybu

V našem předcházejícím výzkumu (Janura a Vaverka, 1997; Janura, Vaverka a El-fmark, 1997; Janura, Stromšík a Novotný, 2000) jsme provedli ověření základních parametrů, které jsou rozhodující pro možnost použití daného systému v praxi. Zaměřili jsme se na určení přesnosti, stability a objektivitu vyhodnocených dat (poloha bodu, velikost úsečky, úhlu) a vlivu označení segmentu na velikost chyby.

Přesnost systému je definována jako rozdíl mezi skutečnými a naměřenými hodnotami. Její velikost lze určit pomocí absolutní a relativní chyby měření. Určení přesnosti používaného systému se zpravidla provádí ve dvou krocích. Při hodnocení statické přesnosti porovnáváme velikosti vyhodnocených úseček nebo úhlů, určených ze souřadnic pevně zvolených bodů, se skutečnými velikostmi. Pro stanovení dynamické přesnosti se využívají veličiny naměřené na tělese rotujícím konstantní úhlovou rychlostí. Někdy bývá jako kontrolní měření pro dynamickou přesnost použito stanovení zrychlení tělesa při volném pádu (Ferrigno a D'Amico, 1991; Shapiro, 1978).

Pro určení statické přesnosti systému jsme provedli porovnání velikostí úseček a úhlů, umístěných v rovině kolmé na osu kamery. Dvacet úseček o velikosti 25 – 210 cm (průměrná hodnota získaná ze 30 měření) bylo vyhodnoceno 10x třemi vyhodnocovateli. Nastavení ohniskové vzdálenosti kamery umožnilo snímání úseky přibližně ± 2 m od středu snímání plochy. Obdobným způsobem jsme postupovali při určení velikosti úhlů ($19,83^\circ$ – $139,33^\circ$), které pokrývaly plochu $\pm 1,5$ m od středu snímání plochy.

Difference mezi naměřenou a vypočítanou vzdáleností se pohybovaly od 1 mm do 2 cm. Celková průměrná absolutní chyba měla hodnotu 0,82 cm, výsledná relativní chyba byla 0,98 %. Hodnoty průměrné relativní (0,51 %) a absolutní ($0,22^\circ$) chyby, získané při vyhodnocení úhlů, jsou menší.

Při určení stability testu (měření) zjišťujeme závislost mezi výsledky opakovaných měření, která se provádějí za stejných podmínek. Objektivitu měření charakterizuje nezávislost výsledku na osobě, která měření provádí.

Pro řešení otázek stability, variability a objektivitu vyhodnocených dat jsme použili vyhodnocení záznamů ze skoku na lyžích. V těchto případech nelze vyhodnocované body vyznačit na těle závodníka pomocí značek. Navíc výstroj může způsobit deformaci

jednotlivých segmentů. Proto lze výsledky získané zpracováním těchto záznamů považovat za mezní hodnoty pro určení kvality vyhodnocovaných dat.

Poznámka: Rozsah sledovaného úseku a kvalita záznamu jsou srovnatelné s podmínkami, získanými při záznamu chůze použitím průmyslových kamer. Proto předpokládáme, že naměřené hodnoty jsou validní i pro tuto oblast analýzy.

Určení přesnosti vyhodnocených dat při 3D analýze videozáznamu

Tři úsečky o velikosti 23,5 cm, 34,9 cm a 60,6 cm byly vymezeny pomocí kovových tyčí, ohraničených koulemi o průměru 32 mm. Pomocí goniometru o délce ramen 34 cm byly postupně vyznačeny tři úhly o velikosti 30°, 60° a 90°. Úsečky a úhly byly umístěny ve střední části krychle o hraně 1 m, jejíž vrcholy tvořilo osm bodů, sloužících ke kalibraci prostoru. Optické osy kamer ležely v horizontální rovině a procházely středem krychle. Velikost snímaného úseku byla asi 2,40 m v horizontálním a 1,70 m ve vertikálním směru. To při rastru 640 x 480 pixelů představuje rozlišitelnost 3,75 mm, resp. 3,54 mm na jeden pixel. Záznam úseček ze dvou kamer byl každým ze tří vyhodnocovatelů digitalizován 30x, v případě úhlů proběhla tato činnost 10x. K určení vlivu označení vybraného segmentu a jeho viditelnosti na přesnost měření byl pořízen záznam horní končetiny, která byla pomocí goniometru nastavena do polohy, kdy úhel mezi předloktím a paží byl postupně 74°, 90° a 120°. Nasnímání končetiny bylo provedeno třemi způsoby:

- velikost úhlu byla zaznamenána pomocí čtvercových značek černé barvy o straně 10 mm, které byly připevněny na střed zápěstí z dorsální strany, epicondylus lateralis humeri a laterální stranu akromionu,
- velikost úhlu byla upravena pomocí goniometru, bez označení jednotlivých bodů,
- končetina byla překryta oděvem, který znesnadňoval orientaci.

Situace v bodě c) tedy odpovídala podmínkám analýzy, které se často vyskytují při výzkumu v oblasti pohybových aktivit v terénu. Druh oblečení byl zvolen tak, že míra šumu, způsobená jeho použitím, byla maximalizována. Trojice vyhodnocovatelů provedla 30x digitalizaci segmentu v jednotlivých polohách.

Protože rozdíly mezi jednotlivými vyhodnocovateli nebyly významné, spojili jsme jimi zpracované údaje do jednoho souboru. Diference mezi průměrnými hodnotami získanými z těchto 90 měření a reálnými velikostmi úseček se pohybovaly od 0,37 cm do 0,53 cm, velikost relativní chyby byla od 0,88 % do 2,09 %. Pro nejmenší úsečku tato hodnota převýšila velikost 1 %, která bývá v literatuře uváděna jako hraniční. Pro velikost úhlů jsou absolutní chyby v rozmezí 0,07° až 0,50°. Podobně jako pro nejmenší úsečku je pro úhel 30° velikost relativní chyby vyšší (1,67 %). Tyto údaje jsou srovnatelné s hodnotami, uváděnými u jiných autorů (Besser, 1996; Ehara, 1995). Je však nutné si uvědomit, že se jedná o průměrné hodnoty z opakovaného měření. Velikost maximálních odchylek převyšuje 1 cm pro úsečky a 1° pro úhly. V praxi však, zejména u pohybových sekvencí většího rozsahu, může dojít k dalšímu nárůstu diferencí.

Zajímavé, a do jisté míry varující, jsou výsledky, které jsme získali při analýze polohy segmentu s různým stupněm označení. Přestože vyhodnocovatelé se přímo zúčastnili přípravy experimentu, jsou dosažené hodnoty velmi rozdílné. Pro segment ohraničený značkami je maximální odchylka od reálných hodnot pro jednotlivé posuzovatele 1,6°, 1,9° a 1,8°. Velikost relativní chyby nepřevyšuje hodnotu 0,53 %. Při sloučení všech hodnot pro daný úhel je výsledná relativní chyba pro jednotlivé velikosti menší než

0,20 %. Pro segment neoznačený body dochází ke zhoršení výsledků, požadovanou přesnost splňuje pouze digitalizace pro úhel 120° pro třetího vyhodnocovatele. Je nezbytné si uvědomit, že v těchto případech se jedná o hrubá data, kdy na rozdíl od klasických studií nelze velikost chyby eliminovat vyhlazením. Přesto jsou hodnoty rozdílů mezi vyhodnocenými a reálnými daty velké.

■ Závěry

1. Míra variability v provedení chůze se u různých jedinců liší. Počet faktorů, které se podílejí na rozdílech v provedení pohybu (i ve fyziologickém rozmezí), je vysoký.
2. Limitujícími faktory pro přesnost vyhodnocovaných dat je rozlišitelnost systému a kalibrace snimaného prostoru.
3. Při měření velikosti úhlu na segmentu, kdy pro určení úhlu nejsou použity značky, je přesnost vyhodnocení nízká a pro běžnou praxi obtížně použitelná. Tento závěr se vztahuje k určení hodnoty z jedné polohy.
4. Ke sledování trajektorií by měly být vybrány pouze body, které lze na lidském těle určit i při nižší rozlišitelnosti záznamu.
5. Pro přijetí rozhodnutí o použití výsledků analýzy záznamu chůze ve vybraných oblastech je nutné provést kontrolní studie na velkém počtu subjektů.
6. Předpokládáme, že využitelnost analýzy záznamu chůze se zvýší při použití dalších metod, které umožní kombinaci dílčích výstupů.

■ Seznam použité literatury:

- [1] Besser, M. et al. (1996). In *20th Annual Meeting of the American Society of Biomechanics*.
- [2] Bilney, B. et al. (2003). *Gait & Posture*, 17, 68-74.
- [3] Ehara, Y. et al. (1995). *Gait & Posture*, 3, 166-169.
- [4] Coutts, F. (1999).. *Man Ther*, 4, 2-10.
- [5] Cuddeford, T. et al. (1998). In *Proc. North American Congress on Biomechanics*.
- [6] Danion, F. et al. (2003). *Gait & Posture*, 18, 69-77.
- [7] Delval, A. et al. (2008). *Gait & Posture*, 28, 495-501.
- [8] Dingwell, J. B. et al. (1996). *Prosthet Orthot Int*, 20(2), 101-110.
- [9] Diss C. E. (2001). *Gait & Posture*, 14(2), 98-103.
- [10] Ferrigno, D., & D'Amico, M. (1991). In *Abstr. XIIIth Int. Congress on Biomechanics* (pp. 75-76).
- [11] Fong, D. T. P. et al. (2005). *Med Sci Sports Exerc*, 37(3), 447-454.
- [12] French, E. K. (1981). *Doctoral dissertation*. Indiana University.
- [13] Geil, M. D., & Lay, A. (2004). *Prosthet Orthot Int*, 28,105-114.
- [14] Gorton, G. et al. (2001). *Gait & Posture*, 13(3), 247.
- [15] Gorton, G. E. et al. (2008). *Gait & Posture*. 1016/j.gaitpost.2008.10.060
- [16] Hausdorff, J. M. (2004). *Gait & Posture*, 20, 304.
- [17] Hausdorff, J. M. (2005). *J Neuroengineering Rehabil*, 2, 19.
- [18] Hausdorff, J. M. et al. (1997). *Arch Phys Med Rehabil*, 78, 278-283.
- [19] Hausdorff, J. M. et al. (2001). *Arch Phys Med Rehabil*, 82, 1050-1056.
- [20] Hausdorff, J. M. et al. (2004). *BMC Psychiatry*, 4, 39.
- [21] Henriksen, M. et al. *Gait & Posture*, 19(3), 288-297.

- [22] Herman, T. et al. (2005). *Gait & Posture*, 21, 178-185.
- [23] Hughes, J. et al. (1991). *Clin Biomech*, 6, 14-18.
- [24] Chau, T. et al. (2005). *J of NeuroEngineering Rehabil*, 2, 22.
- [25] Chiari, L. et al. (2005). *Gait & Posture*, 21(2), 197-211.
- [26] Janura, M. et al. (2000). In *Proc. Conference BIOMECHANICS OF MAN 2000* (pp.185-188).
- [27] Janura, M., & Vaverka, F. (1997). *Tel. výchova a šport*, 7(3), 28-31.
- [28] Janura, M. et al. (1997). *Tel. výchova a šport*, 7(4), 7-11.
- [29] Kadaba, M. P. et al. (1989). *J Orthop Res*, 7(6), 849-60.
- [30] Kirtley, C. (2006). *Clinical gait analysis: theory and practice*. Edinburgh: Elsevier Churchill Livingstone.
- [31] Králíček, P. (1995). *Úvod do speciální neurofyzilogie*. Praha: Karolinum.
- [32] Krebs, D. E. et al. (1985). *Phys Ther*, 65, 1027-1033.
- [33] Kyvelidou, A. et al. (2008). *J Neuroengineering Rehabil*, 5, 22.
- [34] Leardini, A. et al. (2005). *Gait & Posture*, 21(2), 212-225.
- [35] Maki, B. E. (1997). *J Am Geriatr Soc*, 45, 313-320.
- [36] Marigold, D. S., & Patla, A. E. (2008). *Gait Posture*, 27, 689-696.
- [37] Masani, K. et al. (2002). *J Appl Physiol*, 92(5), 1885-1890.
- [38] Maynard, V. et al. (2003). *Gait & Posture*, 17(1), 59-67.
- [39] McGinley, J. L. et al. (in press). *Gait & Posture*. doi:10.1016/j.gaitpost.2008.09.003
- [40] Menant, J. C. et al. (in press). *Gait & Posture*., doi:10.1016/j.gaitpost.2008.10.057
- [41] Moe-Nilssen, R., & Helbostad, J. L. (2005). *Gait & Posture*, 21(2), 164-70.
- [42] Moriguchi, C. S. et al. (2007). *Rev bras fisioter*, 11(3), 205-211.
- [43] Owings, T. M., & Grabiner, M. D. (2003). *J Biomech*, 36(8), 1215-1288.
- [44] Owings, T. M., & Grabiner, M. D. (2004). *J Biomech*, 37(6), 935-938.
- [45] Porada, V.: *teorie kriminalistických stop a identifikace*. Praha : Academia, 1987
- [46] Portney, L. G., & Watkins, M. P. (2000). *Foundations of clinical research: applications to practice*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- [47] Rak, R. a kol.: *Biometrie a identita člověka ve forenzních a komerčních aplikacích*. Praha : Grada, 2008
- [48] Rome, K., & Hanchard, N. C. (2005). *Musculoskeletal Care*, 3(1), 17-23.
- [49] Sadeghi, H. et al. (2003). *IEEE Trans Neural Syst Rehabil Eng*, 11(1), 24-30.
- [50] Sekiya, N. et al. (1997). *J Orthop Sports Phys Ther*, 26(5), 266-272.
- [51] Shapiro, R. (1978). *Res Q*, 49, 197-205.
- [52] Schwarz, M. H. et al.. (2004). *Gait & Posture*, 20, 196-203.
- [53] Smidt, G. L. (1990). In *Gait in rehabilitation* (pp. 1-19). New York: Churchill Livingstone Inc.
- [54] Soderberg, G. L. (1997). *Kinesiology: Application to Pathological Motion*. Baltimore : Williams & Wilkins.
- [55] Stolze, H. et al. (1998). *Gait & Posture*, 7, 125-130.
- [56] Straus, J.: *Kriminalistické stopy s biomechanickým obsahem*. Praha : PA ČR, 2001
- [57] Straus, J., Porada, V.: *Systém kriminalistických stop*. Praha : PA ČR, 2006
- [58] Šifta, P. et al. (2006). *Isokinet Exerc Sci*, 14(2), 130-131.
- [59] Šimlík, D.: *Identifikácia a simulácia systémov*. Košice : VŠT, 1988
- [60] Šimlík, D., Porada, V. a kol.: *Analýza pohybu člověka při identifikácii osob v kriminalistike*. Košice : Edícia odbor. a ved. lit. SJF TU Košice, 2008

- [61] Terrier, P., & Schulz, Y. (2003). *Eur J Appl Physiol*, 90(5-6), 554-61.
- [62] Trew & M., & Everett, T. (1997). *Human Movement, an introductory text*. New York : Churchill Livingstone.
- [63] van Uden, C. J., & Besser, M. P. (2004). *BMC Musculoskelet Disord*, 5, 13.
- [64] Winter, D. A. (1984). *Hum Move Sci*, 3, 51-76.
- [65] Zahálka, F. (2001). *Disertační práce*. Praha: Univerzita Karlova.

Prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc.
Bratislavská vysoká škola práva

Doc. RNDr. Miroslav Janura, CSc.

Mgr. Zdeněk Svoboda, Ph.D.
Fakulta tělesné kultury UP Olomouc

Finančná a hospodárska kríza a úlohy štátu a práva v nej

Financial and economic crises and role of the state in its

✓ Ladislav Balko

Kľúčové slová:

finančná kríza, hospodárska kríza, finančný trh, regulátor, úloha štátu v ekonomike, balíčky opatrení, verejné financie, finančné právo, rozpočet, dane, regulácia finančného trhu

Key words:

financial crises, economic crises, financial market, regulatory, role of the state in economic, public finances, bailout, public finance, financial law, budget, taxes, regulation of the financial market

Štátmi, celosvetovým spoločenstvom, ekonomikou, ale aj ostatným spoločensko-politickým dňom hýbe už takmer rok finančná a ňou podmienená hospodárska kríza. Ide skutočne o komplex najširších otázok spojených so spoločensko – politicko – ekonomickým javom pomenúvaným ako „kríza“. Tieto otázky sú charakteru ekonomického, politického, sociálneho a v neposlednom rade aj právneho. Bude teda namieste, aby sa aj svet práva začal zaoberať miestom a podielom štátu a práva na globálnej a medzinárodnej finančnej a hospodárskej kríze. Volanie po mieste a úlohe štátu v ekonomike sa teraz prejavuje vo výzvach aj tých najväčších kritikov akčnosti štátov v hospodárskych procesoch. Akoby zabudli na také tvrdenia, ako odzneli napríklad od Briana M. Riedla, experta vplyvného amerického konzervatívneho think-tanku Heritage Foundation, ktorý o prerozdelení verejných financií vládami uviedol: „Mnohé verejné programy škodia ekonomike, pretože prinášajú centralizáciu kompetencií v rukách politikov a byrokratov na úkor podnikateľov a rodín. Aktéri s osobitnými záujmami získavajú pomocou vlády výhody, ktoré by inak od jednotlivcov a firiem nezískali.“¹⁾ Je teda namieste zamyslieť sa nad úlohou vlády a štátu v ekonomike a spoločnosti. Vždy, keď príde k polemike o tom, ako vyriešiť problém, či prostredníctvom štátu, alebo voľného trhu, mali by diskutéri tieto dve slová nazvať ich pravými slovami, ich pravým zmyslom, ich definíciami. Skúsme našu diskusiu na túto tému odvinúť od toho, čo uviedol Frédéric Bastiat v diele „O Zákonoch“, kde definoval štát ako veľkú fikciu, prostredníctvom ktorej sa každý snaží žiť na úkor všetkých ostatných. Je to asi tá najpejoratívnejšia definícia, ktorú sme mohli počuť. Jej autor ďalej pokračuje: „v minulosti sa takto označovalo otroctvo, lupenie, podvody, násilie, klamstvo.“²⁾ Podľa Bastiata však už utláčateľ nekoná priamo, svojimi vlastnými silami na utláčateľa, ale prostredníctvom štátu: „Nie, naše vedomie sa na to stalo až príliš útláčateľným. Ešte stále je tu tyran a obeť, ale medzi nimi sa objavil prostredník nazývaný štát, teda sám zákon. Čo už môže lepšie zapchať ústa obeť ako fakt, že na strane zlodeja, tyrana stojí zákon? Všetci sa pri tej či onakej príležitosti obraciame na štát. Hovoríme mu: Zdá sa mi,

1) Pozri Sloboda, Dušan.: O stratégii, byrokracii a eurofondoch, Hospodárske noviny 2. júna 2006, in: http://www.konzervativizmus.sk/article.php?993&ezin_author_id=48

2) Bastiat F.: O Zákonoch. Kalligram, Bratislava 2002

že za svoju prácu dostávam príliš málo peňazí. Aby som svoju námahu trochu vyrovnal, vykompenzoval, chcel by som trochu zobrať tomu druhému, čo zarába viac ako ja. Ale je to nebezpečné. Nemohli by ste mi to nejakou uľahčiť? Dať mi radšej nejaké miesto? Alebo poškodiť mojich konkurentov? Alebo mi dať znárodnený majetok? Alebo zaplatiť školu pre moje deti z verejných peňazí? Alebo nejakú dotáciu, len tak, na povzbudenie? Alebo mi zabezpečiť pokojný život, až budem mať päťdesiat. Takto pridem k svojmu cieľu v úplnom klude a pokoji mysle, lebo sám zákon konal v môj prospech a všetky výhody som získal bez akéhokoľvek rizika byť potrestaný i bez akéhokoľvek odporu obete.³⁾ Zámerne sú tu použité tieto úvahy Bastiata, ktoré opísal v polovičke devätnásteho storočia a ktoré publikoval Roman Sawicky v Akadémii klasickej ekonómie 2007 o Úlohe štátu v ekonomike a spoločnosti a označil ich za realitu aj dnešného sveta.⁴⁾

Teda zámerne sú tu uvedené tieto úvahy, aby nás primäli k ďalšiemu uvažovaniu o mieste štátu a tým aj práva v ekonomike teraz, keď sa z rôznych miest napospol ozýva „štát pomôž“ v duchu hesla „zisky sú súkromné, straty patria štátu“.

Čo sa teda stalo? **K čomu tu v oblasti financií a kapitálu (pretože je to najmä tam) došlo?** Nastala porucha. Porucha v chode hospodárskeho života. Porucha vo fungovaní trhu peňazí, tovarov, práce. Je faktom, že tieto hospodárske sily, ak sú vyrovnané, udržiavajú ekonomiku v rovnováhe. Táto rovnováha je výsledkom funkčnej spätosti všetkých uvedených trhov – teda tak trhu peňazí, ako aj potom tovarov a práce, pričom všetky tieto trhy sú podmienené a jeden bez druhého nemôže žiť, respektíve jeden podmieňuje druhý. No život a najmä život trhov orientovaný (a svet dnes väčšinou na takom stojí) nie je taký jednofarebný. A teda môže dochádzať, a teraz sa tak stalo, došlo k tomu, že sa rovnováha a vyváženosť medzi týmito tromi trhmi (trhom peňazí, tovarov a práce) porušila. Veľmi trefne to už v roku 1947 vo svojom dvojväzbovom diele „Základy hospodárskej vedy“ pomenoval predchodca dnešných národohospodárov, ale aj finančných právnikov, univerzitný profesor práva, minister československej vlády a prvý guvernér Slovenskej národnej banky a potom neskôr dekan bratislavskej právnickej fakulty, prof. Imrich Karvaš. Podľa neho „**poruchy v rovnovážnom stave označujeme krízou**“.⁵⁾ A pokračuje. „Problém krízy pozorujeme potom z dvoch hľadísk. Predovšetkým si musíme objasniť podstatu a povahu krízy z hľadiska teoretického a potom skúmame zjav krízy aj z hľadiska kauzálnohistorického. Teória nám vysvetľuje vzťahy medzi hospodárskymi veličinami a zmeny v týchto vzťahoch, a to abstraktne. Konkrétne zmeny, ich intenzity, ako aj hľadanie príčin je predmetom kauzálnohistorického bádania“.

Toto by teda mohlo byť výzvou súčasnosti najmä pre finančnoprávníkov, právnikov skúmajúcich medzinárodné ekonomické právo a pod. súčasnosti. Poukázať z terajšieho uhla pohľadu na príslušné vzťahy a kauzálnohistoricky ich bádať. Pretože kríza pominie, ale ako spoločensko-ekonomický jav bude existovať stále a nepochybne sa po čase objaví opäť. Mala by tu teda byť aj historická povinnosť súčasníkov ponechať pre budúcnosť tak myšlienkové zachytenie tejto doby a naše videnie terajšej krízy. Súčasne by sme sa mali pokúsiť nielenže reflektovať konkrétne ekonomicko-právne dianie pri zdolávaní krízy, ale formulovať aj príslušné návody, ako z toho von. Ale ešte na moment späť k aj teraz aktuálnym úvahám prof. Karvaša. „Teoreticky porušenie rovnovážneho poriadku môže pôsobiť k zvýšeniu alebo stlmeniu hospodárskej aktivity. **O kríze hovoríme vždy, keď ide**

3) detto.

4) http://www.konzervativizmus.sk/upload/pdf/Sawicki_ESEJ_def.pdf

5) Karvaš, Imrich.: Základy hospodárskej vedy, sväzok druhý, Matica Slovenská, Turčiansky Sv. Martin, 1947, s.159 a nasl.

o porušení rovnovážneho poriadku medzihospodárskeho. Porucha vznikne vždy, keď nastane zmena v hospodárskych reláciách na ktoromkoľvek trhu. Kríza môže vzniknúť zmenou relácií rovnovážnych síl na trhu statkov, na trhu práce, na trhu kapitálu. Teória potom vysvetľuje, ako pôsobí zmena na jednom trhu na ostatné trhy. Vieme, že je vzájomná súvislosť medzi cenami a výrobou, medzi cenami a spotrebou, medzi výrobou a dôchodkami, medzi cenami a tvorbou kapitálu a pod. Jedna hospodárska relácia zapadá do druhej, a preto zmena v jednej vyvolá zmenu vo všetkých ostatných reláciách. Zmeny prvotné t. j. tie, ktoré pôvodne vyvolali nerovnováhu v hospodárskych reláciách, spôsobia zmeny druhotné, t. j. také, ktoré vzniknú potom na ostatných trhoch. Tieto druhotné zmeny pôsobia však späť na trh s prvotnými zmenami. Toto dvojsmerné prelievanie zmien vyúsťuje vo vyrovnaní hospodárskych rovnovážnych síl. Neustála tendencia k hospodárskej rovnováhe je základnou charakteristikou individualistického hospodárstva.⁶⁾ Takéto charakterizovanie krízy, možno dávnejšieho dáta, však vystihuje aj dnešný stav tohto spoločensko-ekonomického javu.⁷⁾

Vráťme sa v tomto kontexte k meritu našej úvahy. Má štát a právo podiel na tejto globálnej medzinárodnej finančnej hospodárskej kríze? Ak áno, tak v čom? A najmä aké bude ich miesto pri jej riešení.

Pri úvahách nad tým, kde vlastne štáty a právo zlyhali, treba vychádzať z príčin tejto krízy. Kde a ako sa začala?

„Túto krízu vyvolal finančný systém sám“ skonštatoval George Soros v *The New York Review Books*⁸⁾ a ďalej pokračoval. „Prvú príčinu problému nájdeme v bubline trhu s nehnuteľnosťami, presnejšie povedané v excesoch bezdokumentových pôžičiek. Čím dlhšie a prudšie stúpali ceny domov, tým laxnejšie boli podmienky poskytovania úveru. Ku koncu si ľudia mohli vziať na úver plných 100 percent nafúknutej ceny domu, a to bez preddavku. Zasvätení týmto bezdokumentovým úverom hovorili nindža-pôžičky: bez príjmu, bez práce a bez vypytovania. Excesy sa začali prejavovať roku 2006, keď začali klesať ceny nehnuteľností. Krach hypotekárnych firiem poskytujúcich bezdokumentové pôžičky sa začal niekedy v marci 2007. Problém sa rozrástol na krízu v auguste 2007. Federálna Banka spolu s ďalšími finančnými úradmi verili, že kríza bezdokumentových pôžičiek je izolovaný úkaz, ktorý môže spôsobiť straty vo výške asi 100 miliárd dolárov. Kríza sa však závažnou rýchlosťou rozšírila do ostatných trhov. Niekoľko hedge fondov s mimoriadne vysokým pomerom zadlženosti k majetkovému kapitálu sa zrútilo a niektoré mierne regulované finančné inštitúcie, ako napríklad Countrywide Financial, najväčší pôvodca pôžičiek v Spojených Štátoch, prežili len vďaka tomu, že ich odkúpili iné firmy. Dôvera v úveruschopnosť finančných inštitúcií bola otrasená a banky si začali vzájomne menej požíčovať. Rôzne ezoterické úverové trhy – od cenných papierov, známych ako zaistené úverové záväzky, po komunálne obligácie s aukčným hodnotením – sa jeden po druhom zosypali. Nastalo krátke obdobie relatívneho pokoja, kedy sa trhy trochu spamätali, v januári 2008 však nastali ďalšie krízové momenty, vyvolané prípadom podvodníka vo francúzskej banke Société Générale; v marci trhmi otriasol krach banky Bear Stearns a keď v júli prešla do konkurzného správcovstva IndyMacBank, najväčšia

6) detto.

7) Finančnú a hospodársku krízu neobišiel prof. Karvaš ani v jeho ďalších dielach, ako sú „Menový problém. Bratislava 1929“, „Štátne príjmy a konjunktúra. Bratislava 1931“, „Vliv kartelov na konjunktúru. Bratislava 1932“, „Sjednocení výrobních podmínek v českých zemích na Slovensku. Praha 1933, a „Problematika času v hospodárskej teórii. Bratislava 1937“

8) Podrobne pozri <http://www.salon.eu.sk/article.php?article=898-o-krize-a-jej-rieseniach-esej>

sporiteľňa v okolí Los Angeles, bol to štvrtý najväčší bankový krach v dejinách Spojených štátov. Najväčší otras spôsobil chaotický krach banky Lehman Brothers v septembri 2008, pri ktorom prišli o peniaze majitelia niektorých druhov cenných papierov vydaných touto bankou, ako napríklad krátkodobých, nepoistených dlžobných úpisov.

A potom nastalo čosi nepredstaviteľné: celý finančný systém sa zosypal. Keď hodnota aktív jednej z bánk, ktorá investovala do cenných papierov Lehman Brothers, „zlomila dolár“, čiže prepadla sa nižšie, než bola suma investovaných dolárov, porušil sa tým nevyhovieňavý sľub, že vklady do takýchto fondov sú zaručené a likvidné. V tej chvíli sa začal nápor na finančné trhové fondy, ktoré zas prestali nakupovať komerčné cenné papiere. A keďže fondy boli na tomto trhu najväčšími kupcami, trh komerčných cenných papierov prestal fungovať. Inštitúcie, ktoré vydávajú komerčné cenné papiere, boli nútené siahnuť po úveroch, čím zablokovali medzibankové pôžičky. Rozptýlenie úverov – t. j. riziková poisťka, presahujúca bezrizikovú úrokovú sadzbu – sa rozšírilo do nevídaných rozmerov, čo v konečnom dôsledku spôsobilo paniku na burze. To všetko sa odohralo v priebehu jedného týždňa.

Na základe tohto nesprávneho pochopenia banky uvoľňujú podmienky poskytovania úverov, kým ceny stúpajú a počet ľudí, ktorí nie sú schopní splácať úvery, sa znižuje. Takto vznikajú bubliny na trhu s nehnuteľnosťami, ku ktorým patrí aj súčasná americká bublina. Je pozoruhodné, že takéto nesprávne pochopenie sa opakuje v najrozličnejších podobách, napriek tomu, že sme v dejinách už často videli, ako podobné bubliny na trhu s nehnuteľnosťami praskli.

Bubliny nie sú jediným, ale asi najvýraznejším prejavom reflexivity na finančných trhoch. Súčasťou bublín spravidla býva, že sa úver najprv roztiahne a potom scvrkne, obyčajne s katastrofálnymi následkami. A keďže finančné trhy majú tendenciu tvoriť bubliny a bubliny spôsobujú problémy, finančné úrady začali regulovať finančné trhy. V Spojených štátoch k týmto úradom patrí Federálna banka, Štátna pokladnica, Obligačný a zmenárenský výbor (the Securities and Exchange Commission) a mnohé ďalšie.

Je dôležité uvedomiť si, že regulátori vo svojich rozhodnutiach vychádzajú zo skresleného obrazu skutočnosti, rovnako, ak nie viac, ako účastníci trhu, pretože regulátori sú nielen ľudia, ale aj byrokrati, a podliehajú politickým vplyvom. Vzájomné pôsobenie regulátorov a účastníkov trhu má teda tiež reflexívny charakter.

Globalizácia finančných trhov umožnila voľné presúvanie finančného kapitálu a sťažila jednotlivým štátom možnosti zdaňovania a regulácie. Deregulácia finančných operácií slúžila tiež záujmom manažérov finančného kapitálu a voľná ruka, ktorú mali pri vynachádzaní nových riešení, zvýšila výnosnosť finančných podnikov. Finančný sektor sa rozvinul do tej miery, že tvoril 25 percent celej burzovej kapitalizácie v Spojených štátoch a ešte väčšie percento v niektorých iných krajinách.

Federálna banka a ostatné regulačné úrady prijali fundamentalistickú ideológiu a zriekli sa svojej zodpovednosti za reguláciu. To však nemali robiť, pretože americká ekonomika sa držala nad vodou len vďaka ich zásahom. Predovšetkým Alan Greenspan bol presvedčený, že nové finančné vynálezy, ako napríklad deriváty, prinášajú taký úžitok, že sa im oplatí nechať voľnú ruku, aj keď občas nastane nejaký finančný incident, po ktorom treba upratať. Kým superbublina trvala, Greenspanova analýza rovnováhy medzi nákladmi a ziskami jeho permissívnej politiky bola v podstate správna. Až teraz bol nútený priznať, že sa mýlil.

Aby zvýšili potenciálny zisk, finanční inžinieri vytvárali čoraz rafinovanejšie nástroje alebo deriváty na udržiavanie pomeru medzi zadĺženosťou a kapitálom a „vyrovnávanie“ sa

s rizikom. Ich experimenty nakoniec dosiahli takú rafinovanosť, že regulátori už neboli schopní presne odhadnúť riziko a začali sa spoliehať na modely narábania s rizikom, ktoré používali samotné finančné inštitúcie. Firmy zamerané na hodnotenie finančných inštitúcií postupovali tak isto pri hodnotení syntetických finančných nástrojov a čerpali obrovské zisky z ich bujnenia. Ezoterické finančné nástroje a techniky narábania s rizikom boli založené na falošnej premise, podľa ktorej v správaní trhov sa odchýlky od priemeru vyskytujú len náhodne. V dôsledku čoraz väčšieho počtu finančných experimentov sa rozbehol cyklus konjunktúry a krachu, ktorý sa obvykle končil tým, že bolo treba vyplatiť obrovské peniaze.

Najviac škody napáchali cenné papiere spojené s hypotékami, ktoré boli vydané za posledné dva roky konjunktúry na trhu s nehnuteľnosťami.

Nová paradigma má ďalekosiahle dôsledky pre reguláciu finančných trhov. Keďže tieto trhy majú tendenciu vytvárať bubliny aktiv, regulátori ako Federálna banka, Štátna pokladnica a Obligačný a zmenárenský výbor musia prijať zodpovednosť za to, že budú brániť tomu, aby bubliny priveľmi nenarástli. Finančné úrady doteraz túto zodpovednosť výslovne odmietali.

Nie je možné zabrániť tvorbe bublín, malo by však byť možné nedovoliť im, aby sa rozrástli do neúnosných rozmerov. Na to nestačí len kontrola prísunu peňazí. Regulátori musia vziať do úvahy taktiež podmienky účtových úverov, pretože peniaze a úver nekráčajú v zovretom útvare. Trhy podliehajú náladám a predsudkom a regulátori majú za úlohu byť im protiváhou. To vyžaduje súdnosť, a keďže regulátori sú tiež ľudia, nevyhnu sa chybám. Majú však výhodu, že dostávajú spätnú väzbu z trhu, na základe ktorej by mali byť schopní svoje chyby korigovať. Keď nepomáha obmedzenie marží a minimálne kapitálové požiadavky, môžu obmedziť marže o trochu viac. Tento postup tiež vždy nezaručuje želaný výsledok, pretože aj trhy sa môžu myliť. Hľadanie optimálnej rovnováhy by malo byť nekončným cyklom pokusov a omylov. Cieľom finančných experimentov je často obchádzanie regulácie. Vzhľadom na obrovské straty, ktoré utrpeli radovi občania, existuje reálne nebezpečenstvo, že po prehnanej deregulácii bude nasledovať prehnaná regulácia,⁹⁾ konštatuje vo svojej eseji George Soros.

Kde v celom tomto kolotoči teda je miesto zlyhania práva! Netreba sa nám dlho presviedčať o jeho úlohe v štáte a v ekonomike. Súčasné štáty, ktoré opustili svoje dirigistické pôsobenia najmä v ekonomike, predovšetkým prostredníctvom právnych noriem určujú podmienky fungovania trhovej ekonomiky. Právo, jednoducho povedané, musí určiť „pravidlá hry“, v ktorých sa majú uplatniť zákonitosti trhovej ekonomiky. A dnes je už jasné, že pravidlá hry pri usmerňovaní ekonomických procesov, ktoré spustili túto krízu, buď absentovali, alebo boli veľmi slabé. Týka sa to najmä dokonalej, jasnej a striktnej regulácie finančného trhu, najmä hypotekárneho, ako aj ignorancia noriem pri uplatňovaní monevkej politiky. Uvedomenie si tejto skutočnosti bude stáť túto civilizáciu veľa. Treba len veriť, že cesta spočívajúca v prevenčnom pôsobení práva bude tým najsprávnejším nástrojom. „Hedgeové fondy, ratingové agentúry, ako aj všetci ostatní dôležití hráči na medzinárodných finančných trhoch by mali podliehať globálnej regulácii“, vyhlásil 23. februára 2009 prezident Európskej centrálnej banky (ECB) Jean-Claude Trichet. Súčasnú finančnú krízu označil za výzvu na rozšírenie regulácie a dohľadu na „všetky systémovo dôležité inštitúcie – najmä hedgeové fondy a úverové ratingové agentúry“ a na všetky „systémovo dôležité trhy – najmä trh s neburzovými derivátmi“.¹⁰⁾

9) Podrobne pozri <http://www.salon.eu.sk/article.php?article=898-o-krize-a-jej-rieseniach-esej>

10) <http://www.24hod.sk/clanok-71460-Trichet-vyzval-na-globalnu-regulaciu-financnych-trhov.html>

Absencia a nedostatky právnej regulácie finančného trhu spôsobili aj obrovské podvody, z ktorých najväčší zapríčinil americký finančník Bernard Madoff. Desiatky rokov si užíval ako kráľ, domy v centre New Yorku, na slnečnej Floride či rozprávkovej francúzskej Riviére, kam sa mohol prepraviť dvomi vlastnými lietadlami. Kráľovsky si žili aj mnohí jeho klienti. Veď kto by pohrdol jedenásťpercentným ročným výnosom? V decembri 2008 sa všetko zmenilo. Bublina praskla. Madoffove finančné operácie boli pyramídou, ktorá pripravila možno až tri milióny klientov o vyše 50 miliárd dolárov (36 miliárd eur). Ide o najväčší finančný podvod v dejinách, ktorý má na svedomí iba jedna osoba.¹¹⁾ Takmer päťdesiat rokov ležal Bernardovi Madoffovi svet pri nohách, všetci vo finančnom svete obdivovali jeho mysterióznu metódu zhodnocovania peňazí. Pritom nešlo o nič iné ako pekne zabalené klamstvo, dôvtip pri presviedčaní investorov a prílišnú dôverčivosť jeho klientov. Investičnú firmu, ktorá mala obchodovať s cennými papiermi Bernard L. Maddoff Investment Securities, založil dnes 70-ročný podvodník v roku 1960. Šéfoval jej až do 11. decembra 2008, keď ho v putách odvieďa FBI. Zdefraudoval 36 miliárd eur, čo je asi 2,5 násobku celého slovenského štátneho rozpočtu. V čase najväčšej slávy bol šéfom NSDAQ, rokoval s najväčšími bankami, zdobil tlač a rozdával rozumy. Na začiatku nového tisícročia bola jeho spoločnosť najvyhľadávanejším obchodníkom na newyorskej burze, podnikal aj v Londýne. Bol medzi prvými, ktorý začal s elektronickým obchodovaním. Dobré na človeka, ktorý začal ako malý broker iba s piatimi tisícami dolárov vo vrecku, ktoré si zarobil ako plavčík a inštalatér postrekovačov. Schéma nesie meno podľa podvodníka, talianskeho emigranta Carla Ponzioho, ktorý v USA pripravil začiatkom minulého storočia desaťtisíce investorov o 15 miliónov dolárov. Podobným štýlom podnikali aj mnohé skrachované nebankové subjekty na Slovensku. Finančník dlho unikal kontrolným a regulačným orgánom. A to napriek tomu, že Komisia pre burzy cenných papierov ho vyšetrovala najmenej osemkrát. Obzvlášť ironicky vyznieva jeho vyjadrenie na odbornej konferencii v roku 2007, o ktorom informoval Reuters. „Porušovať zákony v súčasnom regulačnom prostredí je nemožné,“ vyhlasoval.¹²⁾ Finančník, ktorý kedysi Komisii pre burzy a cenné papiere sám radil, ako má kontrolovať kótované spoločnosti, obral stovky investorov o približne 50 miliárd USD, pričom medzi poškodenými boli mnohé nadnárodné banky, hedgeové fondy, firmy, ale aj nadácie, univerzity, športové kluby a mnohí boháči. Ďalší prípad podvodu spôsobil finančník z Minnesoty Tom Petters, ktorý zarábala na skupovaní finančne slabých podnikov. Zatkli ho v septembri 2008. Podľa zistení federálnej prokuratúry jeho biznis fungoval vďaka sérii podvodov, ktorými obral viaceré hedgeové fondy asi o 3 miliardy USD. Na podvody sa prišlo po tom, čo v dôsledku krízy mnohí investori hedgeových fondov začali žiadať vyplatenie peňazí a fondy sa zasa obrátili na Pettersa, aby začal splácať úvery, ktoré mu poskytli.¹³⁾ Alebo ďalší prípad z inej časti planéty. Japonská polícia rieši najväčší podvod v histórii krajiny.¹⁴⁾ Investori v ňom mali prísť o viac ako 126 miliárd jenov, čo je v prepočte viac ako jedna miliarda eur (30,126 miliardy korún). Hlavným podozrivým je Kazutsugi Nami, ktorého firma L&G vybrala podľa tlačovej agentúry Kyodo finančné prostriedky od 37 tisíc ľudí viac ako 126 miliárd jenov s prísľubom 36-percentného ročného zhodnotenia. Podľa iných zdrojov by mohlo byť podvedených až 50 tisíc ľudí a čiastka by mohla dosiahnuť až 220 miliárd jenov, čo predstavuje 1,89 miliardy eur (56,79 miliardy korún).

11) pozri <http://www.sme.sk/c/4297944/ako-sa-robi-najvacsi-financny-podvod-v-dejinach.html>

12) <http://www.sme.sk/c/4297944/ako-sa-robi-najvacsi-financny-podvod-v-dejinach.html>

13) TASR nedeľa 4. 1. 2009 11:35

14) http://dolezite.sk/Len_vrcholec_z_ladovca_vsetkych_podvodou.html

Že sa firme L&G nedarí tak, ako by sa malo, začalo byť zrejme vo februári 2007, keď firma ohlásila vyplatenie dividend namiesto hotovosti vo svojej internej virtuálnej mene En-ten. Túto menu využívali zákazníci firmy, ktorým sa ukladala do mobilných telefónov a umožňovala nákup matracov, potravín, odevov alebo šperkov v kamenných aj online obchodoch. V septembri 2007 z firmy odišli takmer všetci jej zamestnanci a v októbri 2007 sa stali kancelárie firmy a Namiho dom terčom policajnej razie. Nami sa podľa japonskej tlače už v minulosti angažoval v pyramídových hrách. V 70. rokoch pôsobil ako viceprezident predajcu autodiélov APO Japan, ktorá do svojej činnosti zapojila 250 tisíc ľudí. Neskôr založil vlastnú firmu Nozakku obchodujúcu s kameňmi, ktoré mali údajne meniť vodu z vodovodu na prírodnú vodu. Firma Nozakku po krachu v roku 1987 zanechala dlhy vo výške 4,5 miliardy jenov (38,56 milióna eur) a Nami sa dostal do väzenia za podvod. Po návrate z väzenia Nami spoločne s ďalšími predstaviteľmi firmy Nozakku založil spoločnosť L&G. Jej prezident Masuo Saeki bol už v roku 1987 uväznený za podiel na pyramídovej hre, ktorá so súčasným prípadom nesúvisí.

**Človek už v minulosti dokázal nájsť východiská z rôznych krízových javov. Ne-
pochybne k tomu dôjde aj teraz. Hoci je otázka kedy a ako?** V prvom rade sú to štá-
ty, ktoré musia hľadať riešenie. A v dnešnom globalizovanom a vzájomne prepojenom
a podmienenom svete našťastie už ide aj o vzájomné úsilie spoločenstiev štátov. Aj v dô-
sledku globalizácie pôsobia štáty či už v rámci voľnejších združení, ako sú OECD, alebo
G20. Ale máme tu aj existenciu Európskej únie ako typického predstaviteľa spoločenstva
európskych štátov, ktoré nevyhnutne a na zmluvnom základe musia jednotne postupovať
v úsilí o prekonanie krízy. Aj keď kríza nemá vo všetkých štátoch rovnaké rozmery. Aj dnes
sú rôzne názory na proti krízové postupy. Mali by štáty postupovať jednotne alebo osamo-
tene? Takéto otázky boli napríklad nastrojované aj vo veľkej hospodárskej kríze pred
osemdesiatimi rokmi. Podľa vtedajších názorov¹⁵⁾ „príčina rôznosti v tvárnosti krízy spočí-
va v tom, že mnohé štáty vo svojich ťažkostiach majú na zreteli iba svoje vlastné záujmy,
pri riešení krízy sa spoliehajú skôr na vlastné sily, než na pokusy o svetové riešenie, ktoré,
ako sa to dá zistiť z neúspechov svetových konferencií, zlyháva. Prevláda názor, že sa
svetová kríza zliata z chýb jednotlivých štátov, a že najskôr sa prekoná, keď jednotlivé štá-
ty budú samostatne plánovite a vytrvalo liečiť choroby vlastného hospodárstva. Samostat-
ným riešením krízy v jednotlivých štátoch a nadobudnutými skúsenosťami sa zjednoduší
a uľahčí riešenie v celosvetovom rámci. **Riešením krízy vlastnými prostriedkami v jed-
notlivých krajinách dozrejú jednotlivé štáty k celkovému riešeniu.**“

Aj keď v súčasnosti hľadajú riešenia najmä jednotlivé štáty v rámci svojich hraníc,
predsa si predstavitelia štátov uvedomujú potrebu spoločného postupu. „Toto je globálna
kríza a vyžaduje globálne riešenia,“ skonštatoval prezident hostiteľskej Brazílie Luis Iná-
cio Lula da Silva počas rokovania ministrov financií skupiny G20. Dodal, že Brazília, Rus-
ko, India a Čína už pripravujú spoločné opatrenia na zvýšenie toku kapitálu medzi sebou.
Ministri financií G20 sa 9. Novembra 2008 v Sao Paulo na záver rokovaní v Brazílii dohodli
na spoločnom postupe v boji proti svetovej finančnej kríze, najväčšej od 30. rokov minu-
lého storočia. Strážcovia verejných financií 20 najväčších ekonomík sveta zhodne skon-
štatovali, že ich krajiny sú pripravené konať, aby udržali finančnú stabilitu a podporili rast
globálnej ekonomiky, ktorý ohrozuje recesia. Zároveň ocenili záchranné balíčky, ktoré
niektoré vlády v uplynulých týždňoch uvoľnili na stabilizáciu peňažných trhov a obnovenie
toku úverov.

15) Podrobnejšie pozri: Za hospodárskou obnovu štátu, Ústřední dělnické knihkupectví Praha 1935,
s. 7 a nasl.

Podobne aj Európsky parlament v prijatom uznesení v októbri 2008 zdôraznil význam európskych makroekonomických politík reagujúcich rýchle s cieľom obnoviť celosvetový hospodársky rast tak, aby nedochádzalo k porušovaniu zásad stability a rastu, a vyzýva na ďalšie koordinované zásahy zamerané na obnovenie dôvery v trhy.¹⁶⁾

V takom kontexte Nemecká kancelárka Angela Merkelová v rozhovore pre denník *Hamburger Abendblatt*¹⁷⁾ vyzvala európske štáty, aby sa spojili v boji proti globálnej ekonomickej kríze. Urobila tak v predvečer mimoriadneho summitu Európskej únie, na ktorom európski lídri diskutovali o tom, ako postupovať proti kríze. Hospodárska kríza vzišla z finančnej krízy a EÚ sa musí zaručiť, že sa to nebude znova opakovať. Mali by sme to urobiť čo najskôr, kým sú všetci ochotní konať,“ skonštatovala Merkelová a vyzvala na väčšiu transparentnosť a prísnejší dohľad nad finančnými trhmi. „Potrebujeme svetovú finančnú architektúru, ktorá by bola prehľadná. Pôvod a hodnota certifikátov, derivátov a iných obligácií sa musí dať vystopovať,“ dodala. Lídri EÚ sa v nedeľu 1.3. 2009 pokúšali prekonať rozdielne názory na to, ako bojovať proti finančnej kríze, aj keď sa žiadne zásadné rozhodnutie neočakáva. Nedeľná schôdza bola poslednou zo série stretnutí európskych politikov pred aprílovým summitom skupiny G20. Tú tvorí 20 najväčších ekonomík, ktoré sa spoločne podieľajú 90 % na hrubom domácom produkte sveta. Globálna kríza odhalila podstatné rozdiely medzi členmi eurozóny. Niektorí z nich, napríklad Írsko, majú vážne problémy s prehlbovaním deficitu. Veľa sa diskutuje aj o tom, ako by si mohli štáty menovej únie navzájom pomôcť.

V rozpore s liberálnymi názormi na **úlohu štátu v ekonomike** sa v posledných mesiacoch ukázalo, že sú to práve vlády, a teda štáty, od ktorých sa očakávajú riešenia terajšej celosvetovej krízy. Dosť ironicky sa pritom poukazuje na už v tejto stati uvedenú tendenciu, že kým sa dosahujú zisky, tak tie inkasuje prevažne súkromný sektor, no ak dôjde k stratám, tie znáša štát. No bez ohľadu na akékoľvek ironie, lídri všetkých štátov abstrahujú od akýchkoľvek politologických úvah a snažia sa plniť úlohy štátu a krízovej situácii. V čom spočívajú tieto úlohy? Aj na túto tému by sa dalo dlho uvažovať a písať.

Tým najzákladnejším cieľom ústavných činiteľov každého štátu je aj v prebiehajúcej hospodárskej kríze zabezpečiť fungovanie štátu, čo predovšetkým znamená udržiavať ekonomiku pri živote tak, aby občania mali prácu a ak ju nemajú, aby mali zabezpečenú aspoň minimálnu sociálnu istotu. Plnenie týchto najzákladnejších cieľov potom dáva predpoklady pre politickú stabilitu krajiny. Samozrejme ekonómovia, štátnici a politici vyvíjajú snahy prijímať najvhodnejšie a najosoznejšie opatrenia, ktoré takmer napospol vo všetkých krajinách dostali pomenovanie „baličky“ opatrení proti hospodárskej kríze.

Na úlohu štátu pri riešení súčasnej krízy odznievajú rôzne názory. Jedni typicky liberálne svojim prislovečným sarkazmom napr. český prezident Václav Klaus, ktorý vo februári 2009 prezentoval svoje ekonomické videnie, pričom uviedol: „liberál vo mne vie, že podobne ako chrípka trvá týždeň, keď chodíte do práce ako ja dnes, a rovnako týždeň, keď si ľahnete a budete užívať všetky možné prášky, odporúčané tým, či oným pánom doktorom. Raz hovoríme týždeň, po druhýkrát sedem dní. A presne tak je to s tou ekonomickou krízou. Tá kríza prestane sama a zásah štátu v tom hrá miniatúrnú úlohu.“ Klaus doplnil, že je z histórie známe, že väčšina opatrení proti kríze prišla až po jej skončení.¹⁸⁾

16) http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/004-40027-294-10-43-901-20081020IPR40025-20-10-2008-2008-true/default_sk.htm

17) Pozri TASR 17:12 28. 2. 2009

18) http://spravy.pravda.sk/tlac.asp?r=sk_svet&c=A090209_143222_sk_svet_p23

Úplne iné podnety v dňoch 29. – 31. októbra 2008 v Salvádore odznali na XVIII. Iberoamerickom summite hláv štátov a šéfov vlád španielsky a portugalsky hovoriacich štátov sveta. Hlavnou témou debát v priebehu celého summitu bola globálna ekonomická kríza a pohľady lídrov na jej riešenie. Brazílsky prezident Lula, ktorého krajina ašpiruje na pozíciu lídra latinskoamerickej komunity, vyjadril presvedčenie, že krízu nemožno vyriešiť bez medzinárodnej kooperácie a spoločného úsilia krajín. V tejto súvislosti preto upozornil, že do debát o súčasnom stave ekonomiky a hľadaní nového globálneho ekonomického poriadku musia byť zahrnuté aj názory rozvojových krajín, ktoré „sú obeťami a nie vinníkmi“ vzniknutej situácie. V podobnom duchu sa vyjadrila aj chilská prezidentka M. Bachelet, podľa ktorej by mali mať rozvíjajúce sa krajiny viac vplyvu vo svetových finančných inštitúciách, keďže teraz „znášajú konzekvencie zlého ekonomického riadenia, ktorého nie sú aktérmi.“ Podobne ako iní lídri, Lula kritizoval ekonomický neoliberalizmus stelesnený v Latinskej Amerike tzv. Washingtonským konsenzom – súborom ekonomických politík, ktoré mali pôvodne za cieľ vyviešť v 90-tych rokoch krajiny regiónu z ekonomickej stagnácie. Podľa Lulu sa však aplikáciou týchto politík marginalizovala úloha štátu v ekonomike, a práve to by sa malo urýchlene napraviť. Prezident preto presadzoval myšlienky o zachovaní úrovne investičných výdavkov štátov aj napriek úpadku na svetových trhoch. Lulove myšlienky podporili aj španielsky premiér J. L. R. Zapatero, argentínska prezidentka C. Kirchner a bolívijský kolega E. Morales, ktorí hovorili o zlyhaní a zrútení neoliberalného modelu ekonomiky a v prípade Moralesa sa pod palbou kritiky ocitol aj systém kapitalizmu ako taký.¹⁹⁾

Aké sú alternatívy pre štát? Čo tu štát môže urobiť? Pýta sa napríklad aj kňaz – prof. Ján Duda, PhD., súdny vikár Spišskej diecézy, predseda Slovenskej spoločnosti kánonického práva, profesor kánonického práva, Katolíckej univerzity a súčasne si aj odpovedá²⁰⁾:

1. Ak nezniží dane a odvody, môžu skrachovať aj tie podniky, ktoré ešte fungujú a ešte aspoň niekoho zamestnávajú. Ak zníži dane, môže sa pohnúť proces nákupov a opäť sa môžu investori chopiť príležitosti investovať. No, nie je to isté, že táto cesta je správna a trh (kupovanie a predávanie) sa rozhybe. Číže nemusí platiť, že zníženie daní a odvodov je tou správnou cestou na vyriešenie krízy.
2. Podľa iných tu štát neurobí nič a to, čo robí, je iba to, že sa „tvári“, že čosi robí, veď vláda v štáte je na to, aby čosi robila. Lebo ak ide o krízu „nadbytku“, čo je nepotrebné, musí padnúť a zhníť, aby sa zrodilo niečo zdravé a životaschopné (mám na mysli podniky, služby a pod., ktoré ľudia potrebujú). Je tu však riziko, že „armáda nezamestnaných“ sa vzbúri a začnú sociálne nepokoje. A to nič dobrého neveští. No, je pravda, že to riziko nemusí vôbec nastať a že nijaké sociálne nepokoje by nenastali.
3. Ako teda môže štát „donútiť“ trh (kupovanie a predávanie), aby sa pohol? Ak raz ľudia nechcú kupovať a správajú sa nedôverčivo a sporia, lebo budúcnosť sa im zdá neistá, ako ich presvedčiť, aby miňali svoje úspory? Dá sa to vôbec? Ak je to kríza z prebytku, potom korene tejto krízy sú v tom, že ľudia si žili nad svoje reálne pomery, to by potom znamenalo, že ak normálnou cestou príde zníženie životnej úrovne, sám od seba sa trh „naštartuje“, lebo opäť nastúpi úsilie skvalitniť život, nastúpi výroba a predaj a kupovanie alebo aspoň výmenný obchod.

19) <http://www.amo.cz/publikace/zavery-xviii-iberoamerickeho-summitu.html>

20) <http://duda.kapitula.sk/2009/02/o-krize-a-o-ulohe-statu-v-krize/>

4. Najhorším variantom riešenia krízy je vojenský konflikt. Vieme, že hospodárska kríza 30. rokov minulého storočia „zrodila“ Hitlera, ktorý v Nemecku „naštartoval“ zbrojarský priemysel, odstránil nezamestnanosť (krízu teda vyriešil), ale vzápätí ponoril svet do „krvi“ II. svetovej vojny. Životná úroveň obyvateľstva odrazu klesla, svet bol bombardovaný, zničený a plný nových hrobov. Po II. svetovej vojne bolo čo budovať, opravovať, predávať a kupovať a životná úroveň obyvateľstva zase rástla. Lenže tento scenár riešenia súčasnej krízy nás všetkých musí desiť. Ostáva veriť, že k tomu nikdy nedôjde. Na druhej strane, musí nás desiť aj skutočnosť: koľko zbraní majú štáty navrábaných a ležia na „kope“ a sú pripravené na použitie?“

Prof. Duda vo svojich záveroch o východiskách z krízy uvažuje v duchu sociálnej náuky rímskokatolíckej cirkvi, ktorá má jediné riešenie krízy: pokojné a bez násilia pri zachovaní sociálnej spravodlivosti a rešpektovaní dôstojnosti ľudskej osoby. V tomto kontexte si prof. Duda ale kladie aj otázku. „Ale ktorý štát dnes berie cirkev vážne? Napokon „machiavelistické“ chápanie povýšilo bezpečnosť štátu nad Pána Boha. To iba cirkev ostala pri starom: učí, že bezpečnosť štátu závisí najmä od Pána Boha. Lenže to sa dnes už nenosí, a preto sa tak často argumentuje silou zbraní a geopolitickými záujmami jednotlivých štátov. Dôkazom toho je aj súčasná kríza: pokiaľ sa pohybovala v „mantineloch“ morálnej krízy, nikto ju nebral vážne, ale akonáhle začína ľudom brať prácu, a teda vyťahovať eurá z peňaženky, zrazu sa z krízy stal dôležitý politický, bezpečnostný, finančný i hospodársky problém. Ale zhodneme sa asi v jednom: už dávno vlády štátov neboli také nemohúce a bezradné, akými sú teraz, uzatvára svoje úvahy prof. Ján Duda.²¹⁾

Ďalšie riešenia odznievajú v oficiálnych vládných dokumentoch napr. v podmienkach Slovenskej republiky, kde vláda 6. 11. 2008 prijala Návrh opatrení vlády SR na prekonanie dopadov globálnej finančnej krízy, ktorom sa konštatuje, že „vláda globálnu finančnú a ekonomickú krízu vážne a je odhodlaná prijať zásadné opatrenia, aby zasiahla ekonomiku a životnú úroveň obyvateľov Slovenska v čo najmenšej miere. Rozsah a dĺžka trvania krízy budú totiž jednoznačne závisieť od politickej rozhodnosti prijať rýchle a správne opatrenia. Prosperita a sociálna spravodlivosť pre obyvateľov Slovenska sú ústrednými cieľmi tejto vlády. Z tohto dôvodu vláda pripravila opatrenia, ktoré budú základom jej hospodárskej politiky v nasledovnom období, pričom si vláda SR uvedomuje svoju zodpovednosť, veľkú úlohu, ale zároveň aj obmedzenosť nástrojov, ktoré má k dispozícii v boji proti kríze, ktorá má globálny charakter.“²²⁾

Takmer všetky **opatrenia sa sústreďujú predovšetkým na verejné financie**. Teda ide o objekt zamerania noriem finančného práva, ktorých zmenou sa snažia tak vlády jednotlivých krajín, ako aj v rámci globálnych prístupov. Dochádza k úpravám „pravidiel hry“ v oblasti rozpočtov, daní a odvodov do verejnoprávnych fondov, dotácií a subvencií, akcelerujú sa postupy v oblasti menovej a veľkými zmenami prejde finančný trh, predovšetkým jeho regulácia. Napospol tu teda ide o **veľké zmeny v oblasti finančného práva**. Pozrime sa postupne na ne aj s hodnotiacim pohľadom a stanoviskom.

Najväčší nápor je a bude na **rozpočtové opatrenia**. Pochopiteľne, že vlády sa snažia zachrániť ľudí a na to potrebujú peniaze. No rozpočty s takou mohutnou podporou, aká je potrebná, nerátajú, a tak dôjde takmer všade k rozpočtovým schodkom.

21) detto.

22) [http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/693048D17D5723F4C12574FA00350A53/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/693048D17D5723F4C12574FA00350A53/$FILE/Zdroj.html)

Už kniha kníh – Biblia a jej Starý zákon použil ako symboly blahobytu a strádania sedem tučných a sedem chudých kráv, v duchu čoho faraón v dobrých rokoch robil zásoby, aby bolo z čoho čerpať, keď nastanú zlé časy. Pre Slovensko, ale aj Českú republiku toto pravidlo doteraz platilo a naše krajiny svoj štátny dlh majú pomerne nízky, takže pár rokov vyšších deficitov by nemalo ublížiť. Ten pre Európsku úniu rámcuje Pakt rastu a stability. Podľa neho je akceptovateľný a ekonomicky zdravý deficit vo výške 3 percent HDP. Ale ozývajú sa názory, a majú svoje rácie, že tie tri percentá sú príliš prísny pravidlom v období recesie. Rozumnú bázu majú napríklad návrhy, aby sa vytvoril nový mechanizmus pre rast aj recesiú. Napríklad, aby rast HDP minus deficit tvoril stabilne číslo štyri, prípadne tri.²³⁾ Český ekonóm Tomáš Sedláček erudovane tvrdí, že „ak chceme mať dvojpercentný deficit, musí mať krajina šesťpercentný rast. Naopak, keď je rast minus percento, môže byť deficit tri percentá. Cieľom je donútiť krajiny šetriť v dobrých časoch a umožniť deficit v čase krízy. Druhý návrh je tak trochu ekonomická hračka, navrhujem, aby sa namiesto čísla, ktoré hovorí o raste HDP, používala iná veličina, kde sa od HDP odpočíta dlh, čo donúti politikov uvažovať úplne inak. Dlh je dnes nezaujímavá veličina a pritom funguje ako hormonálne steroidy.“²⁴⁾

S hospodárskou krízou sa teda budú musieť štáty popasovať najmä prostredníctvom rozpočtových opatrení. Napriek tomu, že je to len začiatok krízy a že tieto rozpočtové opatrenia prijímajú vlády, z úst vedúcich predstaviteľov Európskej únie na ich summite v Bruseli 1. marca 2009 odznali výzvy, aby sa všetky európske štáty po skončení krízy vrátili k dodržiavaniu prísnych pravidiel o verejných financiách.²⁵⁾ Keby vlády nekonali, sotva si možno predstaviť, kde by dnes jednotlivé krajiny, ale aj celková situácia vo svete boli. Ťažko predstaviť situáciu. Je tu tiež nebezpečenstvo riešenia dlhu ďalšími dlhmi. Amerika má dlh na nevídanej dvojcifernej úrovni. Jednotlivé štáty sa akoby predháňali, kto ponúkne väčší balíček. Teda štáty a ich predstavitelia nehľadia na to, či v zmysle liberálnych úvah treba alebo netreba zasahovať. Ide tu totiž o podstatu. O fungovanie štátu v krízových podmienkach.

Samozrejme, že medzi nástroje štátu patrí právo, pričom jeho podiel na príčinách finančnej a hospodárskej krízy a potom aj východiskách z nej je oveľa širší. Aký môže byť teda pohľad na úlohu práva vo východisku z krízy. Je jasným faktom, že právo tu bude mať významnú pozíciu. A to tak právo verejné, ako aj súkromné vo všetkých jeho súvislostiach a podobách. Nechcem sa sporiť, no možno trochu neskromne chcem poukázať na významnú úlohu najmä noriem pododvetví finančného práva, ktoré sa nepochybne dostávajú pri riešení finančnej krízy a jej dôsledkov do popredia.

Každé z pododvetví finančného práva bude mať do činenia s finančnou krízou a jeho normy budú reflektovať spoločensko-ekonomické vzťahy z toho vyplývajúce. K zmenám bude musieť dôjsť v normách práva rozpočtového, daňového, colného, menového a devízového, avšak najviac budú musieť krízu reflektovať normy práva finančného trhu. Dôležité bude uvedomiť si, že v našich podmienkach mnohé zmeny budú vychádzať z komunitárneho práva EÚ, ktorej inštitúcie sa vehementne postavili k riešeniu finančnej, ale následne aj hospodárskej krízy. Na prvom mieste to budú rozpočtové opatrenia, ktoré sa uskutočnia práve prostredníctvom postupov regulovaných normami rozpočtového práva. Pokles ziskovosti podnikov a následné nižšie daňové príjmy v štátnej

23) http://www.tyzden.sk/sk/tema/zjedli_sme_cele_sycky.php

24) http://www.tyzden.sk/sk/tema/zjedli_sme_cele_sycky.php

25) <http://hnonline.sk/ekonomika/c1-34998330-nemci-odmietli-balicek-pre-vychodnu-europu>

26) Pozri http://ec.europa.eu/news/economy/081016_1_sk.htm

kase sa v súčasnosti javia ako relevantný vplyv krízy na verejné financie. Záchranný plán umožňuje vládam členských štátov ručiť za bankové pôžičky, poskytovať krátkodobú likviditu a čiastočne znárodniť niektoré banky. Vlády 27 krajín naň vyčlenili zatiaľ viac ako 2 bilióny eur.²⁶⁾ Európski i národní politici, ako aj ekonómovia, sa už doteraz zhodli na nevyhnutnosti uvoľniť pravidlá Paktu stability a rastu a vytvoreni osobitného pôžičkového programu pre ohrozené stredne veľké podniky, štáty uzákonili garancie za bankové vklady a niekde štáty kapitálovými vstupmi preberajú banky. Tým sa obmedzuje vplyv súkromných akcionárov. Vždy podľa miery injekcie štátnych prostriedkov sa má obmedziť vyplácanie dividend a plátov manažérov. Vláda tiež vyhlásila, že od bánk očakáva poskytovanie pôžičiek menším podnikom a záujemcom o kúpu nehnuteľností. Britský postup sa odlišuje od ostatných krokov v iných krajinách tým, že sa systematicky zvyšuje základný kapitál veľkých bánk, ktorý je vo Veľkej Británii často veľmi malý, a štátna podpora sa viaže na aspoň niekoľko podmienok.

Všetky antikrizové opatrenia spôsobia nápor na verejné financie. Finančná kríza zaťaží národné rozpočty a v niektorých prípadoch aj veľmi výrazne. Takzvaný Pakt rastu a stability svojimi síce v poslednom čase uvoľnenými, ale predsa len rigidnými pravidlami, ktoré ohraničujú nové štátne zadlžovanie trom percentami HDP, bude reflektovaný aj rozpočtovo právnymi normami. Možno predpokladať, že aj zmluvné Maastrichtské kritériá o rozpočtových deficitoch budú revidované.

Dňa 12. októbra 2008 sa šéfovia vlád eurozóny dohodli na spoločnom balíku opatrení, ktorý výrazne posilní úlohu štátu vo finančnom sektore. Základný kapitál bánk sa v prípade potreby posilní. V tomto prípade sa môžu členské štáty podieľať na bankovom kapitále. To znamená čiastočné zoštátnenie. Nemecká spolková vláda oznámila, že by to mohlo implikovať štátny vplyv na finančnú politiku. Banky, ktoré sa dostali do ťažkostí, majú byť rekapitalizované. Bankrot bánk, ktoré by mohli rozkolísať finančný systém, sa nemá pripustiť. Príjmu sa opatrenia, ktoré zabezpečia likviditu systému. Patria sem najmä štátne garancie v medzibankovom obchode. Táto zvláštna ochrana má platiť do 31. decembra 2009.

Sumy predpokladané na tento účel dosahujú enormné výšky.²⁷⁾ Len v samotnom Nemecu sa ráta so 400 miliardami eur na štátnych garanciách a 70 miliardami na rekapitalizáciu bánk. V Španielsku pôjde o približne sto miliárd eur a Portugalsko poskytne garancie vo výške 20 miliárd eur. Podobnú formu mala štátna intervencia v prípade finančných kríz aj v periférnych krajinách. Takto vyústil neoliberalizmus vo svojich pionierskych krajinách pravicových diktatúr v Čile, Argentíne a Uruguaji po niekoľkých rokoch už na začiatku 80-tych rokov v ťažkých finančných krízach. K „antikrizovej terapii“ sa už vtedy počítalo so zoštátnovaním bánk, respektíve súkromných dlhov. Na stretnutí v Bruseli sa neprimerokovali problémy východoeurópskych krajín, ktoré nie sú členmi eurozóny. Časť z nich je pre vysoké deficity bežného a obchodného účtu závislá od zahraničných pôžičiek. Potrebovali by teda špecifickú formu ochrany. Mnohé z týchto otázok budú musieť riešiť rozpočtovoprávne normy, pričom musia premietnuť opatrenia do právnej podoby, najčastejšie do samotných rozpočtov.

„Nápaditosť“ zavládne aj **v oblasti daňového práva**. Možnosti nepriamych daní vo väzbe na spotrebné dane a DPH sú už vyčerpané, bude nutné urýchliť a podstatne zosilniť cestu majetkových daní, ktorá by mohla zároveň svojím spôsobom zaťažiť vyššie majetkové vrstvy vyššími daňami, bola by správnejšia a korektnejšia ako daň z príjmov, a zároveň by zaväzovala určitú mieru solidarity v rámci pôsobenia európskeho sociálneho

27) Podrobne pozri <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=17046>

modelu a jeho jednotlivých mutácií. Ukazuje sa totiž, že cesta majetkových daní, kde by mohlo ísť aj o celkové kontrolné mechanizmy napríklad v oblasti úspor obyvateľstva mimo teritória materskej krajiny, k čomu už dnes existujú legislatívne predpoklady a schválené smernice komunitálneho charakteru, by mohla aspoň sčasti stabilizovať situáciu národných vlád z hľadiska daňových príjmov aj možnosti získavania zdrojov na medzibankovom trhu. Sme svedkami návrhov na zníženie daní, keď napr. v SR navrhuje opozícia plošne znížiť teraz v čase finančnej krízy 19 %-tnú daň na 16 %, pričom podobne v čase enormného rastu navrhovala zníženie na 17 %. Na druhej strane v Írsku navrhli znížiť objem štátnych výdavkov a zvýšiť dane, aby sa tak podporili vládne financie po tom, čo sa Írsko ako prvá krajina eurozóny dostala do recesie. Podobne aj v Maďarsku vláda stiahla v polovici októbra z parlamentu návrh na zníženie daní.²⁸⁾ Na Slovensku sa novelizáciou zákona o DPH skrátili lehoty na vracanie DPH, čím by sa uvoľnili vlastné zdroje podnikateľským subjektom. Významným argumentom proti znižovaniu daní na Slovensku môže byť skutočnosť, že daňová incidencia je už dosť nízka, čo je trhom v oku niektorým krajinám EÚ a vinia Slovensko z daňového dumpingu, či odôvodňujú prípadné protekcionistické opatrenia svojich krajín. Druhý pohľad na zníženie daní a odvodov je ten, že ak by to malo pôsobiť na ekonomiku prorastovo, muselo by predstavovať významné percento, pričom je otázka, či by takto ponechané prostriedky reálnej ekonomike pomohli, pretože problémom tejto krízy nie je produkciu zabezpečiť, ale problémom je odbyt. Ďalšia otázka je, že by išlo o výpadok vo verejných financiách niekoľko milárd euro, čo by spôsobilo problémy s deficitom aj vo výške 5-6 % HDP (zníženie daní a odvodov spolu).

V oblasti **colného práva** napríklad zaznieva volanie, aby na celej pôde Európskej únie, ktorá je colnou úniou, bola právne upravená ochrana domáceho trhu EÚ pred dovozom lacnejších výrobkov z mimoúniijných území, ktoré by mohli ohroziť predaj euroúniijného tovaru. Na druhej strane to ale odporuje pravidlám voľnejšieho obchodovania vytýčených WTO a zavádza prvky protekcionizmu, ktoré by krízu len prehĺbili, resp. konzervovali.

Správanie sa centrálnych bánk, hodnotu meny a jej kurz, devízové rezervy, menové swapy a množstvo ďalších inštitútov reguluje **menové právo**. Otázka meny a jej statusu sa stáva naliehavo aktuálnou. Odznievajú aj také myšlienky, ako vyriekol v diskusii so študentmi jednej z univerzít v Ríme člen Rady guvernérov Európskej centrálnej banky (ECB) Lorenzo Bini Smaghi,²⁹⁾ podľa ktorého Euro je silná mena, vďaka ktorej členské štáty eurozóny dokážu vydržať súčasné výkyvy svetovej ekonomiky, „Sme v centre ťažkej finančnej krízy, no naša mena si ďalej udržiava silný kurz,“ konštatoval.

Pochopiteľne najpodstatnejšie prehovorila normy finančného práva v oblasti **práva finančného trhu** a predovšetkým jeho regulácie.

Rada ministrov financií EÚ – Rada ECOFIN na zasadnutí 7. októbra schválila nasledovné závery o bezprostrednej reakcii na finančné nepokoje:

- Vyzvala členské štáty, aby prijali určité opatrenia v oblasti ochrany vkladov fyzickým osobám, a to v rozsahu min. 50 000 EUR, resp. min. vo výške 100 000 EUR v niektorých krajinách. Rada tiež privítala zámer Európskej Komisie v čo najkratšej dobe predložiť návrhy podporujúce konvergenciu schém garančných vkladov.

28) <http://ekonomika.sme.sk/c/4125650/madarsko-bojuje-s-financnou-krizou.html>

29) <http://ekonomika.sme.sk/c/4153456/bini-smaghi-euro-pomaha-krajinam-odolavat-financnej-krize.html>

- Vyjadrila jednoznačnú podporu systémovým finančným inštitúciám a zaviazala sa prijať všetky nevyhnutné kroky smerujúce k stabilizácii bankového systému a ochrane vkladov jednotlivcov.
- Privítala kroky podniknuté Európskou centrálnou bankou a národnými centrálnymi bankami od vzniku krízy na finančnom trhu na zabezpečenie likvidity vo finančnom systéme. Opätovne vyzvala finančné inštitúcie k dosahovaniu plnej transparentnosti, pričom pokrok dosiahnutý v tejto oblasti bude pozorne monitorovať. Rada súhlasila s tým, že o verejnej intervencii musí byť rozhodnuté na národnej úrovni, pričom si uvedomuje potenciálne cezhraničné efekty národných rozhodnutí.
- Za účelom ochrany záujmov vkladateľov a stability finančného systému Rada zdôraznila potrebu primeraného prístupu, ktorý by mal zahŕňať medzi inými i prostriedky rekapitalizácie postihnutých systémovo významných finančných inštitúcií.
- Súhlasila s nasledovnými spoločnými princípmi EÚ, ktoré majú usmerňovať ďalšie kroky EÚ v odpovedi na súčasnú situáciu:
 - intervencie by mali byť uskutočňované včasne a podpora by mala byť v zásade dočasná;
 - EÚ bude ostražitá, pokiaľ pôjde o záujmy daňovníkov;
 - súčasní akcionári by mali znášať náležité dôsledky intervencií;
 - vláda by mala mať možnosť vykonať výmenu manažmentu finančnej inštitúcie;
 - manažment by si nemal ponechávať neprimerané zisky – vlády môžu okrem iného mať právomoc intervenovať v oblasti odmeňovania vrcholového manažmentu;
 - konkurencieschopnosť a legitímny záujem konkurentov musia byť ochraňované, najmä prostredníctvom pravidiel štátnej pomoci;
 - EÚ by sa mala vyhnúť negatívnym vedľajším efektom uplatňovania spoločných princípov.
- Zdôraznila potrebu vyhnúť sa akejkoľvek deformácii pri zaobchádzaní medzi bankami USA a EÚ kvôli rozdielnostiam v účtovných pravidlách. Rada dôrazne odporučila, aby orgány dohľadu a audítori v EÚ ihneď aplikovali nový návod Rady pre medzinárodné účtovné štandardy o aplikácii výpočtu trhového oceňovania.
- Víta záväzok Európskej Komisie v blízkej budúcnosti vydať návod stanovujúci široký rámec pre zlučiteľnosť štátnej pomoci s rekapitalizáciou a garančnými schémami, obsahujúci tiež prípady aplikácie takýchto schém.

Je veľkým pozitívom v oblasti finančnoprávných noriem aj to, že Európska Komisia zverejnila už 1. októbra 2008 návrh novely Smerníc 2006/48/ES o začatí a vykonávaní činnosti úverových inštitúcií a Smernice 2006/49/ES o kapitálovej primeranosti investičných spoločností a úverových inštitúcií, tzv. „CRD“. Novela CRD upravuje štyri hlavné oblasti:

- Veľká majetková angažovanosť
- Hybridné kapitálové nástroje
- Usporiadanie a kompetencie dohľadov
- Technické úpravy (vrátane ustanovení o likvidite)

Okrem toho boli prijaté významné deklaratórne, ale aj legislatívne úpravy tým, že:

- Európska komisia vyzýva reagovať na prieskum o skupinovom súlade ohľadom tretej smernice proti praniu špinavých peňazí,
- bolo prijaté oznámenie týkajúce sa použitia pravidiel štátnej pomoci v kontexte súčasnej globálnej finančnej krízy,³⁰⁾
- opatrenia v oblasti likvidity bánk v podobe zvýšenia cudzích zdrojov bánk zo strany štátu, rekapitalizácia (kapitálové posilnenie) bánk zo strany štátu, nútenej správy nad bankou – navýšenie základného imania,
- opatrenia v oblasti návrhu smernice SOLVENCY II (smernice o začatí a vykonávaní priameho poistenia a zaistenia),
- opatrenia v oblasti kolektívneho investovania: Rekodifikácia smernice UCITS (smernice o koordinácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení týkajúcich sa podnikov kolektívneho investovania do prevoditeľných cenných papierov),
- opatrenia v oblasti poisťovníctva,
- opatrenia v oblasti cenných papierov,
- opatrenia v oblasti dôchodkového sporenia.

Medzi potrebnými normotvornými aktivitami možno ešte poukázať konkrétne na tieto:

- Európska komisia vyzvala finančné inštitúcie reagovať na prieskum o súlade s pravidlami obsiahnutými v Smernici EÚ proti praniu špinavých peňazí na skupinovej úrovni. Prieskum predpokladá, že finančné inštitúcie majú tendenciu mať globálnu stratégiu riadenia rizika a zameriavajú sa na identifikovanie ťažkostí pre súlad finančných inštitúcií s požiadavkami proti praniu špinavých peňazí na skupinovej úrovni v cezhraničnom kontexte EÚ. Takéto ťažkosti môžu byť spojené s rozdielnymi dohliadaciami požiadavkami naprieč krajinami, v ktorých je banková skupina založená, rozdielnou národnou realizáciou, pravidlami ochrany údajov atď. Tretia smernica proti praniu špinavých peňazí musela byť implementovaná do 15. decembra 2007. Avšak väčšina národných implementačných snáh sa konala v lete 2008.
- Komisia Európskych bankových dohľadov (dohľadov nad finančnými tržmi) (CESR) zverejnila vyjadrenie k meraniu primeranej hodnoty a súvisiacim finančným nástrojom na nelikvidných trhoch, ktoré nasleduje po predošlej konzultácii k danej téme. Hlavným princípom pri hodnotení finančných nástrojov je primeraná hodnota založená na najlepších informáciách o cenách, ktoré by sa vyskytli na trhu. Počiatočným krokom pri hodnotení finančných nástrojov je vyhodnotenie, či sa finančný nástroj obchoduje na aktívnom alebo neaktívnom trhu. Preto je pri hodnotení finančných nástrojov dôležité rozlišovať aktívne a neaktívne trhy. Avšak neexistuje presná čiara rozlišujúca medzi aktívnymi a neaktívnymi tržmi. Princípy hodnotenia sú definované v hierarchii primeranej hodnoty. Hodnotenie finančných nástrojov na aktívnych trhoch je odvodené od kótovaných cien. Ak neexistuje aktívny trh, hodnotenie sa určuje pomocou vyhodnocovacích metód zahŕňajúcich všetky faktory, ktoré by účastníci trhu zohľadnili pri určovaní ceny. S problémom hodnotenia je spojený aj problém sprístupňovania, t. j. otázky, ako sa uplatnili hodnotiace princípy. Toto vyhlásenie sa zameriava na oboje – hodnotenie a sprístupňovanie. Aj keď vyhlásenie nie je priamo vynútiteľné, malo by sa brať ako pomôcka pri zlepšovaní praktík emitentov v súvislosti s hodnotením

30) http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/horizontal.html

a súvisiacimi sprístupňovaniami finančných nástrojov na nelikvidných trhoch. CESR zverejní v blízkej budúcnosti vyjadrenie so spätnou väzbou, ktoré bude obsahovať detailnejšie komentáre ako odozvu na problémy vyzdvihnuté respondentmi konzultácií.

- Členovia Fondu Komisie pre medzinárodné účtovné štandardy (IASB Foundation) 9. októbra oznámili, že podporujú postup Výboru pre medzinárodné účtovné štandardy (IASB), ktorý by mal zrýchliť jeho reakciu na úverovú krízu. Podľa tohto postupu IASB bude hľadať možnosti, ako eliminovať rozdiely medzi Medzinárodnými štandardmi finančného výkazníctva (IFRS) a Americkými všeobecne uznávanými účtovnými štandardmi (GAAP) a ujať sa problému reklasifikácie finančných nástrojov. Správcovia podporujú zámer IASB túto úlohu splniť do konca budúceho týždňa. Správcovia, ako IASB's oversight body súhlasili, že IASB nemusí dodržať svoje obvyklé postupy. To umožní, aby akékoľvek rozhodnutie IASB o reklasifikácii platilo už pre tretí kvartál.
- Európska komisia 10. októbra zverejnila správu hodnotiacu prahové hodnoty pri „Mikropodnikoch“. Cieľom správy je poskytnúť údaje, ktoré by mohli pomôcť v diskusii o možnom zavedení výnimiek z predpisov Štvrtej účtovnej smernice pre kategóriu „Mikropodniky“ tak, ako k tomu nabáda Komuniké Európskej komisie o zjednodušenom prostredí na podnikanie pre spoločnosti podnikajúce v oblasti obchodného práva, účtovníctva a auditu. Túto správu o hodnotení prahových hodnôt pre „Mikropodniky“ pripravilo Centrum stratégie a hodnotiacich služieb (CSES). Správa odhaduje, že 7,158 mil. firiem – nefinančných podnikateľských subjektov (of the legal form) sa riadi koordinovanými požiadavkami Štvrtej účtovnej smernice – v Európskej únii. Správa uvádza rôzne prahové hodnoty pre veľkosť spoločnosti, obrát, atď., ktoré by mohli znížiť počet spoločností zahnutých v tejto direktíve.
- 13. októbra 2008 uverejnila Európska komisia oznámenie nazvané „Použitie pravidiel štátnej pomoci na opatrenia prijaté v súvislosti s finančnými inštitúciami v kontexte súčasnej globálnej finančnej krízy“.³¹⁾ Cieľom tohto oznámenia je pomôcť členským štátom uskutočniť koordinované konkrétne opatrenia na obnovenie dôvery vo finančné trhy. Poradenstvo naznačuje, ako Komisia zamýšľa aplikovať pravidlá štátnej pomoci Zmluvy ES na štátne podporné schémy a individuálnu pomoc pre finančné inštitúcie v aktuálnej kríze. Dodržiavanie týchto princípov, vrátane opatrení individuálnej pomoci, musí byť zabezpečené členskými štátmi a bude monitorované Komisiou. Komisia je k dispozícii členským štátom pri poskytovaní rady – na základe poradenstva – ako prispôbiť národné opatrenia, aby vyhovovali pravidlám štátnej pomoci EÚ ešte pred schválením konkrétnej schémy. Poradenstvo je založené na princípoch podchyčujúcich existujúce smernice o záchrane a reorganizácii berúc do úvahy konkrétne okolnosti použiteľné pre finančný sektor v kontexte súčasnej výnimočnej krízy, ktorá môže predstavovať vážny zmätok v ekonomike členského štátu v rámci významu pravidiel štátnej pomoci (článok 87.3.b Zmluvy ES).

Takže normotvorná smršť bude určite aj naďalej pokračovať. A úlohou práva a jeho vedy bude nepochybne aj historická úloha nielen byť nápomocní v tomto procese, ale normy aj náležite triediť, skúmať a konštruktívne pomôcť uvádzať do praxe. A to je veľká a skvelá výzva.

31) http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/horizontal.html

Zhrnutie

Autor sa v tejto vedeckej stati zamýšľa nad úlohami štátu a práva v terajšej finančnej a hospodárskej kríze. V úvode prináša teoretické úvahy nad miestom štátu v ekonomike. Potom charakterizuje krízu ako prejav porúch v rovnovážnom stave ekonomiky. Ďalej približuje príčiny vzniku krízy. Za jednu z nich označuje aj zlyhanie úlohy práva najmä pri regulácii finančných trhov a opisuje taktiež finančné podvody. Ďalšia časť, podstatná časť state, je o východiskách z krízy. Autor ich vidí najmä v spoločnom postupe štátov, ale aj v celkovej úlohe štátu a práva. V súvislosti s úlohou práva poukazuje na problematiku rozpočtového práva, daňového práva, colného a menového práva, ale predovšetkým na konkrétne úlohy práva finančného trhu, osobitne v oblasti regulácie finančných trhov.

Summary

Author in this scholarly article is thinking about role of the state and law in present financial and economic crise. In the opening he brings theoretical essays about position of the state in economics. Then he characterises crise as a expression of the dysfunctions in position of equilibrium of economy. Further author approaches reason of origin crise. As a one of its he consider also failure role of the law particularly at regulation of the financial markets and he describes a financial fraudes too. Next part, essential part of the clause, is about ways out crise. The author see them primarily in common action of the states, but also in overall role of the state and law. In context of the law role he mentions about budget law, tax law, customs and currency law, but first of all at concrete tasks financial markets law, particularly in area financial markets regulation.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] Bastiat F.: O Zákonoch. Kalligram, Bratislava 2002
- [2] Karvaš, Imrich.: Základy hospodárskej vedy, sväzok druhý, Matica Slovenská, Turčiansky Sv. Martin, 1947, s.159 a nasl.
- [3] Sloboda, Dušan.: O stratégii, byrokracii a eurofondoch, Hospodárske noviny 2. Júna 2006,
- [4] Za hospodárskou obnovu štátu, Ústřední dělnické knihtkupectví Praha 1935, s. 7 a nasl.
- [5] http://www.konzervativizmus.sk/upload/pdf/Sawicki_ESEJ_def.pdf
- [6] <http://www.salon.eu.sk/article.php?article=898-o-krize-a-jej-rieseniach-esej>
- [7] <http://www.24hod.sk/clanok-71460-Trichet-vyzval-na-globalnu-regulaciu-financnych-trhov.html>
- [8] <http://www.sme.sk/c/4297944/ako-sa-robi-najvacsi-financny-podvod-v-dejinach.html>
- [9] TASR nedeľa 4. 1. 2009 11:35
- [10] http://dolezite.sk/Len_vrcholec_z_ladovca_vsetkych_podvodou.html
- [11] Za hospodárskou obnovu štátu, Ústřední dělnické knihtkupectví Praha 1935, s. 7 a nasl.
- [12] http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/004-40027-294-10-43-901-20081020IPR40025-20-10-2008-2008-true/default_sk.htm
- [13] Pozri TASR 17:12 28. 2. 2009
- [14] http://spravy.pravda.sk/tlac.asp?r=sk_svet&c=A090209_143222_sk_svet_p23
- [15] <http://www.amo.cz/publikace/zavery-xviii-iberoamerickeho-summitu.html>
- [16] <http://duda.kapitula.sk/2009/02/o-krize-a-o-ulohe-statu-v-krize/>
- [17] [http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/693048D17D5723F4C12574FA00350A53/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/693048D17D5723F4C12574FA00350A53/$FILE/Zdroj.html)

- [18] http://www.tyzden.sk/sk/tema/zjedli_sme_cele_sypky.php
- [19] <http://hnonline.sk/ekonomika/c1-34998330-nemci-odmietli-balicek-pre-vychodnu-europu>
- [20] http://ec.europa.eu/news/economy/081016_1_sk.htm
- [21] <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=17046>
- [22] <http://ekonomika.sme.sk/c/4125650/madarsko-bojuje-s-financnou-krizou.html>
- [23] <http://ekonomika.sme.sk/c/4153456/bini-smaghi-euro-pomaha-krajinam-odolavat-financnej-krize.html>
- [24] http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/horizontal.html

Doc. JUDr. Ladislav Balko, PhD.,

*vedúci oddelenia finančného práva Ústavu verejného práva
Bratislavská vysoká škola práva: Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
a vedúci odboru finančného práva PF UK Bratislava,
e-mail balko5@stonline.sk*

Špecifiká komplexnej akreditácie súkromných vysokých škôl v SR¹⁾

Particularities of complex accreditation Slovak private universities

▼ Jozef Záhora, Květoň Holcr

Klíčové slová:

akreditácia, garant študijného predmetu, interný doktorand, kritériá pre zaradovanie vysokých škôl, súkromná vysoká škola

Key words:

accreditation, guarantor of course, internal Ph.D. student, criteria for categorization of universities, private university

▼ I. Úvod

Komplexná akreditácia činností vysokej školy v nadväznosti na jej dlhodobý zámer je proces, v rámci ktorého Akreditačná komisia komplexne posúdi a zhodnotí vzdelávaciu, výskumnú, vývojovú, umeleckú a ďalšiu tvorivú činnosť vysokej školy, ako aj personálne, technické, informačné a ďalšie podmienky, v ktorých sa táto činnosť uskutočňuje, a vyjadrí sa k žiadostiam vysokej školy o akreditáciu všetkých študijných programov a o akreditáciu všetkých habilitačných konaní a konaní na vymenovanie profesorov, v ktorých chce vysoká škola mať priznané zodpovedajúce práva. Komplexná akreditácia činností vysokej školy sa uskutočňuje v šesťročných intervaloch podľa vopred zverejneného plánu komplexných akreditácií vypracovaného Akreditačnou komisiou. Komplexná akreditácia činností vysokej školy sa začína dňom určeným pre jednotlivé vysoké školy na predloženie podkladov.²⁾ Bratislavská vysoká škola ju predložila podľa plánu Akreditačnej komisie k 1. januáru 2009. Podľa zákona o vysokých školách³⁾ práva konať štátne skúšky v študijných odboroch bakalárskeho štúdia priznané podľa doterajších predpisov do nadobudnutia účinnosti tohto zákona **zanikajú 31. decembra 2009**, ak z iných dôvodov nezanikli pred týmto dňom. Rok 2009 je významný pre akreditáciu aj z toho dôvodu, že na základe komplexnej akreditácie vysokých škôl sa v zmysle § 113a ods. 15 zákona o vysokých školách do 1. septembra vykoná zradenie medzi univerzitné alebo odborné vysoké školy.

Súkromné vysoké školy plnia rovnaké spoločenské poslanie ako verejné a štátne vysoké školy a na rozhodujúce oblasti ich pôsobenia (teda na ich pôsobenie vzdelávacie a vedecké) sa vzťahujú rovnaké povinnosti ako na verejné a štátne vysoké školy.

1) Upravené znenie príspevku autorov na celoštátnom vedeckom seminári „*Evaluácia a komplexná akreditácia súkromných vysokých škôl v SR a ČR*“ konaného 6. júna 2008 v Sládkovičove.

2) § 84 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

3) § 109 ods. 3 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Čiže v zásade platí pravidlo, že podmienky na akreditáciu súkromných, verejných či štátnych vysokých škôl sú v zásade rovnaké. Rovnosť vysokých škôl v rovine ich povinností však nie je dôsledne zachovaná aj v rovine ich práv, resp. možností a príležitostí poskytovaných vysokým školám všeobecne. Táto nerovnosť (či diskriminácia) vyplýva už zo samotných všeobecne záväzných dokumentov.

Možno povedať, že dosah niektorých kritérií, ktoré sú hodnotené v rámci komplexnej akreditácie, je však pre súkromné školy trochu iný ako pre verejné či štátne. Článok je rozdelený do troch tematických blokov. Prvý sa týka podmienok ohľadom pedagogickej činnosti, druhý sa týka kritérií vedeckej činnosti a posledný sa týka podmienok zaraďovania vysokých škôl medzi univerzitné vysoké školy a odborné vysoké školy. Nedá nám však nepoukázať aj na niektoré problémy, ktoré sa môžu týkať aj akreditácie všetkých vysokých škôl.

V úvode by sme sa chceli zmieniť aj o zastúpení súkromných vysokých škôl v Akreditačnej komisii. Nie je známe, že by niektorého člena súčasnej Akreditačnej komisie navrhla niektorá súkromná vysoká škola. Možno by stálo za úvahu navrhnúť niektorého odborníka za súkromné vysoké školy.

II. Problémy pedagogickej činnosti

II.1 Garant študijného predmetu

Prvým problémom je **garant študijného predmetu**. V zákone o vysokých školách, v nariadení vlády o Akreditačnej komisii,⁴⁾ ani vo vyhláske o kreditovom systéme štúdia⁵⁾ sa neuvádzajú bližšie podrobnosti o garantovi predmetu. Jediné, čo príslušné normy ohľadom garanta študijného predmetu uvádzajú, je ustanovenie § 3 ods. 6 písmeno b) nariadenia o Akreditačnej komisii⁶⁾ „Komisia po posúdení žiadosti prijme vyjadrenie, že vysoká škola je spôsobilá uskutočňovať študijný program, ak vysokoškolský učiteľ, rektor, prorektor, dekan, prodekan alebo vedúci zamestnanec vysokej školy alebo fakulty vykonáva garanta študijného programu alebo **garanta študijného predmetu študijného programu len na jednej vysokej škole a je s vysokou školou v pracovnom pomere na ustanovený týždenný pracovný čas.**“

Naproti tomu v § 3 ods. 6 písmeno f) nariadenia o Akreditačnej komisii⁷⁾ pri garantovi študijného programu sa uvádza „**garant študijného programu okrem študijného programu v učiteľskom študijnom odbore je garantom jedného študijného programu v príslušnom stupni a forme štúdia, najviac v jednom študijnom odbore.**“

4) Nariadenie vlády č. 104/2003 Z. z. o Akreditačnej komisii v znení nariadenia vlády č. 558/2007 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 104/2003 Z. z. o Akreditačnej komisii.

5) Vyhláška MŠ SR č. 614/2002 Z. z. o kreditovom systéme štúdia v znení redakčného oznámenia č. 04/2003 Z. z. o oprave chyby vo vyhláske Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 614/2002 Z. z. o kreditovom systéme štúdia.

6) Nariadenie vlády č. 104/2003 Z. z. o Akreditačnej komisii v znení nariadenia vlády č. 558/2007 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 104/2003 Z. z. o Akreditačnej komisii.

7) Nariadenie vlády č. 104/2003 Z. z. o Akreditačnej komisii v znení nariadenia vlády č. 558/2007 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 104/2003 Z. z. o Akreditačnej komisii.

Takéto vágne ustanovenie možno vykladať niekoľkými spôsobmi:

1. Môže garant predmetu garantovať len obmedzený počet predmetov (napr. 5) alebo môže garant predmetu garantovať neobmedzený počet predmetov (napr. všetky predmety študijného programu)?
2. Môže garant predmetu garantovať len predmety, na ktorých výučbe sa podieľa, alebo môže garantovať aj príbuzné predmety, resp. predmety, ktoré nijako nesúvisia s ním vyučovanými predmetmi?
3. Aké sú kvalifikačné požiadavky na garantov predmetov – musí to byť profesor alebo docent, alebo to môže byť aj odborný asistent resp. asistent?

Ak by sa uvedené ustanovenie vykladalo tak, že garant môže garantovať určitý počet predmetov, resp. len predmety, na ktorých výučbe sa podieľa, možno by nastali určité problémy. Problémy by sa týkali najmä výberových predmetov, napr. takých, ktoré sa počas jedného akademického roku vyučujú iba 24 hodín. Zamestnať na plný úväzok učiteľa, ktorý by počas jedného akademického roka odučil 24 hodín, by bolo pre akúkoľvek, nielen pre súkromnú vysokú školu veľký luxus. Veľké vysoké školy, ktoré majú viac fakúlt, by s tým nemuseli mať problémy, lebo pracovný pomer sa viaže k vysokej škole nie k fakulte, a preto by mohli napr. na právnickej fakulte ako garanti predmetov pôsobiť aj učitelia z iných fakúlt tejto vysokej školy, napr. filozofickej, pedagogickej a pod.

II.2 Počty interných doktorandov

Druhá oblasť, o ktorej by sme sa chceli zmieniť, je stanovenie počtu **interných doktorandov**.⁸⁾ Súkromné vysoké školy v porovnaní s verejnými a štátnymi školami sú znevýhodnené tým, že sú povinné znášať všetky (nemalé) finančné náklady na štúdium interných doktorandov. Tieto výdavky sa týkajú jednak pokrytia nákladov spojených so štúdiom, ale najmä náklady na štipendium, ktoré stanovuje vyplácať zákon o vysokých školách.

Vysoká škola je povinná študentovi v doktorandskom študijnom programe v dennej forme poskytovať štipendium počas trvania štandardnej dĺžky štúdia študijného programu, na ktorý bol prijatý, ak už nezískal vysokoškolské vzdelanie tretieho stupňa, do vykonania dizertačnej skúšky najmenej vo výške 9. platovej triedy a prvého platového stupňa podľa osobitného predpisu a po vykonaní dizertačnej skúšky najmenej vo výške 10. platovej triedy a prvého platového stupňa podľa osobitného predpisu.⁹⁾

V konkrétnych sumách to predstavuje najmenej 490 € do vykonania dizertačnej skúšky a 574 € po vykonaní dizertačnej skúšky mesačne na jedného doktoranda. Za celý rok to činí 5 850 €, zdôrazňujem, na jedného doktoranda.¹⁰⁾

Pričom práve prepočet interných doktorandov na jedného profesora alebo docenta je jedným z rozhodujúcich kritérií uplatňovaných pri komplexnej akreditácii školy (požadovaný pomer 1 : 1).¹¹⁾ Pri najmenej rovnakom počte doktorandov denného štúdia a profesorov a docentov v pracovnom pomere na ustanovený týždenný pracovný čas tieto finančné

8) Kritérium KZU-5: počet doktorandov denného doktorandského štúdia na prepočítaný evidenčný počet docentov a profesorov (funkčné miesta).

9) § 53 ods. 18 zákona o vysokých školách.

10) Príloha č. 3 zákona č. 553/2003 Z. z. o odmeňovaní niektorých zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

11) Kritériá začlenenia vysokej školy medzi univerzitné vysoké školy. Rozhodnutie MŠ SR, KZU-5.

náklady predstavujú niekoľko miliónov korún. Pri súčasných číslach na Fakulte práva Bratislavskej vysokej školy práva pôsobí 25 docentov a profesorov. Podľa uvedeného pravidla by mala mať fakulta aj 25 interných doktorandov a podľa prepočtov by im mala škola na štipendiách vyplatiť najmenej **146 250 €**. Hovorím najmenej, lebo tam nie je zarátané zvýšené štipendium pre doktorandov po dizertačnej skúške. Povedané inými slovami, školné, ktoré zaplatilo 70 študentov bakalárskeho štúdia, sa použije na vyplatenie štipendií pre doktorandov!

V zásade, čím je hodnotnejšia kvalifikačná štruktúra akademických zamestnancov školy (fakulty), tým sú finančne náročnejšie požiadavky na denné doktorandské štúdium. Súkromná škola tak v konečnom dôsledku finančne dopláca na zhodnocovanie kvalifikačnej štruktúry svojich akademických zamestnancov.

Bratislavská vysoká škola práva s poukázaním na § 91 ods. 2 zákona o vysokých školách požiadala niekoľkokrát ministerstvo školstva o poskytnutie dotácie, žiadosť však bola zamietnutá z dôvodu, že na tento účel neboli vyčlenené prostriedky zo štátneho rozpočtu. Vecne správne by bolo riešenie, keby štát prebral finančnú zodpovednosť za vyplácanie štipendií pre denných doktorandov, resp. príspevkov na ich stravovanie, podobne ako je tomu pri sociálnych alebo motivačných štipendiách v magisterskom alebo bakalárskom študijnom programe.

Na druhej strane by sme chceli poukázať na príklad našich susedov v Českej republike, kde sa v tomto smere už niečo pohlo. Prvým krokom bolo schválenie pravidiel pre poskytovanie dotácií súkromným vysokým školám¹²⁾ a druhým krokom je reforma vysokého školstva v Českej republike. V rámci tejto reformy sa navrhuje, aby súkromné vysoké školy neboli financované len zo školného, ale aj z prostriedkov štátneho rozpočtu. Vláda zvažuje, že by prispievala podobne ako na poslucháčov verejných vysokých škôl. Jeden z autorov Bílé knihy – reformy vysokých škôl, ktorá obsahuje práve tento zámer, Daniel Münich, vysvetľuje dôvody. Súkromné školy tiež plnia spoločenskú funkciu ako verejné. Naviac ide o povzbudenie súkromného sektoru, ktorý tu kvôli komunizmu vyhynul. Zmeny, podľa ktorých by súkromné školy dostávali len asi o 20 % menej ako školy štátne, by mohli začať platiť na budúci rok.¹³⁾

Kritérium počtu denných doktorandov Akreditačná komisia¹⁴⁾ navrhovala **vypustiť z kritérií** z dôvodu, že nie je atribútom vypovedajúcim o výsledkoch. Je to extenzívny kvantitatívny ukazovateľ, ktorého dosiahnutie nemôžu VŠ aktívne ovplyvňovať. Ich dosiahnutie, resp. nedosiahnutie nezávisí priamo a výlučne od kvality vysokej školy. Pokiaľ sa pridelujú počty štipendií doktorandov z ministerstva, môže ministerstvo ovplyvniť, ktorá vysoká škola má šancu splniť alebo nesplniť toto kritérium.

II.3 Maximálne počty študentov na jedného učiteľa

Za ďalší z nášho pohľadu sporný ukazovateľ sledovaný pri komplexnej akreditácii považujeme maximálny počet študentov na jedného učiteľa (profesora, docenta a učiteľa so

12) Pravidla Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 4 633/2006-30 pro poskytování dotací soukromým vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) ve znění pozdějších předpisů.

13) Stát slibuje peníze privátním školám In.: Domaci.iHNed.cz 14. 5. 2008 22:07

14) Zápisnica Akreditačnej komisie č. 35 (28.-30.11.2007, Bratislava). Príloha č. 1 Vyjadrenie Akreditačnej komisie, poradného orgánu vlády Slovenskej republiky, ku Kritériám na začleňovanie vysokých škôl, s. 3.

vzdelaním 3. stupňa). Toto kritérium sa vzťahuje rovnako na všetky vysoké školy (verejné, štátne aj súkromné), a je teda formálne spravodlivé. De facto ale uprednostňuje vysokoškolských učiteľov, ktorí sú v pracovnom pomere na ustanovený týždenný pracovný čas, pred učiteľmi pôsobiacimi na škole na dohodu o vykonanej práci. Súkromné vysoké školy sú tak nútené správať sa neekonomicky a prijímať učiteľov na ustanovený týždenný pracovný čas len preto, aby naplnili požadované relácie vysokoškolských učiteľov a študentov (konkrétne, na zaradenie školy medzi univerzity nesmie počet študentov na jedného učiteľa prevýšiť 20, medzi vysoké školy 25 a medzi odborné vysoké školy 30).

III. Problémy vedeckej činnosti

Medzi základnými kritériami sa objavuje aj požadovaný objem získaných finančných prostriedkov (grantov).¹⁵⁾ Toto pravidlo platí rovnako pre všetky vysoké školy bez ohľadu na ich status (verejné, štátne, súkromné). V oblasti vedeckej práce sú až príliš časté vylúčenia práve súkromných vysokých škôl zo zoznamu oprávnených žiadateľov o grant, zatiaľ čo verejné alebo štátne vysoké školy takéto obmedzenia nemávajú.

Podľa pravidiel¹⁶⁾ KEGA na prijímanie a poskytovanie dotácií verejné vysoké školy majú možnosť z tejto agentúry žiadať Ministerstvo školstva Slovenskej republiky o **poskytnutie dotácie** na zabezpečenie riešenia projektov KEGA, naproti tomu súkromné vysoké školy môže len predkladať **žiadosti o posúdenie návrhov nových projektov KEGA**, inými slovami povedané, posúdia projekt žiadosti, ale dotáciu nepridelia. Pri určovaní **výšky dotácie** na prvý rok riešenia nového projektu z pracovísk **verejných vysokých škôl** ministerstvo vychádza z bodového hodnotenia projektu vyjadrujúceho kvalitu projektu...¹⁷⁾

Podobne podľa Štatútu VEGA¹⁸⁾ uvedená agentúra je spoločným poradným orgánom ministra a pomocným orgánom predsedníctva akadémie na výber výskumných projektov na financovanie z inštitucionálnych finančných prostriedkov vyčlenených v rozpočtovom podprograme kapitoly ministerstva – Vysokoškolská veda a technika **verejných vysokých škôl**, ak ide o projekty VEGA z pracovísk verejných vysokých škôl, a to na základe výsledkov hodnotenia v rámci výzvy vyhlásenej VEGA pre **verejné vysoké školy** a pre vedecké a špecializované organizácie akadémie.

VEGA posudzuje, vyberá a hodnotí projekty podľa odseku 4 predložené na základe výzvy aj súkromnými vysokými školami a inými organizáciami vykonávajúcimi výskumnú činnosť v zriaďovateľskej pôsobnosti ministerstva a oznamuje im výsledky svojho hodnotenia.¹⁹⁾

15) Podrobné pravidlá hodnotenia. „Kritériá na hodnotenie úrovne výskumnej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti v rámci komplexnej akreditácie činnosti vysokej školy“. Príloha k uzneseniu č. 29. 6. 1, s. IIb.

16) Čl. 1 Pravidiel Kultúrnej a edukačnej agentúry Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 25. 2. 2008 pre podávanie, prijímanie a hodnotenie žiadostí o dotáciu, pre poskytovanie dotácií a hodnotenie výsledkov riešenia projektov.

17) Čl. 4 ods. 10 Pravidiel Kultúrnej a edukačnej agentúry Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 25. 2. 2008 pre podávanie, prijímanie a hodnotenie žiadostí o dotáciu, pre poskytovanie dotácií a hodnotenie výsledkov riešenia projektov.

18) Čl. 1 Štatútu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied – poradného orgánu ministra školstva Slovenskej republiky a pomocného orgánu Predsedníctva Slovenskej akadémie vied.

19) Čl. 2 ods. 7 Štatútu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied – poradného orgánu ministra školstva Slovenskej republiky a pomocného orgánu Predsedníctva Slovenskej akadémie vied.

Za diskriminačné považujeme aj udeľovanie grantov súkromným školám, avšak **bez finančnej podpory** predkladaných projektov. Takáto ústretovosť je výhradne formálna a sotva rieši problém zvyšovania kvality vedeckej práce školy. Zrejme vychádza zo zamlčaného predpokladu (či dokonca predsudku), že súkromné vysoké školy nie sú odborne spôsobilé uskutočniť náročné a vysoko kvalifikované oponovanie navrhovaných projektov. Ak nie je ochota projekty predkladané súkromnými školami finančne podporiť, potom by bolo podľa nášho názoru korektnšie ich riešenie ponechať v kompetencii súkromných škôl a za kritérium ich hodnoty považovať hodnotu publikovaných výstupov. Ak výstupy takéhoto projektu výskumnej úlohy naplnia požiadavky na výstupy v kategórii A, B alebo C,²⁰⁾ potom by mala byť uznaná aj jeho vlastná finančná podpora bez toho, že by sa k projektu vyjadrovala externá inštitúcia (grantová agentúra). Inak povedané, nahradiť počiťovanú nedôveru v spôsobilosť súkromných vysokých škôl uskutočňovať kvalifikovanú výskumnú prácu hodnotením jej štandardných výstupov (publikácií, vedecko-teoretických podujatí k výsledkom výskumu a pod.).

IV. Zaradovanie vysokých škôl

IV.1 Zoznam vysokých škôl

Podľa § 2 ods. 13 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o vysokých školách) zákon umožňuje vysoké školy vo všeobecnosti začleniť medzi univerzitné vysoké školy alebo odborné vysoké školy.

Univerzitná vysoká škola poskytuje vzdelávanie v študijných programoch všetkých troch stupňov a vykonáva najmä základný výskum. Študijné programy uskutočňuje v nadväznosti na svoje činnosti v oblasti vedy, techniky alebo umenia a v súlade s aktuálnym stavom a rozvojom týchto oblastí. Slovo „univerzita“, prípadne z neho odvodené tvary slov môže mať vo svojom názve len univerzitná vysoká škola.

Odborná vysoká škola poskytuje vysokoškolské vzdelanie v študijných programoch prvého stupňa a vykonáva najmä aplikovaný výskum. Názov odbornej vysokej školy obsahuje slová „odborná vysoká škola“.

Vysoká škola, ktorá nie je začlenená medzi univerzitné vysoké školy alebo odborné vysoké školy, poskytuje vysokoškolské vzdelávanie najmä v študijných programoch prvého stupňa, druhého stupňa a v doktorandských študijných programoch a vykonáva najmä základný výskum. Názov vysokej školy, ktorá nie je začlenená medzi univerzitné vysoké školy alebo odborné vysoké školy, obsahuje slovné spojenie „vysoká škola“.

Ministerstvo školstva vydáva opatrením zoznam vysokých škôl pôsobiach na území Slovenskej republiky členený na verejné vysoké školy, štátne vysoké školy, súkromné vysoké školy a vysoké školy pôsobiace na základe oprávnenia; pri univerzitných vysokých školách sa uvádza, že ide o univerzitnú vysokú školu; opatrenie sa vyhlási uverejnením jeho úplného znenia.²¹⁾

Takýmto opatrením je opatrenie Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 472/2007 Z. z. z 5. októbra 2007, ktorým sa vydáva zoznam vysokých škôl pôsobiach na území Slovenskej republiky. V tomto opatrení sú všetky verejné a štátne vysoké

20) Podrobné pravidlá hodnotenia. „Kritériá na hodnotenie úrovne výskumnej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti v rámci komplexnej akreditácie činností vysokej školy“, Úvodné ustanovenia, bod 2.

21) § 102 ods. 2 zákona o vysokých školách.

školy zaradené medzi univerzitné vysoké školy. Na druhej strane žiadna zo súkromných vysokých škôl nie je zaradená medzi univerzitné vysoké školy. S takýmto zaradením nemôžeme súhlasiť preto, lebo nevieme, na základe akých kritérií je toto zaradenie urobené, lebo medzi univerzitné vysoké školy sa dostali aj verejné vysoké školy, ktoré majú podľa dostupných informácií určité problémy s akreditáciou.

Zaujímavosťou na tomto opatrení je aj skutočnosť, že ministerstvo tento zoznam vydalo šesť týždňov pred tým, čo zverejnilo rozhodnutie, ktorým schvaľuje kritériá používané pri vyjadrovaní o zaraďovaní vysokej školy. Kladieme si otázku, či toto opatrenie nie je účelové, s úmyslom ovplyvniť akreditačnú komisiu pri zaraďovaní VŠ podľa stanovených kritérií.

IV.2 Kritérium KZU-3: Počet absolventov doktorandského štúdia

V rozhodnutí Ministerstva školstva SR, ktorým sa vydávajú **Kritériá začlenenia vysokej školy medzi univerzitné vysoké školy**, je stanovené pravidlo,²²⁾ že „*najmenej 60 % fakúlt vysokej školy dosahuje v nadpolovičnej väčšine oblastí výskumu zodpovedajúcich uskutočňovaným študijným programom tretieho stupňa ročný priemer absolventov doktorandského štúdia v príslušných študijných odboroch na obsadené miesto funkčného profesora najmenej 1/3.*“

Toto ustanovenie je z nášho pohľadu dosť neobjektívne. Podobné stanovisko zaujíma aj Akreditačná komisia,²³⁾ ktorá odporúčala **vypustiť** toto kritérium z dôvodu, že kritérium nevypovedá o kvalitatívnych výsledkoch doktorandského štúdia, ale ide o kvantitatívny ukazovateľ, ktorý by viedol k zníženiu kvality absolventov.

V. Záver

Svoje vystúpenie by sme ukončili krátkou úvahou nad kritériami začlenenia vysokej školy medzi odborné vysoké školy. Keď boli v minulom roku zverejnené v zákone o vysokých školách tri skupiny vysokých škôl – univerzitné, odborné vysoké školy a vysoké školy, boli sme v domnení, že ak vysoká škola nesplní kritériá na univerzitné vysoké školy, bude odbornou vysokou školou, a keď nesplní kritériá na odborné vysoké školy, bude vysokou školou. V zmienenom rozhodnutí ministerstva školstva²⁴⁾ sú stanovené kritériá pre zaradenie aj medzi odborné vysoké školy a aj medzi školy, ktoré nie sú univerzitné ani odborné vysoké školy. Kladiem si otázku, **čo sa stane, ak vysoká škola nesplní niektoré kritérium ani pre odborné vysoké školy**, napr. počet študentov na jedného učiteľa.

Pri odpovedi si pomôžem citáciou zo zápisnice Akreditačnej komisie.²⁵⁾

22) Rozhodnutie Ministerstva školstva SR z 12. decembra 2007 ktorým sa vydávajú kritériá používané pri vyjadrovaní sa o zaradení vysokej školy. CD-2007-16256/50355-5:071 Príloha č. 1 Kritériá začlenenia vysokej školy medzi univerzitné vysoké školy je stanovené pravidlo.

23) Zápisnica Akreditačnej komisie č.35 (28. – 30. 11. 2007, Bratislava). Príloha č. 1 Vyjadrenie Akreditačnej komisie, poradného orgánu vlády Slovenskej republiky, ku Kritériám na začleňovanie vysokých škôl, s. 2.

24) Rozhodnutie Ministerstva školstva SR z 12. decembra 2007, ktorým sa vydávajú kritériá používané pri vyjadrovaní sa o zaradení vysokej školy. CD-2007-16256/50355-5:071 Príloha č. 3 Kritériá začlenenia vysokej školy medzi odborné vysoké školy.

25) Zápisnica Akreditačnej komisie č.35 (28. – 30. 11. 2007, Bratislava). Príloha č. 1 Vyjadrenie Akreditačnej komisie, poradného orgánu vlády Slovenskej republiky, ku Kritériám na začleňovanie vysokých škôl, s. 1.

Kritériom na začlenenie medzi „tie, ktoré nebudú začlenené ani medzi univerzitné, ani medzi odborné“ je práve podmienka vyjadrená v tomto názve. Do tretej skupiny by padli všetky tie vysoké školy, ktoré nespĺnia ani kritériá na začlenenie medzi univerzitné VŠ, ani kritériá na začlenenie medzi odborné VŠ. Každá ďalšia podmienka alebo kritérium sú tu logicky nadbytočné.

Nie je preto jasné, prečo sa predkladajú na posúdenie ešte ďalšie kritériá na začleňovanie VŠ medzi tie, ktoré nebudú začlenené ani medzi univerzitné, ani medzi odborné VŠ. Samotným faktom, že by boli ešte nejaké ďalšie kritériá, vzniká možnosť, že nejaká VŠ nespĺni ani tieto kritériá. Vznikne tak ďalšia, v poradí už štvrtá skupina vysokých škôl.

Pôjde o vysoké školy „v likvidácii“. Bol toto úmysel zákonodarcu? Ak nie, na základe akého splnomocnenia zavádza ministerstvo tieto kritériá? Ak naozaj majú sa označiť aj „vysoké školy v likvidácii“, v akom právnom režime budú fungovať? Čo so študentmi? Ako s ich financovaním? Ako sa ich „likvidácia“ uzavrie? Čo keď orgán, oprávnený o likvidácii rozhodnúť (asi v prípade vysokej školy zriadenej zákonom parlament, zriadenej vládou vláda) jednoducho nerozhodne? Bude status likvidácie pretrvávať donekonečna?

Zhrnutie

Autori v príspevku poukazujú na niektoré špecifiká pri komplexnej akreditácii súkromných vysokých škôl v Slovenskej republike. Konštatujú, že súkromné vysoké školy plnia rovnaké spoločenské poslanie ako verejné a štátne vysoké školy a na rozhodujúce oblasti ich pôsobenia sa vzťahujú rovnaké povinnosti ako na verejné a štátne vysoké školy. Rovnosť vysokých škôl v rovine ich povinností však nie je dôsledne zachovaná aj v rovine ich práv, resp. možností a príležitostí poskytovaných vysokým školám všeobecne. Táto nerovnosť vyplýva už zo samotných všeobecne záväzných dokumentov. Autori príspevok rozdeľujú na tri časti – problémy pedagogickej činnosti, druhý sa týka kritérií vedeckej činnosti a posledný sa týka podmienok zaraďovania vysokých škôl. Príspevok zakončujú otázkou: Čo sa stane, ak vysoká škola nespĺni kritériá ani odbornej vysokej školy.

Summary

The authors in the paper point out some specifics of complex accreditation private universities in the Slovak republic. They constant that private universities carry out the same societal mission like public or state universities. The equality of universities in the level of their obligations is not consistently maintained in the level of their rights or chances or possibilities given universities generally. This inequality arises from relevant regulations. The authors the paper divided into tree parts – the problems of education, the next part concerns to criteria of scientific activity and the last concerns to criteria for categorization of universities. The paper ends by question: What happens if a university does not fit the criteria given for technical university.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] Nariadenie vlády č. 104/2003 Z. z. o Akreditačnej komisii v znení nariadenia vlády č. 558/2007 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 104/2003 Z. z. o Akreditačnej komisii.
- [2] Podrobné pravidlá hodnotenia. „Kritériá na hodnotenie úrovne výskumnej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti v rámci komplexnej akreditácie činností vysokej školy“. Príloha k uzneseniu č. 29.6.1, s. IIb.

- [3] Pravidlá Kultúrnej a edukačnej agentúry Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 25. 2. 2008 pre podávanie, prijímanie a hodnotenie žiadostí o dotáciu, pre poskytovanie dotácií a hodnotenie výsledkov riešenia projektov.
- [4] Pravidla Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 4 633/2006-30 pro poskytování dotací soukromým vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách) ve znění pozdějších předpisů.
- [5] Rozhodnutie Ministerstva školstva SR z 12. decembra 2007, ktorým sa vydávajú kritériá používané pri vyjadrovaní sa o zaradení vysokej školy. CD-2007-16256/50355-5:071
- [6] Stát sľubuje peníze privátním školám In.: Domaci.iHNed.cz 14. 5. 2008 22:07
- [7] Štatút Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied – poradného orgánu ministra školstva Slovenskej republiky a pomocného orgánu Predsedníctva Slovenskej akadémie vied.
- [8] Vyhláška MŠ SR č. 614/2002 Z. z. o kreditovom systéme štúdia v znení redakčného oznámenia č. 04/2003 Z. z. o oprave chyby vo vyhláške Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 614/2002 Z. z. o kreditovom systéme štúdia.
- [9] Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- [10] Zápisnica Akreditačnej komisie č.35 (28. – 30. 11. 2007, Bratislava). Príloha č. 1 Vyjadrenie Akreditačnej komisie, poradného orgánu vlády Slovenskej republiky, ku Kritériám na začleňovanie vysokých škôl.

Doc. JUDr. Jozef Záhora, PhD.,

Fakulta práva, Bratislavská vysoká škola práva,

Prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc.,

Centrum vedy, Bratislavská vysoká škola práva

Iubilarius Civis Romanus

Iubilarius Civis Romanus

▼ Jozef Krajčí

Kľúčové slová:

jubilejný rok, rímske občianstvo, rímske právo, rímske zákony, sloboda, otroctvo, štát-na služba, trest smrti, vzťah k ženám

Key words:

jubilee year, the Roman citizenship, Roman law, Roman laws, freedom, slavery, civil service, death penalty, relationship to women

Od 28. júna 2008 do 29. júna 2009 je vyhlásený Rok apoštola Pavla. Vyhlásil ho pápež Benedikt XVI. v sobotu 28. júna 2008 v Bazilike sv. Pavla za hradbami v Ríme.¹⁾ Pri príležitosti 2000-ročného výročia Pavlovho narodenia pápež zapálil „Pavlov oheň“, ktorý má po celý jubilejný rok horieť pred jeho sochou v átriu Baziliky a otvoril „pavlovskú bránu“. Cez túto bránu vošiel pápež do Baziliky spolu s ekumenickým patriarchom Bartolomejom I., pravoslávny metropolitom Talianska Genadiom, anglikánskym prímasom Západnej Indie Drexler Wellingtonom Gomézom a inými významnými predstaviteľmi kresťanských cirkví a komunit. Takto sa jubilejný rok apoštola Pavla začal v bratskom ekumenickom rozmere. Toto osobitne zdôraznil Benedikt XVI. v otváracom prejave: „dôvodom mojej radosti je aj fakt, že zahájenie roku sv. Pavla nadobúda ekumenický ráz vďaka prítomnosti početných delegátov a predstaviteľov ostatných cirkví a cirkevných spoločenstiev, ktorých čo najsrdečnejšie vítam. Zišli sme sa nielen preto, aby sme premýšľali o minulých dejinách, ktoré sú neodvolateľne prekonané, ale aj preto, lebo Pavol nám chce hovoriť aj dnes a všetkým nám má čo povedať.“

Šavol – Pavol

Jeho pôvodné židovské meno bolo Šaul. Toto meno prijal pri obriezke. V hebrejčine to znamená žiadaný (šaal – žiadať). Jeho rodina vtedy žila v diaspore,²⁾ preto bolo zvykom, že bežne sa dávali aj rímske mená. V tomto prípade to bolo meno Paulus. To isté platilo aj vo vzťahu ku gréčtine – bolo to meno Salvos. Židia v diaspore užívali Bibliu v gréckom preklade pod menom Septuaginta.³⁾ Skutky apoštolské uvádzajú obidve Pavlove mená: „Šavol, ktorý sa volá aj Pavol“.⁴⁾ Pavol vyrastal v ortodoxnom židovskom prostredí s veľkým

1) San Paulo fuori la Mura – Bazilika sv. Pavla za hradbami. Po chráme sv. Petra najväčšia rímska bazilika. Dal ju pôvodne postaviť cisár Konštantín Veľký nad hrobom apoštola Pavla. Terajšiu podobu dostala za pontifikátu Pia IX. v r. 1854. Je dlhá 131 m, široká 65 m a vysoká 30 m. Pred ňou je priestrané nádvorie so sochou sv. Pavla v nadživotnej veľkosti.

2) Diaspora – gr. slovo pôvodne znamenala rozptýlenie Židov, ktorí žili mimo Palestíny. Neskoršie aj rozptýlenie Židov medzi inovercov.

3) Septuaginta – je to prvý najstarší preklad Starého Zákona. Vznikol v Alexandrii v Egypte v treťom a druhom storočí pred Kristom. Mali ju preložiť sedemdesiat prekladatelia. Označuje sa číslom LXX (sedemdesiat – septuaginta).

4) Skutky apoštolské 13, 9

vplyvom gréckej kultúry. Rodičia ho poslali na štúdiá do Jeruzalema, kde bol žiakom najslávnejšieho jeruzalemského rabína Gamaliela. Sám o tom svedčí: „Pri nohách Gamalielových som sa dôkladne vyučil Zákonu otcov“. ⁵⁾ Tam si perfektne osvojil znalosť Pisma a dôkladne sa oboznámil s rabínskou tradíciou. Stal sa presvedčeným prívržencom židovskej strany farizejov z Benjamínovho kmeňa ⁶⁾ a horlivým odporcom a prenasledovateľom Kristových nasledovníkov (teda mladej kresťanskej cirkvi). Sám o tom vydáva svedectvo: „Toto nové učenie som prenasledoval až na smrť, sputnával som a do žalára som odvádzal mužov a ženy“. ⁷⁾ Na ceste do Damašku, kde chcel likvidovať kresťanov, nastalo jeho obrátenie a radikálna kvantitatívna zmena jeho životnej orientácie. Bolo to okolo roku 34 – 36. Od tohto momentu sa zo Šavla stáva definitívne nielen Pavol, ale aj jeden z najväčších géniov v ohlasovaní Kristovho evanjelia. Ohlasuje túto novú zvesť najskôr medzi súkmeňovcami, potom medzi pohanmi. Za jeho mimoriadne horlivú apoštolskú činnosť sa mu dostalo titulu „apoštol národov“. Vykonal tri namáhavé apoštolské cesty, pri ktorých nielenže mnoho trpel, bol vo väzení, ale išlo mu mnoho ráz o život. Bol mimoriadne literárne činný. Napísal 14 obsažných listov s morálnou a vieroučnou tematikou s praktickým uplatňovaním univerzalistickej zásady kresťanstva. ⁸⁾

Prečo jubilejný rok

Treba priznať, že presný rok Pavlovho narodenia nepoznáme. Poznáme však miesto jeho narodenia. Narodil sa v Tarze vo vtedajšej Cilícii (alebo Kilikia) v Malej Ázii. Dnes je to územie juhovýchodného Turecka. Sám Pavol hovorí o Tarze takto: „Ja som Žid narodený v Cilicijskom Tarze, bol som vychovávaný v tomto meste.“ ⁹⁾ A inde: „Ja som Žid z Tarzu, občan nie bezvýznamného mesta v Cilícii“. ¹⁰⁾ Prvý citát je z Pavlovej obrannej reči, ktorou chcel vyvrátiť obvinenia, ktorými Židia žalovali na neho, že búri proti židovskému národu a proti Mojžišovmu zákonu. Druhý citát je z Pavlovej výpovedi pred Klaudiom Lyziášom, veliteľom rímskej pevnosti v Jeruzaleme, ktorý ho vlastne zachránil pred Židmi, ktorí ho chceli zabiť. „Zaprisahali sa a povedali si, že nebudú ani jesť ani piť, dokiaľ Pavla nezabijú“. ¹¹⁾

Tarusus bolo naozaj „nie bezvýznamné mesto v Cilícii“. Bolo to slobodné mesto, ktoré dokonca mohlo raziť aj vlastné mince. ¹²⁾ V rámci reorganizácie Malej Ázie sa stalo hlavným mestom Cilície. Marcus Antónius mu priznal štatút slobodného mesta, ktorý potom opäť potvrdil aj cisár Augustus. Podľa mohamedánskej tradície Tarzus založil Set jeden z Adamových synov. Už vo štvrtom storočí pred Kristom sa tu zdržiaval Alexander Macedónsky (356 – 324). V prvom storočí pred Kristom tu sídlil aj Cicero ako konzul a správca Cilície. V Tarze sa stretávali Marcus Antónius a Kleopatra, kráľovná Egypta. Toto všetko svedčí o tom, že Pavol pochádzal z takéhoto multikulturálneho prostredia. Turistom

5) Tamtiež 22, 3

6) Farizeji – predstavitelia jednej zo židovských strán, ktorí mali mimoriadne prísne náboženské a politické postoje. Boli znalci zákona a mali v národe dosť vysokú autoritu. Na jednej strane úzkostlivo zachovávali Mojžišov zákon a na druhej strane ich náboženský život bol preniknutý formalizmom, kde duch sa podriaďoval litere zákona. Boli úhlavnými nepriateľmi Krista.

7) Sk 22, 4

8) Niektorí moderní exegéti majú dosť kritický pohľad na autenticitu a chronológiu niektorých Pavlových listov (napr. List Židom).

9) Sk 22, 3

10) Sk 21, 39

11) Sk 23, 12

12) JUDr. D. Falada: Acta historico - iuridica, Pilsnensia 2007, str. 11

dodnes v Tarze ukazujú miesto židovského géta z čias mladosti sv. Pavla, kde žila jeho rodina. Dokonca studňu, ktorá vraj patrila Pavlovej rodine. Pavlov otec bol v Tarze ako tkáč a obchodník so stanmi a vplyvný občan. Tkáčskemu remeslu ako výrobca stanov sa vyučil aj Pavol. Bol to tradičný židovský zvyk. Hovorí o tom jedno zo židovských prísloví: „Každý muž je povinný vyučiť syna remeslu. Kto nevyučí syna remeslu, naučí ho, aby sa stal zlodedom“. Že Pavol naozaj pracoval aj pri hlásaní evanjelia, hovorí o tom v liste Solúnčanom: „Zaiste si pamätáte na naše tvrdé práce a námahy. Vo dne v noci sme pracovali, len aby sme nikomu z vás neboli na farchu“. ¹³⁾ Keď v r. 333 pred Kristom Ciliciu dobyl Alexander Veľký (Macedónsky), nastala v tejto oblasti silná helenizácia. ¹⁴⁾ Historik Strabon hovorí o Tarze ako o meste, kde je rozvinutý obchod a kultúra a kde je veľký záujem o vzdelanie. Píše, že občania Tarzu môžu konkurovať vzdelancom Atén a Alexandrie. V prvej polovici prvého storočia pred Kristom Tarsus pripadol pod správu Ríma. V dobe narodenia apoštola Pavla patrila do Sýrskej provincie (Cilícia): „Potom som odišiel do sýrskych a cilicijských končín“. ¹⁵⁾

To, či Tarsus bol aj rodiskom Pavlových rodičov, nie je známe. Niektorí historici odvolávajú sa na exegézu sv. Hieronyma k Pavlovmu listu Filemonovi sú tej mienky, že Tarsus nebol ich pôvodným bydliskom. Sem sa mali prisťahovať z Galilejského mesta Giscala, ktoré okolo roku 4 – 6 po Kr. mal zničiť veliteľ rímskej posádky Quintilius Varus. O tejto udalosti zničenia značnej časti Galilei hovorí aj jeden z najznámejších židovských historikov Jozef Flávius. ¹⁶⁾

Prečo teda jubilejný rok? Je to samozrejme viazané na dátum Pavlovho narodenia, ktorý, ako sme uviedli, presne nepoznáme. Autori uvádzajú roky 7 – 10 po Kr. Lepšie je to s rokom jeho smrti. Historici jeho smrť kladú do r. 67 (príp. 68). Bolo to počas krutého prenasledovania kresťanov v Ríme za cisára Néra (37 – 68), ktorý kresťanov obvinil aj zo zapálenia Ríma v r. 64. ¹⁷⁾

Skutky apoštolské nám prinášajú správu, že pri kameňovaní sv. Štefana ¹⁸⁾ bol prítomný aj mladý Pavol: „I vyhnali ho za mesto a kameňovali ho. A svedkovia si odložili rúcha k nohám mládenca, ktorý sa volal Šavol i kameňovali Štefana“. ¹⁹⁾ Pavol vo svojom najkratšom liste Filemonovi (má jednu kapitolu a len 25 veršov) hovorí, že je už „starší“ – starec: „Ja Pavol, už starší a okrem toho aj väzeň pre Krista...“. ²⁰⁾ Tento výraz sa v celej antike, ale aj v Pavlových časoch užíval pre osoby, ktoré už prekročili 50-ty rok svojho veku. Spomínaný list sa datuje do druhej polovice 50-tych rokov, prípadne do začiatku 60-tych rokov. Keď odčítame roky „staroby“ a vezmeme do úvahy pár rokov po prekročení 50-ky Pavlovho života, dostaneme sa do obdobia rokov 7 – 10. Z tohto kontextu, aj keď úplne nepoznáme presný rok Pavlovho narodenia, pápež Benedikt XVI. sa nijako neprehrešil historickej pravde, keď vyhlásil obdobie jún 2008 – jún 2009 ako Rok apoštola Pavla z príležitosti 2000 ročného výročia jeho narodenia.

13) Prvý list Solúnčanom 2, 9

14) Historické obdobie od Alexandra Veľkého po vládu cisára Augusta (27 pred Kr.) vplyvu gréčtiny. Podliehanie helenskému vplyvu a kultúre. Pogrécťovanie.

15) List Galaťanom 1, 21

16) Jozef Flávius (37 – 95) napísal dve významné diela: Židovská vojna (66 – 70) a Židovské starožitnosti.

17) Encyklopedický slovník, Praha – Academia 1972, str. 778

18) Štefan bol jedným zo siedmich diakonov, ktorých ustanovili samotní apoštoli v prvej jeruzalemskej cirkvi.

19) Sk 7, 58

20) List Filemonovi 1, 9

► **Pavol ako Civis Romanus**

Hneď na začiatku treba zdôrazniť, že rímske občianstvo malo tzv. personálny charakter. To znamená, že tak povinnosti, ako aj práva vyplývajúce z rímskeho právneho poriadku²¹⁾ sa všade vzťahovali len na rímskych občanov. Rímsky občan bol nositeľom mnohých privilegovaných oprávnení. Rímsky občan mal tieto základné práva:

1. *ius suffragii* – išlo o aktívne a pasívne volebné právo
2. *ius sacrorum* – išlo o vlastné právo zúčastňovať sa náboženských obradov
3. *ius provocationis* – išlo o právo odvolať sa v prípade rozsudku smrti na celú rímsku obec. Toto právo bolo použiteľné v prípade nebezpečenstva aplikácie trestu smrti alebo veľmi vysokej pokuty.²²⁾ Dôležité boli slová „provoco“ – odvolávam sa a „civis romanus sum“ – som rímsky občan. Práve tento inštitút použil apoštol Pavol, keď mu naozaj už išlo o život.

Keďže *civitas* (občianstvo) bolo v rímskom štáte veľmi dôležité aj ako jeden so statusov úplnej právnej subjektivity, treba skúmať, ako apoštol Pavol toto občianstvo nadobudol. Je celkom isté, že bol rímskym občanom. Svedčí o tom udalosť, kedy zákonne použil *ius provocationis* ako svoje základné právo. Bolo to v pevnosti Antónia v Jeruzaleme, kde sa Pavol obhajoval proti obvineniam, ktoré jeho súkmeňovci vzniesli proti nemu. Keď neprijali jeho argumenty, najskôr ho zbičovali a následne ho chceli zabiť. Keď Pavol videl, že mu už naozaj ide o život, stotníkovi, ktorý tam stál, povedal: „Či vám je dovolené bičovať rímskeho občana bez odsúdenia?“²³⁾ Keď to stotník počul, okamžite hodnosť Pavlovho občianstva utekal oznámiť veliteľovi rímskej pevnosti a povedal mu: „Veď tento človek je rímskym občanom“. Už spomínaný veliteľ Klaudius Lyziáš okamžite prišiel k Pavlovi a dal mu otázku priamo „na telo“: „Povedz mi, si ty rímsky občan?“ Pavol odpovedal jasne „áno“. Aj z následného konania Lyziáša nám musí byť jasné, že Pavol bol rímskym občanom. Veliteľ okamžite dal Pavlovi osobnú ochranu a vydal rozkaz odviesť ho do pevnosti a do bezpečia. Odmietol pustiť Pavla do veľrady pred rozvášnený dav. S ochranou 200 vojakov, 70 jazdcov a 20 kopijníkov ho dal odviesť asi 100 km vladárovi Félixovi do Cézarey.²⁴⁾ Keby nebol Pavol býval rímskym občanom, bol by toto všetko veliteľ Lyziáš robil pre nejakého obyčajného i keď verejne známeho Žida? V sprievodnom liste Lyziáš píše Félixovi, že ho vyrval z rúk, lebo ho chceli zabiť a on sa dozvedel, že je rímskym občanom. „Keď sa ho Židia chystali zabiť, prišiel som s vojskom a vyrval som im ho, lebo som sa dozvedel, že je rímskym občanom“.²⁵⁾ Je isté, že Lyziáš Pavlovi neuveril pre „modré oči“, ale preto, že sa Pavol určite preukázal právoplatným certifikátom o rímskom občianstve. Čosi podobné sa odohrávalo aj u vladára Félixu v Cézarey, kde Pavla strážili v Herodesovom dome. Tam začal vlastný Pavlov proces. Aj tam prišli Židia protestovať proti Pavlovi

21) Právny poriadok je súbor právnych noriem, ktoré sú dané rôznymi formami, silou, ktorá ovláda spoločnosť, ktorými sa členom spoločnosti prikazuje, čo majú robiť, čo im je dovolené a čo sa im pod trestom zakazuje.

22) Římské právo, Praha 1995, str. 323

23) Sk 22, 26

24) Cezarea bola hlavným sídlom hlavného správcu pre Palestínu. V tomto prípade išlo o vladára Félixu, neskoršie o Festa. Išlo o Cezareu primorskú. Bola aj iná Cezarea, Cezarea Filipova.

25) Sk 23, 27

a žiadali vladára, aby im ho vydal. Samozrejme vedel, že ide o rímskeho občana a Pavla im nevydal. Pavla ako rímskeho občana chránili najmä tri špeciálne zákony:

1. Lex Valeria de provocatione z r. 509 pred Kr., ktorý zakazoval biť rímskeho občana.
2. Lex Porcia de provocatione z r. 198 – 184 pred Kr., konkrétne z r. 195 pred Kr., ktorý zakazoval spútať rímskeho občana.
3. Lex Iulia de vi publica et privata z r. 17 pred Kr.

Lex Iulia by bol postihol aj Lyziáša aj Félix a Festus, keby boli dovolili čo len zbičovať Pavla bez súdu. Bol to zákon, ktorý špeciálne postihoval úradníkov za zneužitie svojej moci (čosi ako dnešné zákony pri zneužívaní práva verejného činiteľa). Sám veľký Cicero (106 – 43) napísal: „Spútať rímskeho občana je zločin, bičovať ho je ohavnosť a usmrtiť ho je vražda“.

Pavol bol v Cézarey dva roky. Po Félixovi nastúpil do úradu vladára Festus. Festus, nakoľko bol nový, zdá sa, že chcel voči Židom prejavovať istú náklonnosť. Pavol to pocítil a odvolal sa na cisára: „Na cisára sa odvolávam“. Festus o tom informoval veľradu a vyhlásil: „Na cisára si sa odvolal, cisárovi pôjdeš“.²⁶⁾ Pavol s ochranou, ktorej velil stotník Július z cisárskych práporov, odišiel na jeseň v r. 60 loďou do Ríma. Cestou nútené zastali na Malte, pretože loď stroskotala. Keď sa o stroskotaní lode s Pavlom dozvedel náčelník ostrova Publius, prijal ich a tri dni ich hostil.²⁷⁾ V Ríme bol Pavol síce oficiálne ako väzeň, ale mal dovolený pohyb, prijímal hostí a mohol vyučovať. Na súde u cisára Pavol uspel.

▀ **Ako Pavol prišiel k rímskemu občianstvu**

Jednoznačne treba povedať, že narodením. Rímske občianstvo sa dalo získať: narodením, udelením a prepustením.

Narodením z dvoch rímskych občanov alebo v takom prípade, keď jeden bol rímskym občanom a druhá osoba mala tzv. ius connubii (privilégium uzavrieť manželstvo). Toto privilégium ius connubii spolu s ius commercii (privilégium obchodovať) patrilo do oblasti súkromných práv. (Boli to vlastne privilégia, ktoré dávali Rimania nerimanom.)

Rímske občianstvo udeľovali: komície, magistrát a cisár.

Tretí spôsob bol prepustením na slobodu podľa ius civile.

Rímske občianstvo sa strácalo: upadnutím do neslobody, odsúdením do vyhnanstva, dezerciou z vojska a vstupom do zväzku inej obce.²⁸⁾

Z už citovaného textu, keď bol Pavol v Jeruzaleme v Rímskej pevnosti Antónia u veliteľa Lyziáša, vyplýva, že rímske občianstvo bolo možné si aj „kúpiť“. Určite nie tak ako tovar, ale možno podplatením „správnych osôb“, ktoré rozhodovali o udelení občianstva. Keď sa Lyziáš pýtal Pavla, či naozaj je rímskym občanom, Pavol povedal áno. „Veliteľ mu však povedal: Ja som si za veľkú cenu nadobudol toto občianstvo. I povedal mu Pavol: Ja ho zas mám už od narodenia“.²⁹⁾

26) Tamtiež 25, 12

27) Publiov otec bol ťažko chorý a Pavol ho uzdravil (Sk 28, 8).

28) Rebro: Rímske právo, Bratislava, Obzor 1980, str. 75.

29) Sk 22, 28

▀ **Ako si získali rímske občianstvo Pavlovi rodičia**

Takmer s istotou môžeme povedať, že si ho nekúpili. Tento, možno povedať korupčný spôsob získania si občianstva, začal byť možný až za cisára Klaudia (41 – 45 po Kr.). Skutočnosť, že Pavlov otec v Tarze bol už obchodníkom a váženým občanom, svedčí, že pravdepodobne už aj Pavlovi rodičia boli rímski občania. Autori uvažujú, že Pavlov starý otec už prišiel k rímskemu občianstvu. Je málo pravdepodobné, že by Pavlov otec bol prepustencom z otroctva. U starého otca by tento predpoklad bol i napriek jeho židovskej príslušnosti. Otrok, ktorého prepustili civilným spôsobom za predpokladu, že bol v civilnom vlastníctve pána, stal sa slobodným a rímskym občanom. Rímske právo poznalo prípady, keď sa otrok mohol stať priamo z ustanovenia civilného práva slobodným buď prepustením na slobodu, alebo zo zákona – *ex lege*. Bolo to vtedy, ak otrok odhalil vraha svojho pána, ak ho pán sám opustil, alebo ak ho pán predal s doložkou, že ho kupujúci potom následne po určitom čase prepustí na slobodu.

Civilné právo ďalej poznalo tieto spôsoby prepustenia na slobodu: zápisom medzi rímskych občanov (*per censum*), cez súdny proces (*per vindictam*), testamentom (*per testamentum*) alebo vyhlásením v chráme pred biskupom (*per ecclesiam*).

Boli aj spôsoby na základe prétorského práva: listom (*epistulam*), vyhlásením pred priateľmi (*inter amicos*) a prizvaním k stolu. Samozrejme pri prisnom zachovaní právom predpísaných podmienok.³⁰⁾

Do úvahy môže prísť aj tá skutočnosť, že Pavlov starý otec sa vyznamenal v nejakej štátnej službe alebo dokonca vo vojenskej službe a získal si zásluhy, za ktoré mu potom udelili rímske občianstvo. Mohlo ísť o zásluhy napr. pri hájení záujmov Rímskeho štátu v prvej polovici prvého storočia pred Kr., v období občianskej vojny medzi Caesarovými nepriateľmi Casiom a Brutom a jeho stúpencami Antóniom a Oktaviánom. Augustus po svojom víťazstve odmenil obyvateľov Tarzu a udelil im rímske občianstvo. Na veci nič nemení, že Židia boli vo vojenskej službe, hoci boli oslobodení a tak isto mali výnimku z takých povinností, ktoré sa priečili židovskej viere.³¹⁾ Rimania mohli mať vo vojenskej službe aj Židov. Bolo to však možné len do židovského povstania (r. 70). Potom im už nedôverovali.

Je dosť zaujímavé, že Pavol vo svojich listoch často konfrontoval skutočné otroctvo s duchovným otroctvom (hriechom) a skutočnú slobodu so slobodou po vykúpení. Často prirovnáva hriech k otroctvu a vykúpenie k vytúženej slobode. Z tohto sa dá dedukovať, že v rodine sa iste hovorilo o hodnote skutočnej slobody, ale aj o následkoch otroctva. Otrok bol totiž v rímskom práve považovaný za vec ako *instrumentum vocale* (hovoriaci nástroj). Právne bol teda vecou, i keď vecou s vôľou. Platila zásada „*servi pro nullius habetur*“ (otroci sa nepovažujú za nič), alebo „*servus nullum caput habet*“ (doslova nemá hlavu). V praxi to však znamenalo, že nemá žiadnu právnu subjektivitu – je *sine iuris*. Otrok bol predmetom práv a povinností, ale nie ich nositeľom. Otrokár mal neobmedzenú moc nad otrokom. Mohol s ním disponovať, ako chcel. Mohol ho predať, požičať, dať do zálohy aj zabíť, ale mohol mu udeliť aj slobodu. Lepšie boli na tom otroci, ktorí mali svojho pána. Opustený otrok mohol byť kýmkoľvek odchytený a opäť zotročený. Výnimku tvorili otroci, ktorých pán pre starobu alebo chorobu vyhodil, aby šetril na strave, oblečení a liečení. Taký otrok za cisára Klaudia sa stal slobodným. Takýto chorí a starí otroci boli obyčajne umiestňovaní v Ríme na Asklepiovom ostrove na Tiberi. Dostali aj meno Asklepiovi otroci.³²⁾

30) Rebro: Rímske právo, Bratislava, Obzor 1980, str. 73.

31) Tieto výnimky dal Židom aj J.G. Caesar (100 – 44 pred Kr.).

32) Římské právo, Praha 1995, str. 56.

Ak by bola pravda, že Pavlovi predkovia dostali slobodu z otroctva, mohli byť najskôr tzv. libertíni (prepustenci). Tí, ktorí sa už narodili ako slobodní, volali sa ingenui. Libertíni boli bývalí otroci, ktorí dostali slobodu od svojho pána. Boli síce slobodní, ale stále boli poznačení svojim otrockým pôvodom, a tak mali obmedzené niektoré práva (mali obmedzenú právnu subjektivitu).

Možno toto všetko mal Pavol na mysli, keď hovoril o slobode s takou radosťou a s takou bolesťou o otroctve. Ako rímsky občan poznal následky a dôsledky slobody a otroctva. Samozrejme aplikoval to do tej roviny duchovnej radosti zo slobody vykúpenia a krutosti otroctva hriechu.

Vzťah k ženám v pavlových listoch

Je dosť ťažko dokázať, či Pavol ako rímsky občan, prípadne ako Žid mal isté predsudky voči ženám. V rímskom práve sa na ženy pozeralo ako na osoby, ktoré nesú so sebou infirmitas sexus (slabosť, nedozrelosť pohlavia). Preto neboli považované za rovnocenné s mužmi, boli však plne zodpovedné za spáchané delikty.³³⁾ Jeden z najznámejších klasických rímskych právnikov Gáius o nich hovorí, že majú ľahkomyselnú povahu (levitatem animi).³⁴⁾ Podobne to uvádza aj iný klasický rímsky právnik Ulpianus: „Propter sexus infirmitatem et propter forensium rerum ignorantiam.“ (Pre slabosť pohlavia a pre neznalosť vystupovať na súde.)³⁵⁾ Ženy neboli uznávané za subjekty práva najmä v politických právach. Aj niektoré iné práva mali obmedzené. Napr. v obligačnom (záväzkovom) práve sa ženy nemohli zaručovať a nebolo ich možné ani žalovať (tak ako otrokov). V manželskom práve manželka pri forme cum manu sa úplne podradila moci manžela a odovzdala mu všetky práva na majetok a dostala sa iba do postavenia dcéry.

Pavlovi ako pôvodne Židovi bolo známe, že v židovstve ženy tiež hrali iba druhoradú úlohu.

A teraz aspoň niekoľko príkladov z názorov samotného Pavla. „Nie je muž zo ženy, ale žena z muža. Ani nebol muž kvôli žene, ale žena kvôli mužovi. Preto má žena nosiť na hlave znak mužovej moci...“³⁶⁾ „Aby sa ženy strojili slušne, cudne a skromne, nie kučeravým účesom, zlatom, perlami, drahocenným rúchom...“³⁷⁾ Nakoniec Pavol dáva tento príkaz: „Na vašich cirkevných zhromaždeniach nech ženy mlčia.“³⁸⁾ Tieto Pavlove slová korešpondujú a sú v súlade aj s Mojžišovým zákonom: „Hoci budeš túžiť za svojim mužom, ale on bude vládnuť nad tebou.“³⁹⁾ Možno najzaujímavejšie je na Pavlovom postoji k ženám aj tá skutočnosť, že ani jeden jediný raz nespomenul vo svojom obsiahlom diele meno Ježišovej matky – Mária. Iba jeden raz mal na ňu narážku, aj to výrazom žena: „Boh poslal svojho syna zrodeného zo ženy a poddaného zákonu...“⁴⁰⁾ Toto by mohol byť Pavlov pohľad na ženu zo zorného uhla rímskeho občana, kde nezaprel svoj právny názor vyplývajúci z rímskeho právneho poriadku. Exegéti však majú iné hľadiská, pretože Pavla

33) Rebro) Blaho: Rímske právo, Bratislava 2003, str. 177.

34) Gaius Institutiones 1, 190. Brno 1981. Preklad J. Kincl.

35) Ulpianus Regulae 11, 1

36) 1 Korinťanom 11, 8 – 10

37) 1 Timotejovi 2, 9

38) 1 Korinťanom 14, 34

39) Prvá kniha Mojžišova – Genesis 3, 16. Latinský text doslova uvádza: „Et ipse dominabitur tibi“ – a on bude nad tebou panovať.

40) List Galaťanom 4, 4

neslobodno vidieť iba len ako rímskeho občana. Pavol bol nielen rímskym občanom alebo Židom, ale predovšetkým hlásateľom novej zvesti evanjelia, kde nemá byť rozdiel medzi otrokom a slobodným, medzi Židom a Grékom a nie ani medzi mužom a ženou... Všetci sú zjednotení v jedno v Kristovi.

V tomto zjednotení Pavol sa duchovne celkom isto hlási aj k ženám. Napr. pozdravuje ich: „Pozdravte Prisku“ . „Pozdravte Júliu“ . „Odporúčam Vám Febu, našu sestru“.⁴¹⁾ Vo svojom liste Korinťanom toto duchovné zjednotenie prezentuje takto: „Lebo ak je žena z muža, tak aj muž skrze ženu“. Dokonca chváli ženy, že pri bohoslužbách sa snažia chovať dôstojne: „ak si žena pestuje vlasy, tej je to na česť, lebo dlhé vlasy sú jej miesto závoja.“⁴²⁾

Záver

Aj keď sme povedali, že dátum Pavlovej smrti poznáme, je zaujímavé, že o smrti tohto génia a apoštola národov sa v biblických textoch nepíše. Existuje však viac apokryfných prameňov,⁴³⁾ ktoré hovoria o jeho smrti. Jeden z nich hovorí o Pavlových skutkoch a je z konca druhého a začiatku tretieho storočia. Píše sa v ňom, že Pavol bol za cisára Nera spolu s Petrom väznený v Mamertínskom žalári a po deväťmesačnej väzbe bol v júni r. 67 sťatý mečom na ceste z Ríma do Ostie. Takáto smrť bola dôstojnejšia ako iné spôsoby smrti, ktoré museli postúpiť odsúdenci bez rímskeho občianstva. Napr. sv. Peter bol ukrižovaný dolu hlavou a takisto hroznou smrťou zomierali mnohí mučeníci. Rimania často veľmi kruto dokázali popravovať previnilcov a svojich odporcov.

Celkom na záver treba zdôrazniť, že Pavlovi rímske občianstvo určite pomáhalo pri jeho misijnej a apoštolskej činnosti. I keď z prameňov nie je zatiaľ dokázané ako, kedy a kde si ho príležitostne uplatňoval. Nakoľko bolo na princípe personalít, bolo akýmsi stálym Pavlovým habitusom. Biblické pramene nám prinášajú iba dôkazy, že Pavol ho využil vtedy, keď mu bolo už jasné, že iba toto ho môže zachrániť. Aj v tomto prípade Pavol viac asi myslel na apoštolát, ako na svoj vlastný život.

Zhrnutie

Jubilejný rok apoštola Pavla nám dáva príležitosť bližšie sa pozrieť na túto výnimočnú osobnosť z pohľadu jeho príslušnosti k najprivilegovanejšej vrstve v Rímskom štáte – rímskemu občianstvu. Jeho rímske občianstvo je nepopierateľné. Aj keď sa o Pavlovom živote a jeho zanietennej misijnej činnosti napísalo mnoho diel, predsa jeho osoba je zahalená akýmsi zvláštnym tajomstvom. Vyplýva to z jeho ortodoxnej židovskej identity, kozmopolitného rozhladu, kresťanského misijného nadšenia a uvedomovania si skutočnosti, že bol po celý život rímskym občanom. Žiaľ, jeho rímske občianstvo sa nedá dostatočne objektívne prezentovať, pretože nie sú k dispozícii historicky relevantné informácie, ktoré by ukázali apoštola Pavla ako rímskeho občana v jeho občiansko – spoločenskom svetle a konaní. Podľa biblických textov sa Pavol ako rímsky občan prejavil iba vtedy, keď bol v ohrození života. Aj tento jeho prejav bol asi viac zameraný na apoštolát ako na obavy zo

41) List Rimanom 16,1-15

42) 1 Korinťanom 11,12 - 15

43) Apokryf – gr. apokrypon – ukrytý. Boli to pôvodne utajované knihy pred sprofanizovaním. Tieto knihy cirkev neuznala ako inšpirované, preto netvorila tzv. kánonickú spisbu. Tieto spisy vznikali od druhého storočia a boli pripisované buď apoštolom, alebo niektorým Ježišovým učeníkom.

straty svojho života. Chcel si ho zachrániť pre obetavú službu Kristovi a nie aby sa sám pre seba zachránil. Rok apoštola Pavla je teda príležitosťou aj nad týmto sa zamyslieť.

Summary

Jubilee year of the Apostle Paul gives us more opportunity to see this exceptional personality in terms of its membership to most privileged section in the Rome State – Roman citizenship. His Roman citizenship, it is undisputed. Even if about the life of Paul and his enthusiasm Mission activities has been written many works, the person is a special sort of veiled secret. This follows from his Orthodox Jewish identity, cosmopolitan outlook, the Christian missionary enthusiasm and appreciation that he was the whole life the Roman citizen. Unfortunately, his Roman citizenship cannot be presented objectively, because they are not available historically relevant information that would show the Apostle Paul as a Roman citizen in the light of his civil – society and his acting. According to the biblical texts Paul felt as a Roman citizen only when he was in life hazard. Even this, his speech was probably more focused on the apostolate as the fear of losing his life. He wanted to save his life for the self-sacrificing service to Christ and not to save himself for his life. Year of the Apostle Paul is also an opportunity to ponder over this.

Prof. ThDr. Jozef Krajčí, PhD.

Ústav teórie a dejín štátu a práva Bratislavskej vysokej školy práva

Ústavné súdnictvo na území Slovenska včera, dnes a zajtra

Constitutional Judiciary Within the Territory of Slovakia Yesterday, Today and Tomorrow

▼ Ján Drgonec

Kľúčové slová:

ústavné právo, špecializované ústavné súdnictvo, abstraktná ochrana ústavnosti, konkrétna ochrana ústavnosti, podnety de constitutione ferenda

Key words:

constitutional law, specialized constitutional judiciary, protection of constitutionalism, reasoning de constitutione ferenda

Ochrana dodržovania ústavnosti v činnosti orgánov verejnej moci vrátane činnosti zákonodarnej moci sa zaviedla v USA ako ochrana uskutočňovaná všeobecnými súdmi. Spája sa s pomenovaním Judicial Review, difúzne ústavné súdnictvo alebo všeobecné ústavné súdnictvo. Každý súd má pri nej možnosť preskúmať ústavnosť zákonov.

Na začiatku 20. storočia sa v Európe zrodil druhý model ochrany ústavnosti súdnou mocou – špecializované ústavné súdnictvo. Ochrana ústavnosti v tomto modeli nie sú všeobecné súdy, ale osobitný súd zriadený výlučne na ochranu ústavnosti – ústavný súd. K priekopníkom tohto modelu sa zaradil československý štát.

Dlhodobou zaužívaným rozlíšením v ochrane ústavnosti špecializovaným ústavným súdnictvom je rozlišovanie medzi abstraktnou a konkrétnou ochranou ústavnosti, ktoré sa zakladá na téze, že abstraktná kontrola sa deje bez súvislosti s riešením konkrétneho právneho sporu, kým pri konkrétnej ochrane ústavný súd chráni ústavnosť v konkrétnom skutkovom stave. Rozlíšenie medzi abstraktnou a konkrétnou ochranou ústavnosti v tomto význame spočíva na východiskovom stave, počiatočnom impulze, ktorý mal za následok konanie pred ústavným súdom vo veci súladu právnych predpisov s ústavou.

V tradičnom rozlíšení v rámci jedného typu konania o súlade právnych predpisov raz môže ísť o abstraktnú ochranu ústavnosti, ak návrh na konanie podá napríklad prezident, a inokedy, ak návrh podá súd, môže ísť o konkrétnu ochranu ústavnosti. K prelinaniu abstraktnej ochrany ústavnosti s konkrétnou ochranou ústavnosti pri uplatnení kritéria „riešenia konkrétneho právneho sporu“ môže dôjsť aj v rade ďalších typov konania pred ústavným súdom. To má za následok nielen istú nedokonalosť v systéme, vzájomné prekryvanie jeho prvkov v rámci mnohých typov konaní, ale aj praktický negatívny dopad na úpravu aktívnej legitímácie v konaní a ďalších procesných pravidiel. Pritom ústavný súd, aj keď nie je súčasťou sústavy všeobecných súdov, svoju rozhodovaciu činnosť vykonáva prostriedkami vlastnými súdnictvu.¹⁾ Preto by tieto prostriedky mali mať relevanciu aj pre organizáciu systému, v ktorom sa organizuje a uplatňuje pôsobnosť ústavného súdu. V prípade ich zohľadnenia pojmom „abstraktná ochrana ústavnosti“ a „konkrétna ochrana

1) FILIP, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno, Masarykova univerzita 1997, s. 310.

ústavnosti“ treba dať iný význam, než majú v pôvodnom ponímaní. Do úvahy prichádza viac potenciálnych klasifikačných kritérií pre iné ako tradičné rozlíšenie medzi abstraktnou a konkrétnou ochranou ústavnosti. Jedno z nich sa spája s právnym účinkom, ktorý navodí ústavný súd svojim rozhodnutím na záver konania. Z tohto dôvodu v tejto práci sa na rozlíšenie medzi abstraktnou a konkrétnou ochranou ústavnosti ako klasifikačné kritérium využíva, či právny účinok rozhodnutia ústavného súdu v danom type konania má vplyv na právne postavenie vopred neznámeho počtu a okruhu subjektov a v tom prípade je prostriedkom abstraktnej ochrany ústavnosti, alebo taký právny účinok vôbec nemá, alebo dominantne sa týka presne identifikovaného subjektu – účastníka konania, a preto je prostriedkom konkrétnej ochrany ústavnosti.

Rozlíšenie abstraktnej a konkrétnej ochrany ústavnosti na báze typov konania, v ktorých sa uplatní právomoc ústavného súdu, môže mať prínos vtedy, keď sa využije v tvorbe osobitného zákona o ústavnom súdnictve nadväzujúceho na ústavnú úpravu. Napríklad, keď sa účastníci konania určia podľa toho, či určitý typ konania má slúžiť na abstraktnú alebo konkrétnu ochranu ústavnosti.

Rozlíšenie medzi abstraktnou a konkrétnou ochranou ústavnosti má význam nielen pre hodnotenie platnej právnej úpravy a vyhľadávanie podnetov *de constitutione ferenda* a *de lege ferenda*, ale možno ho uplatniť aj v analýze historického vývoja špecializovaného ústavného súdnictva. Aj v tejto úlohe sa v tejto práci používa rozlíšenie medzi abstraktnou a konkrétnou ochranou ústavnosti podľa kritéria účinku rozhodnutia ústavného súdu.

Z pohľadu komparatívneho ústavného práva v úprave špecializovaného ústavného súdnictva sa využíva kombinácia ústavnej úpravy, ktorá zriaďuje ústavný súd a ustanovuje najdôležitejšie pravidlá jeho organizácie a činnosti s nadväzujúcou úpravou o podrobnostiach určenými v osobitnom zákone.²⁾

Tento model prameňov práva sa využil aj v úprave špecializovaného ústavného súdnictva na území Slovenska, či už išlo o územie náležiacie do teritória československého štátu, alebo o územie s vlastnou štátnosťou. Uplatnený model prameňov práva však príliš často slúžil iba „na ozdobu“, lebo zostal uzatvorený medzi stránkami Zbierky zákonov bez toho, aby na jeho základe skutočne začal pôsobiť ústavný súd. Až polovica všetkých pokusov o zavedenie špecializovaného ústavného súdnictva sa skončila takto.

Prvý pokus: Ochrana ústavnosti v Československej republike do roku 1938

Zákomom č. 121 z 29. februára 1920, ktorým sa uvádza ústavná listina Československej republiky, sa určilo, že zákony odporujúce ústavnej listine, jej súčasťam a zákonom ju meniacim a doplňujúcim, sú neplatné (čl. I ods. 1), aj to, že ústavný súd rozhoduje, či zákony republiky Československej a zákony snemu Podkarpatskej Rusi neodporujú ústavnej listine a jej častiam (čl. II).

Článkom III sa určilo zloženie ústavného súdu. Tento súd, ktorého funkčné obdobie trvalo desať rokov, pozostával zo sedem sudcov – po dvoch sudcoch do ústavného súdu

2) Podrobnejšie KVASNIČKOVÁ, J.: Konštituovanie ústavného súdu a najčastejšie typy konania pred ním. In: Drgonec, J., Kvasničková, J.: Mutácie ústavnosti. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky, 2000, s. 122-196.

vysielal Najvyšší súd ČSR a Najvyšší správny súd, dvoch ďalších sudcov a predsedu súdu vymenoval prezident republiky.

Podrobnosti o spôsobe, akým oba súdy vysielali členov ústavného súdu, o jeho funkčnom období, o konaní pred ním a o účinkoch jeho nálezov na základe zmocnenia čl. III ods. 2 ustanovil zákon č. 162/1920 Sb. z. a n.

Členovia ústavného súdu a ich náhradníci mohli byť len osoby, ktoré zložili predpísané štátne skúšky na niektorej domácej právnickej fakulte alebo zložili doktorát práv, boli voliteľní do senátu (vek 45 rokov a 10 rokov štátne občianstvo) a neboli členmi nijakého zákonodarného orgánu.

Podľa § 1 zákona členovia vysielaní Najvyšším súdom a Najvyšším správnym súdom „sú volení na plenárnych schôdzach každého z týchto súdov podľa príslušných rokovacích poriadkov.“ Zákon neustanovil, že členovia vysielaní obomi súdmi na ústavný súd nesmú pochádzať z radov sudcov Najvyššieho súdu, resp. Najvyššieho správneho súdu, ani neustanovil obmedzenia pre súčasné pôsobenie sudcov Najvyššieho súdu na najvyššom súde a ústavnom súde, resp. pre súčasné pôsobenie sudcov Najvyššieho správneho súdu na najvyššom správnom súde a ústavnom súde. Právna úprava teda umožnila existenciu personálneho prepojenia medzi všeobecným súdnictvom, resp. správnym súdnictvom, na jednej strane a ústavným súdnictvom. Ponúka sa čiastkový záver o neúplnom špecializovanom súdnictve, ktoré sa takto vytvorilo, lebo k znakom špecializovaného ústavného súdnictva treba priradiť aj oddelenosť osôb vykonávajúcich pôsobnosť ústavného súdu od všeobecných súdov.

Príslušnosťou ústavného súdu podľa § 7 ústavnej listiny bolo rozhodovať o tom, či:

- a) zákony Československej republiky a zákony snemu Podkarpatskej Rusi vyhovujú zásade článku I úvodzacieho zákona k ústavnej listine Československej republiky,
- b) čl. I úvodzacej listiny vyhovujú dočasné opatrenia podľa § 54 ods. 8 písm. b) ústavnej listiny.

Právomocou ústavného súdu podľa zákona č. 162/1920 bolo preskúmavať zákony:

- a) či sú obsahovo v súlade s ústavnými zákonmi,
- b) či zákon vznikol spôsobom, ktorý právny poriadok predvída.

Ústavný súd nemohol začať konanie ex offo; konanie sa začínalo na návrh oprávneného subjektu.

Návrh na preskúmanie ústavnosti zákona mohol predložiť:

- 1. Najvyšší súd
- 2. Najvyšší správny súd
- 3. volebný súd

O podaní návrhu sa vo vnútri oprávneného subjektu muselo rozhodnúť nadpolovičnou väčšinou hlasov sudcov príslušného súdu na plenárnej schôdzi Najvyššieho súdu, Najvyššieho správneho súdu alebo volebného súdu.

Návrh na preskúmanie ústavnosti dočasného opatrenia schváleného podľa § 54 ods. 8 písm. b) ústavnej listiny okrem troch orgánov súdnej moci mohli predložiť ďalší traja navrhovatelia:

- 4. Poslanecká snemovňa

5. Senát
6. Snem Podkarpatskej Rusi

Dočasné opatrenia výboru zriadeného podľa § 54 ústavnej listiny vo veci, na úpravu ktorej by inak bol potrebný zákon, *ex constitutione* podliehalo obligatórnemu preskúmaniu ústavným súdom. Vláda mala povinnosť predložiť také dočasné opatrenie ústavnému súdu zároveň s jeho vyhlásením v Zbierke zákonov a nariadení (§ 54 ods. 13).

Konanie o súlade zákona s ústavnou listinou a zákonmi ju meniacimi sa mohlo začať iba v lehote „do troch rokov“ odo dňa, keď bol vyhlásený zákon, ktorý sa mal preskúmať (§ 12). Po tejto lehote sa každý zákon stal nedotknuteľným, a to aj ústavným súdom.

Konanie pred ústavným súdom nemalo podobu klasického sporového konania, aby konanie nebolo obrazom boja rôznych záujmov (najmä politických).³⁾

Konanie súdu malo dve časti – na predbežnom prejednaní sa rozhodovalo o prijateľnosti návrhu (či bol podaný včas a či patrí do príslušnosti ústavného súdu – § 14) a vo veci samej sa konalo osobitné zasadnutie (§ 16 – 18).

Na zabezpečenie primeraného postupu súdu v konaní boli určené lehoty. Schôdzu súdu za účelom predbežného prejednania zvolal predseda súdu do jedného mesiaca odo dňa, keď bol návrh na konanie doručený súdu.

Ak ústavný súd návrh na predbežnom prejednaní nezamietol, vyrozumel dotknuté zákonodarné zbory a predsedu vlády o prijatí návrhu a vyzval ich, aby sa k návrhu vyjadrili v lehote najmenej 1 a najviac 3 mesiace. Táto lehota mohla byť predĺžená zo zvlášť závažných dôvodov najviac o ďalšie tri mesiace.

Povinnosťou predsedu ústavného súdu bolo najneskôr do ďalších troch mesiacov zvoliť verejné zasadnutie súdu o predložennom návrhu.

O ústnom pojednávaní boli upovedomené zúčastnené zákonodarné zbory, vláda a navrhovateľ. Upovedomené strany mali právo vyslať na ústne pojednávanie svojho zástupcu; návrh mohol byť prerokovaný aj v prípade, ak zúčastnené subjekty svojho zástupcu na ústne pojednávanie nevyslali.

Ak ústavný súd uznal po verejnom ústnom zasadnutí návrh za odôvodnený, nálezom vyslovil, ktoré ustanovenia určitého zákona sú v rozpore s ktorými ustanoveniami určitého ústavného zákona, alebo ktoré ustanovenia zákona Národného zhromaždenia alebo snemu Podkarpatskej Rusi prekračujú ústavne vymedzenú pôsobnosť týchto zákonodarných zborov a sú neplatné (§ 18).

Zverejňovanie nálezu malo zákonom predpísanú procedúru. Predseda ústavného súdu dal nález doručiť vláde. Minister vnútra bol povinný bez odôvodnenia uverejniť nález do ôsmich dní v Zbierke zákonov a nariadení. Súčasne sa nález s podrobným odôvodnením musel uverejniť v úradných listinách (§ 19).

Rozhodnutie ústavného súdu malo účinnosť *ex nunc*, teda až publikovaním nálezu v Zbierke zákonov a nariadení zákonodarné zbory, vláda, všetky úrady a súdy boli nálezom viazané (§ 20).

3) DOBRÍK, L.: Vznik Ústavného súdu Slovenskej republiky (historický vývoj a jeho právna doktrína). Pisomná časť dizertačnej skúšky. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta. 2008, s. 13.

Ústavný súd ČSR mal právomoc výlučne vo sfére abstraktnej ochrany ústavnosti s obmedzením na kontrolu zákonov a dočasných opatrení výboru zriadeného podľa § 54 ústavnej listiny. Posudzovanie ústavnosti a zákonnosti všeobecne záväzných právnych predpisov s nižšou právnou silou, než akú má zákon, patrilo do právomoci Najvyššieho správneho súdu Československej republiky.

Ústavný súd nemal právomoc preskúmať individuálne rozhodnutia orgánov verejnej moci. Aj túto právomoc vykonával Najvyšší správny súd.

Ústavný súd ČSR bol vymenovaný 7. novembra 1921. Jeho predsedom sa stal Dr. Karel Baxa, za sudcu bol vymenovaný Antonín Bílý, Dr. Petrovič Mačík, Dr. Josef Bohuslav, Dr. Václav Vlasák, Dr. František Vážný a Dr. Bedřich Bobek. Tento ústavný súd zanikol uplynutím funkčného obdobia 17. novembra 1931. Sudcovia pre nasledujúce funkčné obdobie boli vymenovaní až v máji 1938.

Počet jeho rozhodnutí sa v literatúre uvádza rôzne.⁴⁾ Pokiaľ ide o súlad zákona s ústavnou listinou, konal o dvoch návrhoch, ktoré sa týkali súladu zákona č. 147/1933 Sb. z. a n. a zákona č. 109/1934 Sb. z. a n., avšak ani v jednom prípade o ústavnosti nerozhodol.⁵⁾

Prvý nález (úst. 2) Ústavný súd ČSR vyniesol 7. 11. 1922. Posledný nález (úst. 65) bol o opatrení Stáleho výboru, ktorým sa menili a dopĺňali niektoré ustanovenia zákona o vyžadovaní dopravných prostriedkov na vojenské účely č. 295/1938 Zb. a ústavný súd ho vyhlásil 23. 5. 1939.⁶⁾

Druhý pokus: Ochrana ústavnosti v Slovenskej republike 1939 – 1945

Ústavný zákon č. 185 zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky v podstate prevzal rozsah a spôsob ochrany ústavnosti z úpravy schválenej roku 1920.

Podľa § 97 ods. 1 zákony a nariadenia s mocou zákona, ktoré odporujú ústave alebo iným ústavným zákonom, sú neplatné.

O tom, či zákony a nariadenia s mocou zákona neodporujú ústave a ústavným zákonom, mal rozhodovať osobitný orgán štátu – Ústavný senát (§ 98 ods. 1), ktorý pozostával zo senátnych prezidentov Najvyššieho súdu a Najvyššieho správneho súdu. Predsedom senátu bol prvý prezident Najvyššieho súdu (§ 98 ods. 2).

Ústavný senát sa teda kreoval v rovnakom modeli ako Ústavný súd ČSR, so zachovaním personálneho prepojenia medzi všeobecným súdnictvom, správnym súdnictvom a ústavným súdnictvom. Ani v tomto prípade výsledok nemožno označiť za špecializované ústavné súdnictvo so všetkými vlastnosťami špecializovaného ústavného súdnictva.

Ústava z roku 1939 bez vymedzenia okruhu otázok odkázala v podrobnostiach na osobitný zákon (§ 98 ods. 3).

4) „Celkovo ústavný súd rozhodol v 46 veciach.“ Dobřík, L. c. d. v pozn. 1, s. 11; V. Ševčík v doslove k Zbierke uznesení a nálezov Ústavného súdu ČSFR vydanéj roku 1992 hovorí o viac ako 60 rozhodnutiach.

5) DOBŘÍK, L.: c. d. v pozn. 1, s. 11.

6) ŠEVČÍK, V. v doslove Sbírká usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR. Ročník 1992. Brno, Ústavní soud ČSFR 1992, s. 85.

Napriek tomuto zmocneniu v modeli prameňov práva možno identifikovať rozdiel spočívajúci v tom, že ani podrobnosti o organizácii a činnosti ústavného súdu neurčil osobitný zákon, ale že na ústavu nadviazal vykonávací ústavný zákon č. 20/1942 Sl. zák. o Ústavnom senáte, ktorý ustanovil podrobnosti o organizácii a činnosti tohto orgánu a tiež rozšíril jeho pôsobnosť.

Podľa § 1 ústavného zákona č. 20/1942 Sl. zák. Ústavný senát mal rozhodovať o tom, či zákony a opatrenia prijaté Stálym výborom Snemu, nariadenia s mocou zákona alebo nariadenia, ktoré vydávala vláda Slovenskej republiky namiesto zákona, vyhovujú ústave alebo ústavným zákonom.

Ústavný senát konal na návrh, ktorý mohol podať:

1. prezident republiky,
2. Snem Slovenskej republiky,
3. Stály výbor Snemu Slovenskej republiky,
4. vláda a
5. Štátna rada.

Návrh na začatie konania bolo možné platne podať len do jedného roka odo dňa účinnosti napadnutého právneho predpisu.

Konanie Ústavného senátu malo dve časti – predbežné prejednanie a pojednávanie vo veci samej.

Ústavný zákon č. 20/1942 Sl. zák. ustanovil lehoty na zabezpečenie náležitej rýchlosti konania. Predseda Ústavného senátu mal 8 dní od doručenia návrhu na pridelenie návrhu sudcovi spravodajcovi. Pripravné zasadnutie predsedu Senátu musel zvolať najneskôr na 15. deň po podaní návrhu. Ak Ústavný senát prijal návrh na meritórne konanie, vyzval predsedu Snemu Slovenskej republiky a predsedu vlády na vyjadrenie k návrhu v lehote 30 dní odo dňa doručenia uznesenia Ústavného senátu o prijatí návrhu na meritórne konanie. Len čo došlo vyjadrenie predsedu Snemu a predsedu vlády, alebo ak márne uplynula lehota na vyjadrenie týchto predstaviteľov štátu, predseda Ústavného senátu určil termín meritórneho pojednávania najneskôr na 30. deň nasledujúci po doručení vyjadrení alebo po márnom uplynutí lehoty určenej na predloženie vyjadrení. Ústavný zákon č. 20/1942 Sl. zák. dovoľoval odročiť meritórne pojednávanie z vážneho dôvodu na čas nepresahujúci 15 dní.

Rozhodnutie Ústavného senátu, že niektoré ustanovenie preskúmaného právneho predpisu odporuje Ústave alebo inému ústavnému zákonu, malo formu uznesenia a uverejňovalo sa bez odôvodnenia v Slovenskom zákonníku a s úplným odôvodnením v Úradných novinách. Právnym účinkom takého rozhodnutia bola strata platnosti predmetnej právnej normy odo dňa uverejnenia uznesenia Ústavného senátu v Slovenskom zákonníku.

Ústavný senát mal právomoc výlučne vo sfére abstraktnej ochrany ústavnosti s obmedzením na kontrolu zákonov, nariadení s mocou a nariadení vlády vydaných namiesto zákona, teda v rozsahu kontroly zákonov a „kvázi zákonov“.

Pre úplnosť treba konštatovať, že tento súdny orgán ochrany ústavnosti v skutočnosti nikdy nebol zriadený.

Tretí pokus: ústavné súdnictvo Československej socialistickej republiky

V období od skončenia Druhej svetovej vojny do Februára 1948 Ústavný súd ČSR existoval podľa ústavy, ale fakticky obnovený nebol.

Dve nasledujúce ústavy – z roku 1948 a 1960 – znamenali éru bez ústavného súdu aj bez súdnej ochrany ústavnosti. Časť úloh, aké by pri ochrane ústavnosti mali náležať ústavnému súdu, v redukovanej forme v období 1948 – 1960 malo zabezpečovať predsedníctvo parlamentu.

Podľa § 65 ods. 1 ústavy z roku 1948: „Predsedníctvo Národného zhromaždenia podáva, ak je vec sporná, záväzný výklad zákonov a rozhoduje výlučne o tom, či zákon Slovenskej národnej rady odporuje ústave alebo nariadeniu zákona.“

Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky zveril ochranu ústavnosti parlamentu. Podľa čl. 41 ods. 2: „Národné zhromaždenie bdie nad zachovávaním ústavy. Môže zrušiť zákon Slovenskej národnej rady, nariadenie alebo uznesenie vlády a všeobecne záväzné nariadenia krajského národného výboru, ak odporujú ústave alebo inému zákonu.“

Ústavným zákonom č. 143/1968 Zb. o československej federácii sa založil Ústavný súd Československej socialistickej republiky ako súdny orgán ochrany ústavnosti, aj ústavné súdy Českej socialistickej republiky a Slovenskej socialistickej republiky ako orgány republík. Všeobecne známou skutočnosťou je, že v roku 1968 došlo k repríze ochrany ústavnosti podľa vzoru Slovenskej republiky 1939 – 1945. Ústavné súdy sa ústavným zákonom vytvorili, ale v praxi socialistického Československa sa nikdy nezriadili.

Na rozdiel od ústavných súdov republík, ktoré ústavný zákon č. 143/1968 Zb. zriadil a v ďalšom ich pôsobnosť a zásady organizácie odkázal na ústavné zákony národných rád (čl. 101), Ústavný súd Československej socialistickej republiky dostal úpravou šiestej hlavy ústavného zákona o československej republike presnú podobu.

Z hľadiska štruktúry prameňov práva zachovala sa obvyklá dvojkombinácia úpravy so silou ústavného zákona a zákona, keď čl. 100 ústavného zákona č. 143/1968 Zb. určil: „Podrobnosti o pôsobnosti a organizácii Ústavného súdu Československej socialistickej republiky a spôsob konania pred ním upraví zákon Federálneho zhromaždenia.“ Táto úprava vykázala dve osobitosti: prvou bola výrazne podrobnejšia úprava v ústavnom zákone, než to bolo v prípade ústavných úprav v predchádzajúcich obdobiach. Druhou osobitosťou bolo nevyužitie zmocnenia podľa čl. 100 ústavného zákona č. 143/1968 Zb. – Federálne zhromaždenie nikdy neschválilo zákon na vykonanie článku 100.

Ústavný súd Československej socialistickej republiky mal v ústavnom zákone o československej federácii priznané širšie právomoci ako orgány ochrany ústavnosti v predchádzajúcich obdobiach. Predovšetkým sa rozšírila abstraktná ochrana ústavnosti, ktorú mal zabezpečovať. Ústavný súd ČSSR mal rozhodovať o:

- a) súlade zákonov Federálneho zhromaždenia a zákonných opatrení jeho predsedníctva s Ústavou ČSSR,
- b) súlade ústavných zákonov Českej národnej rady a Slovenskej národnej rady a zákonov Českej národnej rady a Slovenskej národnej rady s Ústavou ČSSR,

- c) súlade nariadení vlády ČSSR a všeobecne záväzných právnych predpisov federálnych ministerstiev, federálnych výborov a ostatných federálnych orgánov štátnej správy s Ústavou ČSSR a zákonmi Federálneho zhromaždenia,
- d) súlade nariadení vlád republík a všeobecne záväzných právnych predpisov ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy republík s Ústavou ČSSR a zákonmi Federálneho zhromaždenia.

Na rozdiel od konania o súlade ústavných zákonov a zákonov republík s federálnou ústavou, ktoré možno označiť za nevyhnutný dôsledok vytvorenia zloženého štátu bez toho, aby predstavovalo novú kvalitu v abstraktnej ochrane ústavnosti, rozšírenie právomoci ústavného súdu o ochranu ústavnosti v podzákonnej tvorbe práva už novú kvalitu predstavovalo, lebo sa ním zaviedla ochrana ústavnosti v tvorbe práva orgánmi výkonnej moci.

Ústavný súd ČSSR popri súlade všeobecne záväzných právnych predpisov s ústavou mal rozhodovať aj kompetenčné spory medzi orgánmi Československej socialistickej republiky a orgánmi republík, ako aj spory medzi orgánmi oboch republík.

Z hľadiska účelu ochrany ústavnosti kompetenčný spor môže mať povahu abstraktnej ochrany ústavnosti, ak jeho predmetom je rozhodovanie o kompetencii orgánov štátu v neurčitom počte prípadov, aj konkrétnej ochrany ústavnosti, ak rozhodnutie o ňom má význam obmedzený iba pre konkrétny prípad. V prípade kompetenčného sporu slúžiaceho na abstraktnú ochranu ústavnosti možno klásť otázku, aký je rozdiel medzi rozhodovaním kompetenčného sporu a podávaním výkladu ústavy, ak je vec sporná. Rozhodovanie o kompetenčnom spore možno hodnotiť ako jednu z podôb širšej právomoci podať výklad ústavy, ak je vec sporná. Indíciou správnosti takého riešenia je ústavný zákon č. 143/1968 Zb., ktorý priznal ústavnému súdu právomoc rozhodovať o kompetenčných sporoch, ale popri kompetenčných sporoch nezaviedol aj právomoc podávať výklad ústavy, ak je vec sporná. Rozhodovanie kompetenčných sporov sa podľa ústavného zákona č. 143/1968 Zb. stalo prostriedkom abstraktnej ochrany ústavnosti, čo preukazuje vymedzenie subjektov oprávnených podať návrh na začatie konania o kompetenčnom spore – medzi navrhovateľmi absentujú orgány štátu z dôvodu, že sa dostali do sporu o kompetenciu.

Rozšírenie pôsobnosti ústavného súdu sa týmto neskončilo. Nastal historický zlom, ústavný súd prestal byť ochrancom ústavnosti len v jej abstraktnom rozmere a vstúpil do sféry konkrétnej ochrany ústavnosti. Získal pôsobnosť aj vo volebných veciach, lebo mal rozhodovať o sťažnostiach proti neovereniu mandátu poslanca Federálneho zhromaždenia, proti výroku, že došlo k odvolaniu poslanca, ako aj proti rozhodnutiu o odmietnutí registrácie kandidáta.

Ústavný súd ČSSR dostal aj pôsobnosť rozhodovať o ochrane ústavou zaručených práv a slobôd, ak boli porušené rozhodnutím alebo inými zásahmi federálnych orgánov v subsidiárnom režime, teda pod podmienkou, že inú súdnu ochranu týmto právam neposkytuje zákon (čl. 92).

Právo podať návrh na začatie konania pred ústavným súdom dostalo množstvo subjektov:

1. snemovňa Federálneho zhromaždenia,
2. Predsedníctvo Federálneho zhromaždenia,
3. vláda Československej socialistickej republiky alebo iný federálny orgán,

4. Česká národní rada a Slovenská národní rada,
5. predsedníctvo Českej národnej rady a predsedníctvo Slovenskej národnej rady,
6. vláda republiky,
7. súd,
8. generálny prokurátor,
9. občan v prípadoch uvedených v čl. 91, teda vo veciach neoverenia mandátu poslanca Federálneho zhromaždenia a proti výroku, že došlo k odvolaniu poslanca, a proti rozhodnutiu o odmietnutí registrácie kandidáta.

Návrh od jedného z týchto subjektov založil ústavnú povinnosť ústavného súdu začať konanie.

Ústavný súd mohol začať konanie aj na podnet od občanov a organizácií (čl. 93 ods. 3).

Podstatným rozlišovacím znakom v porovnaní s predchádzajúcimi úpravami (ale aj v porovnaní s neskôr schválenými úpravami) sa stalo oprávnenie ústavného súdu začať konanie na základe vlastného rozhodnutia (čl. 93 ods. 2).

Špecifickým znakom ochrany ústavnosti podľa ústavného zákona o československej federácii sa stalo oprávnenie súdu dávať podnety na zdokonalenie zákonodarstva Československej socialistickej republiky aj zákonodarstva republík (čl. 89).

Ústavný súd ČSSR mal rozhodovať nálezom uverejňovaným „v úradnej zbierke určenej na vyhlasovanie zákonov Federálneho zhromaždenia“ (čl. 90 ods. 2).

Pre konanie o súlade právnych predpisov sa určil ústavný účinok rozhodnutia ústavného súdu. Podľa čl. 90 ods. 1: „Ak Ústavný súd Československej socialistickej republiky zistí, že je nesúlad medzi predpismi v zmysle čl. 87, vysloví, že dotknuté predpisy, ich časť, prípadne niektoré ustanovenia strácajú účinnosť; príslušné orgány sú povinné do 6 mesiacov od uverejnenia nálezu Ústavného súdu Československej socialistickej republiky dať dotknuté predpisy do súladu s Ústavou Československej socialistickej republiky, prípadne s inými zákonmi Federálneho zhromaždenia. Ak tak neurobia, strácajú dotknuté predpisy, ich časti alebo ustanovenia platnosť po 6 mesiacoch od uverejnenia nálezu.“

Ústavný súd ČSSR vznikol ako zbor 12 členov, z ktorých ôsmi boli sudcami a štyria náhradníkmi (čl. 94 ods. 1). Členov Ústavného súdu ČSSR malo voliť Federálne zhromaždenie ČSSR na funkčné obdobie sedem rokov s možnosťou jedného opakovaného zvolenia („najviac na dve volebné obdobia za sebou“) – čl. 94 ods. 3. Po prvý raz sa vytvoril špecializovaný ústavný súd so všetkým, čo k nemu patrí, vrátane sudcov „na plný úväzok“, ktorí už nevytvárali „personálny most“ medzi všeobecným a ústavným súdnictvom.

Ústavný zákon o československej federácii výslovne určil: „Ústavný súd rozhoduje v senátoch“ (čl. 94 ods. 1 druhá veta), ale neurčil počet sudcov v jednom senáte ani počet senátov ústavného súdu. Výnimkou zo zásady senátneho rozhodovania sa mohlo stať iba odvolanie sudcu, ktorý sa na konaní ústavného súdu nezúčastňoval viac ako jeden rok. Splnenie tejto podmienky malo „konštatovať plénum Ústavného súdu Československej socialistickej republiky“ (čl. 99 tretia veta).

Novinkou v úprave postavenia ústavného súdu a jeho sudcov sa stalo ustanovenie druhej vety čl. 99 o práve Federálneho zhromaždenia odvolať sudcu ústavného súdu na základe kárneho konania alebo na základe rozsudku v trestnej veci. Popri samotnej odvolateľnosti sudcu sa novým prvkom stalo aj kárne stíhanie člena ústavného súdu

podliehajúce súhlasu ústavného súdu (čl. 97 ods. 2) ako očividný ústavný základ pre potenciálnu disciplinárnu zodpovednosť sudcu ústavného súdu.

V prípade skutočného zriadenia Ústavného súdu ČSSR teda na báze tejto právnej úpravy mohli vzniknúť rozmanité spory a problémy.

Štvrtý pokus: Ústavný súd Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky

Ďalší krok k ochrane ústavnosti predstavovalo schválenie ústavného zákona č. 91/1991 Zb. o Ústavnom súde Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a prijatie ústavného zákona Slovenskej národnej rady č. 7/1992 Zb. o Ústavnom súde Slovenskej republiky.

Ústavný zákon č. 91/1991 Zb. zriadil federálny ústavný súd v obvyklej dvojkombinácii prameňov práva, keď na úpravu ústavného zákona nadviazala úprava podrobností v zákone č. 491/1991 Zb. o organizácii Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a o konaní pred ním. Aj schválenie ústavného zákona č. 7/1992 Zb. sa spojilo s „dvojkombináciou“ v zákone č. 8/1992 Zb. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky a o konaní pred ním.

Ústavným zákonom č. 91/1991 Zb. sa právomoc federálneho ústavného súdu rozšírila o preskúmanie súladu vnútroštátneho poriadku s medzinárodnými zmluvami o ľudských právach.

Podľa čl. 2: „Ústavný súd rozhoduje:

- a) o súlade zákonov Federálneho zhromaždenia a zákonných opatrení Predsedníctva Federálneho zhromaždenia s ústavnými zákonmi Federálneho zhromaždenia;
- b) o súlade zákonov Federálneho zhromaždenia, ústavných a iných zákonov Českej národnej rady a Slovenskej národnej rady s medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách ratifikovanými a vyhlásenými Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou;
- c) o súlade ústavných zákonov a iných zákonov Českej národnej rady a Slovenskej národnej rady a zákonných opatrení predsedníctva Českej národnej rady a Slovenskej národnej rady s ústavnými zákonmi Federálneho zhromaždenia;
- d) o súlade nariadení vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a právnych predpisov federálnych ministerstiev a ostatných federálnych orgánov štátnej správy s ústavnými a inými zákonmi Federálneho zhromaždenia;
- e) o súlade nariadení vlád Českej republiky a Slovenskej republiky a právnych predpisov ministerstiev a ostatných orgánov štátnej správy Českej republiky a Slovenskej republiky s ústavnými a inými zákonmi Federálneho zhromaždenia.“

Právny účinok rozhodnutia spojeného s uplatnením uvedenej právomoci ústavného súdu v podstate zostal bez zmeny. „Ak Ústavný súd svojím nálezhom vysloví, že je nesúlad medzi právnymi predpismi uvedenými v čl. 2, strácajú dotknuté predpisy, ich časti, prípadne niektoré ich ustanovenia účinnosť; orgány, ktoré tieto predpisy vydali, sú povinné ich do šiestich mesiacov od vyhlásenia nálezu Ústavného súdu uviesť do súladu s ústavnými zákonmi, medzinárodnými zmluvami, prípadne zákonmi Federálneho zhromaždenia. Ak tak neurobia, strácajú také predpisy, ich časti alebo ustanovenia platnosť po

šiestich mesiacoch od vyhlásenia nálezu; to neplatí pre ústavné zákony Českej národnej rady a Slovenskej národnej rady.“ (čl. 3 ods. 1)

„Nález Ústavného súdu sa vyhlási v úradnej zbierke určenej na vyhlasovanie zákonov Federálneho zhromaždenia.“ (čl. 3 ods. 3)

Koncepcia ochrany ústavnosti prostredníctvom špecializovaného orgánu súdnej moci v porovnaní s predchádzajúcimi úpravami sa ústavným zákonom č. 91/1991 Zb. pozmenila.

Rozšírila sa abstraktná ochrana ústavnosti. K ochrane súladu právnych predpisov s ústavou a k právomoci rozhodovať kompetenčné spory pribudla ďalšia možnosť. Federálny ústavný súd dostal celkom novú právomoc podávať výklad ústavných zákonov Federálneho zhromaždenia, ak je vec sporná (čl. 5 ods. 1).

Pri kreovaní tejto právomoci sa prehliadla otázka rozdielu medzi kompetenčnými spormi a výkladom ústavných zákonov, ak je vec sporná. Kľúčom k vytvoreniu rozdielu by mohlo byť rozlíšenie medzi oprávnenými navrhovateľmi. Výklad ústavných zákonov, ak je vec sporná, by sa mohol stať prostriedkom abstraktnej ochrany ústavnosti, ak by návrh mohli podávať iba subjekty oprávnené predkladať návrh na uplatnenie právomoci ústavného súdu vo veciach súladu právnych predpisov s ústavou, a prostriedkom konkrétnej ochrany by sa mohol stať kompetenčný spor, ak by návrh na uplatnenie tejto právomoci ústavného súdu mohol dať iba orgán štátu, ktorý sa dostal do sporu o kompetenciu s iným orgánom štátu, resp. verejnej moci. Zmyslom paralelnej existencie oboch právomocí by malo byť využitie jednej na abstraktnú ochranu ústavnosti a druhej na konkrétnu ochranu ústavnosti. Takéto rozlíšenie sa ústavným zákonom č. 91/1991 Zb. nezaviedlo. Rozhodovanie kompetenčných sporov sa stalo prostriedkom abstraktnej ochrany ústavnosti, čo preukazuje znenie čl. 8 ods. 1 ústavného zákona č. 91/1991 Zb., ktorým sa právo podať návrh na začatie konania o kompetenčnom spore priznalo iba tým orgánom štátu, ktoré mohli podať aj návrh na začatie konania o súlade právnych predpisov a na konanie o výklad ústavných zákonov, ak je vec sporná. Aj podávanie výkladu ústavných zákonov, ak je vec sporná, dostalo podobu prostriedku určeného na abstraktnú ochranu ústavnosti.

K závažnej zmene ďalej došlo v právomoci chrániť základné práva a slobody osôb. Podľa čl. 6: „Ústavný súd rozhoduje o ústavných sťažnostiach proti opatreniam, právoplatným rozhodnutiam alebo iným zásahom orgánov verejnej moci, ak sťažovateľ tvrdí, že sa nimi porušili jeho základné práva a slobody zaručené ústavným zákonom Federálneho zhromaždenia alebo medzinárodnými zmluvami uvedenými v čl. 2 písm. b). Podmienky ustanoví zákon Federálneho zhromaždenia.“ Závažnosť tejto zmeny spočíva v tom, že prvý raz a naposledy sa ochrana základných práv a slobôd ústavným súdom nepodmieni- la zásadou subsidiarity, ale v celom rozsahu sa prenechala na ústavný súd.

K otázkam konkrétnej ochrany ústavnosti sa zaradilo aj rozhodovanie o tom, či rozhodnutie o rozpustení politickej strany alebo politického hnutia, ktorých činnosť sa neobmedzuje na územie len jednej republiky, alebo iné rozhodnutia týkajúce sa ich činnosti, sú v zhode s ústavnými a inými zákonmi Federálneho zhromaždenia (čl. 6).

Návrh na začatie konania vo veciach abstraktnej ochrany ústavnosti podľa čl. 8 ods. 1 mohol podať:

- a) prezident Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky,
- b) Federálne zhromaždenie,

- c) vláda Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky alebo iný ústredný orgán Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky,
- d) Česká národná rada,
- e) Slovenská národná rada,
- f) vláda Českej republiky alebo iný ústredný orgán Českej republiky,
- g) vláda Slovenskej republiky alebo iný ústredný orgán Slovenskej republiky,
- h) súd v súvislosti so svojou rozhodovacou činnosťou,
- i) generálny prokurátor Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky alebo generálny prokurátor Českej republiky alebo generálny prokurátor Slovenskej republiky.

Zásadnú zmenu do konania o súlade právnych predpisov priniesla úprava čl. 8 ods. 2, ktorá priznala právo podať návrh na ochranu ústavnosti právneho poriadku aj jednej pätine poslancov Federálneho zhromaždenia, jednej pätine poslancov Českej národnej rady alebo jednej pätine poslancov Slovenskej národnej rady. Až do priznania tohto práva sa konanie o súlade právnych predpisov vždy mohlo začať iba na návrh orgánu štátu, bez ohľadu na to, ktoré konkrétne orgány štátu toto právo mali a koľko orgánov štátu mohlo vyvolať konanie pred ústavným súdom. Ustanovením čl. 8 ods. 2 ústavného zákona č. 91/1991 Zb. právo napadnúť ústavnosť všeobecne záväzného právneho predpisu dostala aj skupina parlamentných poslancov, čím sa podstatne zvýšila miera právnej relevancie postavenia politickej opozície zastúpenej v zákonodarnom orgáne v časti vecí abstraktnej ochrany ústavnosti.

Vo vzťahoch slúžiacich na konkrétnu ochranu ústavnosti právo podať návrh na začatie konania v konaniach o ústavnej sťažnosti získala fyzická alebo právnická osoba za podmienok ustanovených federálnym zákonom (čl. 8 ods. 3) a osoby oprávnené konať za politickú stranu alebo politické hnutie vo veciach podľa čl. 7.

Ústavný súd Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bol zriadený ako súd zložený z 12 sudcov, v ktorom sa nepočítalo s náhradníkmi. A nepočítalo sa ani s personálnym prepojením všeobecného súdnictva s ústavným prostredníctvom sudcov naraz pôsobiacich na všeobecnom aj na ústavnom súde.

Za sudcu bolo možné navrhnúť a vymenovať bezúhonného občana voliteľného do Federálneho zhromaždenia, ktorý dosiahol vek 35 rokov, mal vysokoškolské právnické vzdelanie a najmenej 10 rokov bol činný v právnickom povolani (čl. 10 ods. 3).

Ústavný súd rozhodoval v pléne alebo v štvorčlenných senátoch (čl. 14 ods. 1). Veci zverené na rozhodnutie plénu boli určené taxatívnym výpočtom. Ochranu ústavnosti v meritóme konaní zabezpečovali senáty s výnimkou rozhodnutí o veciach, o ktorých senát pre rovnosť hlasov nerozhodol [čl. 14 ods. 2 písm. c)].

Od úpravy danej ústavným zákonom č. 91/1991 Zb. sa výrazne odklonil zákon č. 491/1991 Zb. v ustanovení § 9 ods. 1, kde sa uvádza:

„Ústavný súd rozhoduje v pléne:

- a) vo veciach podľa čl. 2, 4 a 7 ústavného zákona;
- b) vo veciach podľa čl. 5 a 6 ústavného zákona, pokiaľ senát pre rovnosť hlasov nerozhodol alebo ak plénum Ústavného súdu posudzuje právny názor senátu, odchylný od právneho názoru Ústavného súdu, vysloveného v náleze alebo v uznesení o výklade podľa čl. 5 ústavného zákona;

- c) vo veciach podľa čl. 5 ods. 4 ústavného zákona č. 327/1991 Zb. o referende;
- d) v ostatných veciach uvedených v čl. 14 ods. 2 ústavného zákona.“

Inštitút odvolania sudcu ústavného súdu sa zachoval aj pozmenil. Prezident ČSFR dostal právo odvolať sudcu na základe právoplatného odsudzujúceho rozsudku pre úmyselný trestný čin. So súhlasom Federálneho zhromaždenia mohol prezident republiky sudcu odvolať aj na návrh ústavného súdu, ak taký návrh ústavný súd podal vzhľadom na výsledky kárneho konania, ktoré sa proti sudcovi viedlo, alebo preto, že sudca sa viac ako jeden rok nezúčastňuje na rokovaní ústavného súdu (čl. 17).

Ako ústavný základ disciplinárnej zodpovednosti sudcu ústavného súdu slúžilo zmocnenie čl. 15 ods. 4: „Kárnu zodpovednosť sudcov Ústavného súdu upraví zákon Federálneho zhromaždenia.“

Zmocnenie zákonodarcu využil v zákone č. 491/1991 Zb. schválením úpravy § 6:

„(1) Predseda Ústavného súdu začne so sudcom kárne konanie, ak sudca svojim správaním znižuje vážnosť a dôstojnosť funkcie sudcu alebo napriek výzve pokračuje v činnosti nezlučiteľnej s funkciou sudcu (§ 2 ods. 1). Uznesenie o začatí kárneho konania predloží predseda Ústavného súdu plénu Ústavného súdu.

(2) Plénum Ústavného súdu kárne konanie zastaví, ak nezistí, že je dôvodné, alebo zvolí na jeho vykonanie štvorčlenný kárny senát.

(3) Sudcovi sa musí dať možnosť vyjadriť sa k uzneseniu o začatí kárneho konania a zúčastniť sa na kárnom konaní.

(4) Po dobu kárneho konania sa sudcovi pozastavuje výkon jeho funkcie.

(5) Kárny senát konanie uvedené v uznesení o začatí kárneho konania sudcovi vytkne alebo kárne konanie zastaví. Sudca alebo predseda Ústavného súdu môže proti rozhodnutiu kárneho senátu podať do 15 dní od doručenia námietky, o ktorých rozhodne plénum Ústavného súdu.

(6) Pokiaľ plénum Ústavného súdu námietky k výčitke zamietne alebo sa ich sudca vzdal, môže plénum Ústavného súdu navrhnúť, aby prezident Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky podľa čl. 17 ústavného zákona sudcu odvolal, ak sa sudca dopustil takého konania, že jeho ďalšie zotrvanie vo funkcii by bolo v rozpore s poslaním Ústavného súdu a s postavením jeho sudcov. Na uznesenie o takom návrhu je potrebný súhlas najmenej deviatich sudcov Ústavného súdu.

(7) Podrobnosti kárneho konania upraví organizačný a rokovací poriadok Ústavného súdu.“

Ústavný zákon č. 91/1991 Zb. sa stal právnym základom, na ktorom skutočne vznikol Ústavný súd Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Mal 12 sudcov, ktorých menoval prezident republiky s tým, že v súlade s ústavným zákonom č. 91/1991 Zb. šesť sudcov muselo byť z radov občanov Českej republiky a šesť z radov občanov Slovenskej republiky. Súdu predsedal Ernest Valko, podpredsedom súdu sa stal Vlastimil Ševčík. Za sudcov boli vymenovaní Marián Posluch, Jiří Malenovský, Ivan Trimaj, Antonín Procházka, Ján Vošček, Pavel Mates, Peter Kresák, Viera Strážnická, Vojen Güttler a Zdeněk Kessler.

Počas svojho pôsobenia, ktoré trvalo desať mesiacov, dostal Ústavný súd ČSFR 1128 návrhov na konanie, z ktorých vybavil 1032 podaní. Urobil desať meritórnych rozhodnutí – podal jeden výklad zákona a deväťkrát rozhodol nálezom.⁷⁾

■ **Piaty pokus: Ústavný súd Slovenskej republiky vzor 1991**

Ústavný zákon č. 7/1992 Zb. o Ústavnom súde Slovenskej republiky schválila Slovenská národná rada 2. decembra 1991. Naň nadväzujúci zákon č. 8/1992 Zb. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky a o konaní pred ním Slovenská národná rada schválila nasledujúci deň 3. decembra 1991. Ústavný zákon č. 7/1992 Zb. aj zákon č. 8/1992 Zb. nadobudli účinnosť dňom vyhlásenia. Paradoxne, obe všeobecne záväzné právne úpravy boli v Zbierke zákonov vyhlásené až roku 1992. Tento nedostatok nespôsobil právne ťažkosti. Ani podľa ústavného zákona č. 7/1992 Zb. Ústavný súd Slovenskej republiky naozaj nevznikol. Neboli vymenovaní jeho sudcovia, nemal kto viesť konania vo veci ochrany ústavnosti.

Ústavný súd SR dostal postavenie ochrancu ústavnosti tak vo veciach abstraktnej, ako aj konkrétnej ochrany ústavnosti.

Základom abstraktnej ochrany ústavnosti sa stala ochrana ústavnosti právneho poriadku.

Podľa čl. 2 „Ústavný súd rozhoduje

- a) o súlade zákonov Slovenskej národnej rady a zákonných opatrení jej predsedníctva s ústavnými zákonmi Slovenskej národnej rady,
- b) o súlade nariadení vlády Slovenskej republiky, všeobecne záväzných právnych predpisov ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky s ústavnými a inými zákonmi Slovenskej národnej rady,
- c) o súlade všeobecne záväzných vyhlášok obcí a všeobecne záväzných právnych predpisov miestnych orgánov štátnej správy
 1. s ústavnými a inými zákonmi Federálneho zhromaždenia,
 2. s ústavnými a inými zákonmi Slovenskej národnej rady,
 3. s medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách ratifikovanými a vyhlásenými Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou,
 4. s nariadeniami vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a so všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky,
 5. s nariadeniami vlády Slovenskej republiky a so všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky.“

Abstraktná ochrana ústavnosti vo veciach súladu právnych predpisov sa týmto vymedzením dostala do väčšej šírky, než akú kedy na území Slovenska mala. Ústavný súd SR dostal právomoc zabezpečovať súlad právneho poriadku nielen z hľadiska vzťahu k slovenským ústavným zákonom, ale aj s medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách a nad rámec akejkoľvek predchádzajúcej úpravy dostal za úlohu

7) ŠEVČÍK, V. v doslove Sbírka usnesení a nálezu Ústavního soudu ČSFR. Ročník 1992. Brno, Ústavní soud ČSFR 1992, s. 86.

chrániť ústavnosť v najširšom ponímaní voči miestnemu právu vytvorenému tak orgánmi obcí, ako aj miestnymi orgánmi štátnej správy. Pre slovenské ústavné zákony bola zároveň vytvorená domnienka, podľa ktorej: „Až do prijatia Ústavy Slovenskej republiky sa za ústavné zákony Slovenskej národnej rady považujú aj ústavné zákony Federálneho zhromaždenia upravujúce veci, ktoré podľa rozdelenia pôsobnosti medzi federáciu a republiky patria do pôsobnosti Slovenskej republiky.“ (čl. 18)

Ústavný súd v konaniach o súlade právnych predpisov rozhodoval nálezom vyhlásaným „v úradnej zbierke určenej na vyhlasovanie zákonov Slovenskej národnej rady“ (čl. 8 ods. 2) so štandardným právnym účinkom – nálezom ústavného súdu dotknutý predpis stratil účinnosť, orgán, ktorý predpis vydal, mal povinnosť v lehote 6 mesiacov uviesť predpis do súladu a ak túto povinnosť nesplnil, predpis po šiestich mesiacoch od vyhlásenia nálezu ústavného súdu stratil platnosť (čl. 8 ods. 1).

Ako nový prvok sa do abstraktnej ochrany ústavnosti pod vplyvom federálneho vzoru dostalo aj podávanie výkladu ústavných zákonov Slovenskej národnej rady, ak je vec sporná (čl. 6 ods. 1) a rozhodovanie kompetenčných sporov medzi orgánmi Slovenskej republiky, „ak zákon neustanovuje, že tieto spory rozhoduje iný štátny orgán“ (čl. 5).

Konkrétna ochrana ústavnosti zahrnula ochranu politických strán a politických hnutí aj právomoci vo volebných veciach.

Podľa čl. 3:

„Ústavný súd rozhoduje ďalej

- a) o tom, či rozhodnutie o rozpustení politickej strany alebo politického hnutia, ktorých činnosť sa obmedzuje na územie Slovenskej republiky, je v zhode s ústavnými a inými zákonmi Federálneho zhromaždenia alebo s ústavnými a inými zákonmi Slovenskej národnej rady, ako aj medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách ratifikovanými a vyhlásenými Českou a Slovenskou Federatívnou Republikou,
- b) o ústavnosti a zákonnosti zamietnutia žiadosti o evidenciu politickej strany alebo politického hnutia,
- c) o ústavnosti a zákonnosti volieb do Slovenskej národnej rady alebo do orgánov miestnej samosprávy,
- d) o sťažnostiach proti výsledku volieb do Slovenskej národnej rady alebo do orgánov miestnej samosprávy.“

Ústavný súd Slovenskej republiky napokon v rámci konkrétnej ochrany ústavnosti mal rozhodovať aj o ústavných sťažnostiach proti právoplatným rozhodnutiam, opatreniam alebo iným zásahom orgánov verejnej moci, ak sťažovateľ tvrdí, že sa nimi porušili jeho základné práva a slobody zaručené ústavným zákonom Slovenskej národnej rady a ak vec nepatrí do pôsobnosti Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (čl. 4 ods. 1). Formulácia o rozhodnutiach, opatreniach a iných zásahoch „orgánov verejnej moci“ zdanlivo umožňovala ústavnému súdu, aby preskúmal aj postup všeobecného súdu, ale túto možnosť výslovne vylučoval čl. 4 ods. 2 ústavného zákona č. 7/1992 Zb., podľa ktorého: „Rozhodnutím alebo iným opatrením podľa odseku 1 nie je rozhodnutie alebo iný zásah súdu.“

Právomoc Ústavného súdu SR vymedzená ústavným zákonom č. 7/1992 Zb. tak v abstraktnej ochrane ústavnosti, ako aj v konkrétnej ochrane ústavnosti bola širšia ako právomoc Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky založená

v rovnakom období. Tento prvok nielen že nemožno prehliadnuť, ale treba ho aj osobitne zdôrazniť. Je indíciou nenáležitého hodnotenia možností a úlohy ústavného súdu v slovenskom politickom prostredí aj možným spúšťačím impulzom pre neustále rozširovanie pôsobnosti Ústavného súdu SR od novely ústavy k novele ústavy až do súčasnej podoby, ktorá hrozí stratou spôsobilosti chrániť ústavnosť za predpokladu, že naraz alebo v relatívne krátkom časovom odstupe by došlo k viacerým udalostiam, ktoré by nastolili nevyhnutnosť paralelných konaní v rámci rozdielných právomocí ústavného súdu.

Ústavný súd Slovenskej republiky sa podľa ústavného zákona č. 7/1992 Zb. skladal z desiatich sudcov volených Slovenskou národnou radou na 7 rokov. Ústavný zákon neurčil obmedzenie pre počet funkčných období, v ktorých tá istá osoba môže vykonávať funkciu sudcu ústavného súdu.

Za sudcu mohol byť zvolený občan, ktorý mal pasívne volebné právo do Slovenskej národnej rady, dovŕšil najmenej 35 rokov, mal vysokoškolské právnické vzdelanie a najmenej 10 rokov bol činný v právnickom povolani (čl. 12 ods. 1).

Slovenská národná rada mohla sudcu odvolať z taxatívne určených dôvodov (čl. 16 ods. 2).

Kármu zodpovednosť sudcov ústavný zákon odkázal na úpravu zákonom.

Zákon č. 8/1992 Zb. ustanovil plénum a senát ústavného súdu ako jeho rozhodovacie štruktúry a taxatívne určil otázky zverené do rozhodovacej právomoci pléna.

Využil aj zmocnenie na úpravu kárneho konania.

Podľa § 19:

„Sudca môže byť kárne stíhaný,

- a) ak porušil svoje sudcovské povinnosti,
- b) ak sa správal spôsobom nedôstojným sudcu, spôsobom, ktorý narušuje autoritu jeho sudcovskej funkcie, alebo
- c) ak sa dopustil konania, ktoré má znaky priestupku.“

Kárne konanie mal vykonávať kárny senát Ústavného súdu. Proti rozhodnutiu bolo možné odvolanie, o ktorom mal rozhodovať odvolací kárny senát. Oba senáty zo sudcov ústavného súdu volilo plénum ústavného súdu na dobu troch rokov.

Návrh na začatie kárneho konania mohol dať predseda Ústavného súdu alebo predseda Slovenskej národnej rady.

Úprava procesných otázok vrátane druhov kárných opatrení a zahľadania kárneho opatrenia bola ponechaná na primerané použitie zákona č. 412/1991 Zb. o kárnej zodpovednosti sudcov.

Štúdium histórie ústavného súdnictva, oboznamovanie sa s jeho vývinom približuje hľadanie jeho koncepcie, úlohy a miesta v štáte. Medzi riadkami poukazuje aj na zámery v danom okamihu vládnucej väčšiny a jej politických lídrov, ich túžby po manipulácii s mocou a úsilie o deformácie demokratickej formy vlády, deľby moci a nadradenosť zákona nad všetkými. Ako názorný príklad možno v tejto súvislosti uviesť inštitút dočasného pozbavenia výkonu funkcie.

Podľa § 15 zák. č. 8/1992 Zb.:

„(1) Ak bol podaný návrh na odvolanie sudcu alebo ak je sudca trestne stíhaný, môže byť až do rozhodnutia o návrhu na odvolanie z funkcie alebo do skončenia trestného konania dočasne pozbavený výkonu sudcovskej funkcie.

(2) O dočasnom pozbavení výkonu sudcovskej funkcie rozhoduje predseda Ústavného súdu. O dočasnom pozbavení výkonu funkcie predsedu alebo podpredsedu Ústavného súdu rozhoduje Predsedníctvo Slovenskej národnej rady.“

Právny účinok dočasného pozbavenia výkonu sudcovskej funkcie nebol podmienený plynutím času. Konanie so zbytočnými prieťahmi pri rozhodovaní o návrhu na odvolanie sudcu z funkcie mohlo viesť až k uplynutiu funkčného obdobia sudcu na ústavnom súde bez toho, aby sudca, ktorý po vymenovaní do funkcie upadol do nemilosti pre svoje právne názory, sa dostal k súdeniu, teda k „odloženiu“ nepohodlného sudcu zo zdanlivo legitímneho dôvodu, „lebo veď bolo uložené na základe zákona“.

Prednosti a nedostatky úpravy danej ústavným zákonom č. 7/1992 Zb. a zákonom č. 8/1992 Zb. sa praxou neoverili. Ako niekoľkokrát predtým, ani na základe úpravy schválenej v decembri 1991 sa Ústavný súd Slovenskej republiky nikdy neuviedol do života.

■ **Šiesty pokus: Ústavný súd Slovenskej republiky vzor 1992**

Model ochrany ústavnosti z decembra 1991 sa stal základom pre zriadenie Ústavného súdu Slovenskej republiky v Ústave Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. Z hľadiska prameňov práva aj v tomto prípade išlo o zdvojenie ústavnej úpravy s nadväzujúcou úpravou v zákone, a to v zák. č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov.

Ústava SR priznala Ústavnému súdu SR pôsobnosť vo veciach abstraktnej ochrany ústavnosti aj vo veciach konkrétnej ochrany ústavnosti.

Ťažiskové miesto v abstraktnej ochrane ústavnosti patrilo súladu právnych predpisov s ústavou. Podľa čl. 125 Ústavy SR:

„Ústavný súd rozhoduje o súlade

- a) zákonov s ústavou a s ústavnými zákonmi,
- b) nariadení vlády, všeobecne záväzných právnych predpisov ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy s ústavou, s ústavnými zákonmi a zákonmi,
- c) všeobecne záväzných nariadení orgánov územnej samosprávy s ústavou a zákonmi,
- d) všeobecne záväzných právnych predpisov miestnych orgánov štátnej správy s ústavou, zákonmi a s inými všeobecne záväznými právnymi predpismi,
- e) všeobecne záväzných právnych predpisov s medzinárodnými zmluvami vyhlásenými spôsobom ustanoveným na vyhlasovanie zákonov.“

K právomoci rozhodovať o ústavnosti právneho poriadku podľa čl. 125 sa priradilo aj rozhodovanie o neplatnosti zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vydaných v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike podľa čl. 152 Ústavy SR.

Do spektra abstraktnej ochrany ústavnosti patrilo aj podávanie výkladu ústavných zákonov, ak je vec sporná.

Na rozhraní abstraktnej a konkrétnej ochrany ústavnosti sa ocitli kompetenčné spory medzi ústrednými orgánmi štátnej správy náležiacie do právomoci ústavného súdu subsidiárne, pod podmienkou, že tieto spory nerozhoduje iný štátny orgán.

Za základ konkrétnej ochrany ústavnosti v čírej podobe možno označiť právomoc rozhodovať o sťažnostiach proti právoplatným rozhodnutiam ústredných orgánov štátnej správy, miestnych orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ktorými boli porušené základné práva a slobody občanov, opäť zverená ústavnému súdu v druhom slede, pod podmienkou, že o ochrane týchto práv na slobôd nerozhoduje iný súd.

Do pôsobnosti ústavného súdu v konkrétnej ochrane ústavnosti ďalej patrilo:

1. rozhodovať o sťažnosti proti rozhodnutiu o overení alebo neoverení mandátu poslanca Národnej rady Slovenskej republiky,
2. rozhodovať o ústavnosti a zákonnosti volieb do Národnej rady SR a do orgánov územnej samosprávy,
3. rozhodovať o sťažnostiach proti výsledku referenda,
4. rozhodovať o tom, či rozhodnutie o rozpustení alebo pozastavení činnosti politickej strany alebo politického hnutia je v zhode s ústavnými zákonmi a s inými zákonmi,
5. rozhodovať o obžalobe Národnej rady SR proti prezidentovi SR vo veci vlastizrady.

Návrh na obligatórne začatie konania mohol podať:

- a) najmenej pätina poslancov Národnej rady SR,
- b) prezident Slovenskej republiky,
- c) vláda Slovenskej republiky,
- d) súd,
- e) generálny prokurátor.

Podanie návrhu fyzickou osobou a právnickou osobou v konaní o sťažnostiach bolo zahrnuté do výpočtu čl. 130 ods. 1 ústavy, teda bolo uvedené medzi subjektmi, ktorých návrh vyvolal obligatórne začatie konania. Zároveň v čl. 130 ods. 3 ústavy sa uvádzalo, že „ústavný súd môže začať konanie aj na podnet právnických osôb alebo fyzických osôb, ak namietajú porušenie svojich práv.“ Ústavný súd SR na báze čl. 130 ods. 3 začal chrániť základné práva a slobody osôb v konaní o podnete v rozsahu ochrany, ktorá sa nedala zabezpečiť v konaní o ústavných sťažnostiach.

Ústavný súd SR pozostával z desiatich sudcov vymenovaných na sedem rokov prezidentom SR z dvadsiatich kandidátov navrhnutých Národnou radou SR.

V porovnaní s ústavným zákonom č. 143/1968 Zb. a ústavným zákonom č. 91/1991 Zb. sa sprísnila požiadavka na sudcov – vekový cenzus sa zvýšil z 35 na 40 rokov a podmienka právnickej praxe sa z 10 rokov zvýšila na „najmenej 15 rokov činnosti v právnickom povolani.“ Okrem toho za sudcu mohol byť vymenovaný iba ten, kto bol občanom Slovenskej republiky voliteľným do Národnej rady SR a mal vysokoškolské právnické vzdelanie.

Sudcu ústavného súdu mohol odvolať prezident SR na základe odsudzujúceho právoplatného rozsudku pre úmyselný trestný čin a na základe disciplinárneho rozhodnutia ústavného súdu pre čin, ktorý je nezlučiteľný s výkonom funkcie sudcu v ústavnom súde.

Prezident SR mal ústavnú povinnosť odvolať sudcu ústavného súdu, ak ústavný súd oznámil, že sudca sa nezúčastňuje na konaní ústavného súdu dlhšie ako jeden rok, alebo ak sudca ústavného súdu bol súdnym rozhodnutím pozbavený spôsobilosti na právne úkony.

Na ústavnú úpravu nadviazal zákon č. 38/1993 Z. z. Pozornosť si zaslúži napríklad kvôli ustanoveniam § 16 o disciplinárnej zodpovednosti sudcov:

„(1) Predseda Ústavného súdu môže podať plénu Ústavného súdu návrh na začatie disciplinárneho konania, ak sudca zavinene porušil služobné povinnosti alebo svojím správaním narušil dôstojnosť funkcie sudcu, alebo ohrozil dôveru k Ústavnému súdu, alebo ak napriek výzve pokračuje v činnosti nezlučiteľnej s funkciou sudcu.

(2) Plénum Ústavného súdu vypočuje sudcu, voči ktorému návrh smeruje. Návrh odmietne, ak zistí, že nie je opodstatnený. Ak je návrh opodstatnený, zvolí trojčlenný disciplinárny senát.

(3) Od ustanovenia disciplinárneho senátu až do skončenia konania môže plénum pozastaviť sudcovi výkon funkcie.

(4) Za konanie podľa odseku 1 možno uložiť ako disciplinárne opatrenie napomenutie. Ak disciplinárny senát dôjde k záver, že sudca sa nedopustil konania podľa odseku 1, disciplinárne konanie zastaví.

(5) Sudca alebo predseda Ústavného súdu môže proti rozhodnutiu disciplinárneho senátu podať do 15 dní od doručenia rozhodnutia námietky, o ktorých rozhodne plénum Ústavného súdu.

(6) Ak sa sudca dopustil takého konania, že jeho zotrvanie vo funkcii by bolo v rozpore s poslaním Ústavného súdu a s postavením jeho sudcov, môže plénum Ústavného súdu navrhnúť, aby prezident Slovenskej republiky sudcu odvolal. Na uznesenie o takomto návrhu treba súhlas najmenej siedmich sudcov Ústavného súdu.

(7) Na postup v disciplinárnom konaní sa primerane použijú, ak tento zákon neustanovuje inak, ustanovenia § 10 až 17 a § 20 a 21 zákona č. 412/1991 Zb. o kárnej zodpovednosti sudcov. Ďalšie podrobnosti disciplinárneho konania upraví spracovací a rokovací poriadok Ústavného súdu.“

Ústavný súd SR bol ustanovený 21. januára 1993 na sedemročné funkčné obdobie. Pozostával z desať sudcov: predsedu súdu Milana Čiča, podpredsedu Štefana Ogurčáka a sudcov Júliusa Černáka, Anny Danielčákovej, Jána Drgonca, Jána Klučku, Viery Mrázovej, Richarda Rapanta, Miloša Seemanna a Tibora Šafárika.

V roku 1993 došlo na ústavný súd 823 podaní, v roku 1994 – 684 podaní, v roku 1995 – 815 podaní, v roku 1996 – 678 podaní, v roku 1997 – 753 podaní a v roku 1998 – 559 podaní.⁸⁾

„Štruktúra týchto podaní a ich obsah boli rôzne. V počiatočnom období činnosti ústavného súdu, najmä v rokoch 1993 a 1994, prevládali podania, v ktorých sa na ústavný súd obracali prevažne občania, ale aj právnické osoby v snahe riešiť svoje osobné problémy a iné na základe rozhodnutí orgánov štátnej správy alebo všeobecných súdov, ktoré však, ako konštatoval ústavný súd, nepatrili do jeho právomoci. V ďalších rokoch

8) Správa predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky o činnosti v prvom funkčnom období súdu. Košice, Ústavný súd Slovenskej republiky 1999, s. 67.

prevládala činnosť ústavného súdu zameraná na ochranu ústavnosti konaním podľa čl. 125 ústavy, ale aj interpretáciu článkov ústavy podľa čl. 128 ústavy.

Viac ako základné údaje niekedy vypovedá podstata sporov v konkrétnych historických súvislostiach. Budovanie trhového hospodárstva, právneho štátu, demokratizácia inštitúcií verejnej moci, uplatňovanie základných práv a slobôd občanov, zahraničnopolitická orientácia na štáty západnej Európy, Európsku úniu a NATO – to všetko sa ocitlo v nejasnom a neistom postavení vo volebnom období 1994 – 1998. Práve v tomto období Ústavný súd SR nekompromisne uplatňoval Ústavu SR. Päťkrát rozhodol o neústavnosti zákonov a podzákonných predpisov, podľa ktorých sa mala vykonávať privatizácia pôvodne štátneho vlastníctva (PL. ÚS 16/95. Nález z 24. mája 1995. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995, s. 38-51; PL. ÚS 33/95. Nález z 20. decembra 1995. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995, s. 123-142; PL. ÚS 1/96. Nález z 21. novembra 1996. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1996, s. 199-219; PL. ÚS 7/96. Nález z 27. februára 1997. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 20-53; PL. ÚS 13/97. Nález z 19. júna 1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1998, s. 122-144). Vo veci zavlčenia syna prezidenta SR do zahraničia, ktoré sa udialo roku 1995, Ústavný súd SR vyslovil porušenie ústavou zaručeného práva občana na vstup na územie svojho štátu. Zároveň v tejto veci vytvoril doktrínu pozitívneho záväzku štátu ako ústavného prostriedku ochrany práv a slobôd jednotlivcov v Slovenskej republike (II. ÚS 8/96. Nález zo 4. septembra 1996. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1996, s. 94-122). Ústavný súd SR trikrát potvrdil, že práva občanov SR porušilo Ministerstvo vnútra SR a ďalšie štátne orgány, keď v máji 1997 došlo k zmareniu referenda, v ktorom sa občania mali vysloviť, či si želajú takú zmenu ústavy, ktorou by sa zaviedla priama voľba hlavy štátu (I. ÚS 60/97. Nález z 22. 1. 1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1998, s. 318-336; I. ÚS 76/97. Nález zo 6. 2. 1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1998, s. 337-349; II. ÚS 37/1998. Nález z 26. januára 1999. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, s. 200-207). Ústavný súd SR rozhodol o porušení ústavy, keď Národná rada SR proti vôli poslanca dospela k záveru, že dotýčný sa vzdal svojho poslanskekého mandátu (I. ÚS 8/97. Nález z 23. júla 1997. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 183-199). Ústavný súd SR vo viacerých ďalších veciach podstatnou mierou prispel k zachovaniu právnosti štátu a jeho smerovania k hodnotám demokratickej spoločnosti. Tým jednoznačne potvrdil tie teórie, ktoré ochranu ústavnosti špecializovaným orgánom pokladajú za nepostrádateľný prvok moderného štátneho mechanizmu. Zároveň potvrdil opodstatnenosť nevôle nedemokraticky zmýšľajúcich politických subjektov voči ústavnému súdu ako prekážke na ceste potlačania ústavných práv jednotlivcov a deštrukcie demokratických inštitúcií.⁽⁹⁾

Ústavný súd SR nasadeným kurzom rozhodovania v 90. rokoch 20. storočia získal značnú dôveru aj popularitu u širokej verejnosti. V prieskumoch verejnej mienky o činnosti inštitúcií štátu sa dlhodobo umiestňoval na prvej – druhej priečke.⁽¹⁰⁾ Touto pozíciou možno vysvetliť postupné rozširovanie pôsobnosti ústavného súdu, ku ktorému došlo pri novelizáciách Ústavy SR od roku 1999.

9) DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár k novelizácii ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. Šamorín, Heuréka 2001, s. 207. Podrobnejšie o jednotlivých konfliktach, ich podstate a riešení Ústavným súdom SR napr. SCHWARTZ, H.: The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago. The Chicago University Press 2000, s. 200-225.

Na začiatku bol ústavný zákon č. 9/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky, v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z. „Pridavky“ nezakladali novú pôsobnosť ústavného súdu, ale rozširovali tú, ktorú ústavnému súdu určilo pôvodné znenie Ústavy SR.

K pôsobnosti rozhodovať o ústavnosti a zákonnosti volieb do Národnej rady SR a do orgánov územnej samosprávy sa ústavným zákonom č. 9/1999 Z. z. pridalo rozhodovanie o ústavnosti a zákonnosti volieb prezidenta SR a o jeho odvolávaní.

K pôsobnosti rozhodovať o sťažnostiach proti výsledku referenda sa pridalo rozhodovanie o sťažnostiach proti výsledku ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta SR.

K pôsobnosti rozhodovať o obžalobe Národnej rady SR proti prezidentovi SR vo veci vlastizrady sa pridalo rozhodovanie o obžalobe proti prezidentovi SR vo veci úmyselného porušenia ústavy.

Rozširovanie pôsobnosti ústavného súdu pokračovalo schválením ústavného zákona č. 90/2001 Z. z., ktorým sa právomoc Ústavného súdu SR rozšírila o:

1. rozhodovanie o súlade dojednaných medzinárodných zmlúv, na ktoré je potrebný súhlas Národnej rady SR, s ústavou alebo s ústavným zákonom,
2. rozhodovanie, či predmet referenda, ktoré sa má vyhlásiť, je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom,
3. rozhodovanie o tom, či rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na toto rozhodnutie nadväzujúce ďalšie rozhodnutia boli vydané v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom,
4. rozhodovanie o sťažnostiach orgánov územnej samosprávy proti neústavnému alebo nezákonnému rozhodnutiu alebo inému neústavnému alebo nezákonnému zásahu do vecí územnej samosprávy, ak o jej ochrane nerozhoduje iný súd.

Ústavným zákonom č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov sa výrazne rozšíril okruh osôb, ktorým sa priznalo postavenie verejných funkcionárov, o konflikte záujmov ktorých už podľa predchádzajúcej právnej úpravy (ústavný zákon č. 119/1995 Z. z.) mohol rozhodovať ústavný súd. Všetci verejní funkcionári rozšírením príslušnosti ústavného súdu podľa úpravy schválenej roku 2004 dostali právo uchádzať sa o ochranu pred ústavným súdom. „Táto právomoc nie je subsidiárnou právomocou, hoci za plne opodstatné by sa dalo označiť riešenie, pri ktorom by „iný súd“ rozhodoval o návrhoch radu verejných funkcionárov. Prinajmenšom rozhodnutia obecných zastupiteľstiev, zastupiteľstiev vyššieho územného celku a akademických senátov verejných vysokých škôl podliehajú právomoci ústavného súdu z ťažko vysvetliteľných príčin, ak nejaké vôbec sú.“¹¹⁾

Ústavným zákonom č. 463/2005 Z. z. sa ústavnému súdu priznala právomoc rozhodovať v sporných prípadoch o tom, či je daná kontrolná pôsobnosť Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky.

10) SCHWARTZ, H.: The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago. The Chicago University Press 2000, s. 223.

11) DRGONEC, J.: Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. Šamorín, Heuréka 2008, s. 223.

Časté a opakované rozširovanie pôsobnosti Ústavného súdu SR môže mať aj iné vysvetlenie, než dôveru verejnosti.

V politicky krajne vyhrotenom období 1994 – 1998, keď politické hnutie HZDS na čele s premiérom V. Mečiarom uskutočňovalo politickú líniu ohrozujúcu demokratickú formu vlády, deľbu verejnej moci, základné zásady právneho štátu aj zahraničnopolitickú orientáciu Slovenskej republiky, bol to Ústavný súd SR, ktorý zohral úlohu „vlnolamu“ a výraznou mierou prispel k tomu, že HZDS sa nepodarilo presadiť rad zámerov, ktoré boli spôsobilé zásadne zmeniť základy štátu. Z tohto hľadiska pôsobenie ústavného súdu bolo značne výhodné pre vtedajšiu opozíciu, ktorej ústavný súd najskôr zachránil mandáty v Národnej rade SR, keď nevyhovel návrhu HZDS na zrušenie výsledku volieb dosiahnutého vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky Demokratickou úniou Slovenska,¹²⁾ neskôr prispel k stabilizácii jej miesta v spoločnosti a napokon svojimi rozhodnutiami potvrdil opodstatnenosť kritiky, ktorej opozícia podrobovala vládnutie HZDS. Ak sa však na opozíciu z obdobia 1994 – 1998 pozrie bez ružových okuliarov, nemôžno prehliadnuť, že jej verbálne porozumenie pre demokratické metódy vládnutia a dodržiavanie zásad právneho štátu nie vždy nachádzalo oporu v činoch. Táto opozícia niesla bremeno minulosti späté s náchylnosťou manipulovať s verejnou mocou, vo svoj prospech využívať metódy vládnutia zavedené v predchádzajúcich desaťročiach socializmu, a tak rozhodnutia ústavného súdu, aj keď jej boli na ošoh v okamihu vyhlásenia náleзов, z dlhodobého hľadiska znamenali nepriateľný zásah do možností vládnutia po prevzatí moci vo voľbách konaných roku 1998. Nakoľko v danom okamihu neprichádzalo do úvahy zjavné odmietnutie ústavného súdu novou vládou koalíciou, lebo pokračovanie v tejto línii HZDS by bolo okamžite viedlo verejnosť k otázke: „Aký je medzi nimi rozdiel?“, mohlo sa prihodiť, že pod tlakom všetkých faktorov nová vládna koalícia použila sofistikovanejšiu metódu „odstavenia ústavného súdu“ jeho postupným zahlcovaním stále širšou pôsobnosťou, ktorú 13 sudcov, na ktorých sa roku 2001 rozrástol Ústavný súd SR, jednoducho nemohlo zvládnuť.

Pokusy na skusy a vyhliadky na novelizácie ústavy a zákona

Buď ako buď, po všetkých zmenách Ústavy SR má ústavný súd pôsobnosť, ktorá nad ním visí ako Damoklov meč. Na problém upozornili sudcovia Ústavného súdu SR, keď uviedli: „Už samotný kvantitatívny rozsah právomocí ústavného súdu musí vyvolať u odbornej verejnosti úvahy a obavy o reálnych možnostiach ústavného súdu vykonávať všetky svoje právomoci efektívne, kvalitne a v primeranom čase.“¹³⁾ Túto tézu doložili štatistickými údajmi o počtoch predložených návrhov na konanie a o počtoch rozhodnutí ústavného súdu a vyvodili z nich čiastkový záver: „V kontexte s uvedenými štatistickými ukazovateľmi vyznievajú naznačené obavy o funkčnosť ústavného súdu ďaleko reálnejšie.“¹⁴⁾

12) PL. ÚS 16/94. Zbierka náleзов a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1993-1994, s. 228-235. Pre úplnosť treba uviesť, že Ústavný súd SR rovnako rozhodol aj o volebnej sťažnosti, ktorou Demokratická únia Slovenska žiadala zrušiť výsledky volieb do Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré dosiahol Hnutie za demokratické Slovensko a Roľnícka strana Slovenska (PL. ÚS 17/94. Zbierka náleзов a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1993-1994, s. 236-247).

13) GAJDOŠÍKOVÁ, Ľ. – LUBY, J. – MOCHNÁČOVÁ, M. – OROSZ, L. – MACKO, R.: Rozširovanie právomocí Ústavného súdu Slovenskej republiky a aktuálne problémy rozhodovacej praxe. In: Orosz, L., Dobrovičová, G. (eds.): 15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košice 6. – 7. septembra 2007. Košice, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach – Košický samosprávny kraj 2008, s. 226.

14) Tamže, s. 227.

Uvedomenie si problému, s ktorým sa denne stretávajú, viedlo sudcov ku konštatovaniu: „Medzi právomocami, ktorými podľa súčasného stavu Ústavný súd SR disponuje, nie sú také právomoci, ktoré by z hľadiska celkovej konštrukcie ústavného systému Slovenskej republiky vyznievali anorganicky (snáď s výnimkou aspoň niektorých právomocí vyplývajúcich z ústavného zákona o ochrane verejného záujmu). Na druhej strane disponuje ústavný súd v súčasnosti aj právomocami, ktorých výkon nemusí byť nevyhnutne v rukách ústavného súdu a môže byť perspektívne zverený aj do právomoci všeobecných súdov prípadne iných orgánov verejnej moci. V konkrétnostiach ide popri právomociach vyplývajúcich z ústavného zákona o ochrane verejného záujmu aj napr. o volebnú agendu, resp. jej časť, a v tej súvislosti (systémovo) aj o agendu sťažností proti výsledku referenda a výsledku hlasovania o odvolaní prezidenta, či rozhodovanie v imunitných veciach.“¹⁵⁾

Sudcovia ústavného súdu to ani nenaznačili, a predsa sa v slovenskom politickom prostredí ľahko môže prihodiť, že prvý krok „k zrealizovaniu právomoci ústavného súdu“ povedie cez zmenu ústavy, ktorou sa ochrana základného práva na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov vyjme z právomoci Ústavného súdu SR a prideli sa všeobecným súdom. Logika úvahy je predvídateľná, veď konania o sťažnostiach namietajúcich porušenie práva na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov predstavujú najväčší podiel na celkovom objeme konaní pred Ústavným súdom SR, nuž čo môže ústavný súd odbremeniť viac, než odňatie najrozsiahlejšej agendy? Naznačenej úvahe by mohli zatlieskať všeobecné súdy, ktoré ak by posudzovali vlastnú činnosť z hľadiska dodržiavania základného práva na prerokovanie vecí bez zbytočných prieťahov, by pravdepodobne výrazne znížili počet rozhodnutí o porušení tohto práva. Aspoň argumentácia často používaná všeobecnými súdmi v konaniach pred Ústavným súdom SR vo veciach zbytočných prieťahov umožňuje vysloviť dohad, že všeobecné súdy majú inú mieru citlivosti na účel a obsah ochrany tohto základného práva, ako prejavuje Ústavný súd SR. Bez ohľadu na to, kto a koľko argumentov uvedie v prospech zúženia právomoci ústavného súdu v konaní o sťažnostiach, ochrana základných práv a slobôd pomocou sťažnosti je základom ochrany ústavných práv jednotlivca. Jej obmedzovanie je odklonom od poslania materiálneho právneho štátu, a preto by do úvahy malo prichádzať až po vyčerpaní všetkých iných možností záchrany efektívnosti, kvality a včasnosti rozhodovania ústavného súdu.

S právomocou ústavného súdu úzko súvisí podstata a rozsah úpravy určenej v zákone nadväzujúcom na ústavnú úpravu. Čím je právomoc rozsiahlejšia, tým je viac typov konaní, v ktorých sa právomoc uplatňuje a tým zložitejšie a náročnejšie pravidlá musia byť pre tieto konania. Zákon o ústavnom súde túto úlohu nespĺňa dostatočne. Problém spočíva v tom, že niektoré rozšírenia právomoci zostali celkom bez odrazu v procesnej úprave. Nevytvorili sa typy konania. V lepšom prípade typy konania nie sú náležite prepracované. Ide o závažnejší nedostatok, než sa môže zdať na prvý pohľad. Háčik je v tom, že v práve kontinentálnej Európy procesné právo je pevne a jednoznačne určené zákonom, súd procesné pravidlá nevytvára ani nedotvára.

Ústavné normy, osobitné ústavné zákony o ústavnom súde aj na ne nadväzujúce zákony upravujúce vzťahy späť s existenciou ústavného súdu od roku 1920 predstavujú hrdé dedičstvo, sú svedectvom o dobových predstavách o špecializovanom ústavnom súdnictve, o jeho vývoji a hľadaní koncepcie právomoci a organizácie súdu a postavenia sudcov na území Slovenskej republiky. Z tohto zorného uhla ide o pozitívne prvky v histórii nášho právneho poriadku. Na odvrátenej strane vývoja špecializovaného ústavného súdnictva na území Slovenskej republiky sa nachádza nezohľadnený prvok.

15) Tamže, s. 273.

S výnimkou ústavnej listiny z 29. februára 1920, ktorá sa stala právnym základom jediného skutočne zriadeného ústavného súdu, všetky ústavné zákony od úpravy č. 185/1939 Sl. zák. až po ústavný zákon č. 91/1991 Zb. a ústavný zákon č. 7/1992 Zb. a na ne nadväzujúce zákony vždy boli prameňmi práva, ktoré na papieri založili inštitúciu ochrany ústavnosti, ale nikdy sa nespojili s vytvorením špecializovaného súdu skutočne chrániaceho ústavnosť. Na základe týchto právnych textov nikdy nedošlo k súdnemu konaniu preverujúcemu kvalitu a úplnosť právnej úpravy. Keď sa v súlade s Ústavou Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. podľa zákona č. 38/1993 Z. z. konečne zriadil Ústavný súd Slovenskej republiky, tento orgán začal plniť svoju funkciu podľa praxou nikdy neoverenej právnej úpravy. Tá počas desaťročí hypotetickej existencie stratila náskok pred ostatnými krajinami, ktoré svoje ústavné súdy zriadili neskôr, ale k ich využitiu prišli s predstihom. Neriešila rad otázok, ktoré sa stali samozrejmosťou organizácie súdnej moci v právnom štáte.

„Kvalitu zákona o ústavnom súde predurčili nulové vlastné skúsenosti s využívaním ústavného súdnictva na začiatku 90. rokov 20. storočia, predstavy právnikov odchovaných v podmienkach „socialistického právneho štátu“ o úlohe práva a o nemožnosti uplatňovania právnych noriem bez výnimiek, aj obavy politikov z komplikácií, ktoré ústavný súd mohol postaviť do cesty realizácii ich občas nekalých záujmov a chŕťok. K tomu treba pripočítať zanedbateľne dlhý čas na prípravu návrhu zákona, lebo zrazu, bez predchádzajúcich úvah a príprav, Ústavný súd SR existoval a potreboval postupovať podľa zákona. A tak kvalita zákona o ústavnom súde je taká, ako všetky tieto faktory umožnili.

Ústavný súd SR je nútený dotvárať podmienky konania ustanovené týmto zákonom. Niekedy mu nezvyší iné, ako vytvárať vlastné pravidlá konania. K tomu ho núti nedôslednosť zákonnej úpravy, ktorá nie vždy je koordinovaná s ústavnou úpravou. Napríklad, Ústava SR zakladá právomoc ústavného súdu rozhodnúť v sporných prípadoch o tom, či je daná kontrolná pôsobnosť Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky. Konanie o spore o kontrolnú pôsobnosť Najvyššieho kontrolného úradu SR medzi typmi konaní upravených v zákone chýba. To má za následok, že zákon o ústavnom súde sa vzťahuje na toto konanie v rozsahu všeobecných ustanovení bez toho, aby pre konanie ustanovil osobitné právne normy. V dôsledku toho rad zásadných otázok o pravidlách konania zostáva ponechaný na výklad práva, ktorý bude musieť urobiť ústavný súd *ad hoc*.

Ústava SR zakladá aj právomoc Ústavného súdu SR vyhlásiť, že funkcia prezidenta SR sa uvoľnila, ak prezident SR nemôže vykonávať svoju funkciu dlhšie ako šesť mesiacov. Aj úprava tohto druhu konania v zákone o ústavnom súde chýba.

Za podstatný nedostatok platnej právnej úpravy možno označiť nejasnosť právneho účinku nálezů Ústavného súdu SR, ak rozhodne, že vyhlásenie výnimočného stavu alebo núdzového stavu nie je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom. Môže ústavný súd rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu zrušiť, alebo môže iba konštatovať nesúlad takého vyhlásenia bez možnosti zrušiť rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu?

Zákon o ústavnom súde upravil konanie o rozpustení alebo pozastavení činnosti politickej strany a politického hnutia veľmi stručne. V podstatnej časti úpravy odkazuje na primerané použitie ustanovení pre konanie o sťažnosti, čím nastolil stav právnej neistoty, ktorý nie je primeraný významu ochrany ústavnosti v takej závažnej veci, akou je rozhodovanie o tom, či rozpustenie alebo pozastavenie činnosti politickej strany alebo politického hnutia je v zhode s ústavnými zákonmi a s inými zákonmi.

Konanie o sťažnosti proti výsledku referenda a konanie o sťažnosti proti výsledku ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta republiky predstavujú ďalšie dve dôležité konania, pre ktoré zákon o ústavnom súde neurčil náležité množstvo pravidiel.

Z Ústavy SR možno usúdiť, že Ústavný súd SR má právomoc v pléne vykonať disciplinárne konanie voči sudcovi Ústavného súdu SR za čin, ktorý je nezlučiteľný s výkonom funkcie sudcu ústavného súdu, ale opäť ide o konanie, ktoré je upravené chaoticky a neprehľadne. Prameňom práva sú dva zákony – zákon o ústavnom súde a zákon o sudcoch a prísediacich, ktorý sa má použiť „primerane na postup v disciplinárnom konaní, ak zákon o ústavnom súde neustanovuje inak“ a ťažko identifikovateľnú množinu pravidiel disciplinárneho konania ustanovuje aj Spravovací a rokovací poriadok ústavného súdu. Pokiaľ ide o vzťah medzi zákonom o ústavnom súde a zákonom o sudcoch a prísediacich, napriek koncepcii o „primeranom použití“ zákona o sudcoch a prísediacich výlučne v ustanoveniach zahrnutých do výpočtu v odkaze pod čiarou k zákonu o ústavnom súde je očividné, že rad z noriem zákona o sudcoch a prísediacich označených za normy na „primerané použitie“ v disciplinárnom konaní proti sudcovi ústavného súdu nemožno uplatniť bez porušenia úpravy ustanovenej v zákone o ústavnom súde. S prihliadnutím na význam prípadného konania o disciplinárnej zodpovednosti sudcu Ústavného súdu SR ide o nepochopiteľné správanie zo strany zákonodarcu, že sa uspokojil s takouto podobou právnej úpravy.

Značná nedokonalosť zákona o ústavnom súde, neexistencia typov konaní, ktoré sú prostriedkom ochrany ústavnosti, však nie je jedinou príčinou, kvôli ktorej sa rozhodnutiami Ústavného súdu SR vytvoril súbor procesných pravidiel konania pred Ústavným súdom SR, ktoré sa v zákone o ústavnom súde ťažko hľadajú.¹⁶⁾

„Procesné zákony v Slovenskej republike príliš často upravujú práva a povinnosti účastníkov konania, aj úkony súdov, pomocou odkazov na „primerané použitie“ iných procesných zákonov. Takými odkazmi sa vytvára príležitosť pre nejednotnosť aplikácie procesných predpisov, pre účelovosť vo výklade zákona a pre spornú vymožitelnosť hmotných práv, ktoré sa v Slovenskej republike priznávajú fyzickým osobám a právnickým osobám. Právna neistota, do ktorej sú občania uvrhnutí, je v priamom rozpore s požiadavkou právnej istoty založenej na zásade predvídateľnosti súdnych rozhodnutí.

Popri narušaní zásad právneho štátu je toto riešenie pochybné aj z hľadiska rešpektovania kvalít právnej kultúry. V právnom systéme kontinentálnej Európy nie je obvyklé, ak orgány verejnej moci aplikujúce právo uplatňujú vlastnú úvahu na tvorbu procesného práva. Tvorba procesného práva orgánom, ktorý interpretuje a aplikuje právo, patrí k charakteristickým rozlišovacím znakom islamskej právnej kultúry, a preto by sme ju mali odmietnuť ako cudzorodý prvok.

Aj konanie pred Ústavným súdom SR sa zákonom o ústavnom súde odkazuje na „primerané použitie“ dvoch procesných kódexov, OSP a Trestného poriadku. To má za následok, že Ústavný súd SR rozhoduje o procesných otázkach vrátane zásadného rozhodnutia, či návrh preskúma v merite veci, na základe pravidiel, ktoré často dotvára a občas aj vytvára podľa svojho uváženia. Právnu istotu nemožno mať ani ohľadne noriem OSP a Trestného poriadku, ktoré sa ústavný súd rozhodne uplatniť. Uzná napr. za prameň práva na primerané použitie § 158 ods. 4 OSP, podľa ktorého sa písomné vyhotovenie rozsudku „vyhotoví a odošle do 30 dní odo dňa jeho vyhlásenia“, alebo uprednostní výklad

16) DRGONEC, J.: Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. Šamorín, Heuréka 2008, s. 245-247.

o nemožnosti primeraného použitia tohto ustanovenia zákona z dôvodu, že sa vzťahuje iba na rozsudky a ústavný súd rozhoduje nálezom alebo uznesením?¹⁷⁾

Takýto stav právnej úpravy celkom opodstatnene možno odmietnuť. Ústavný súd má poslanie, ktoré je v spoločnosti nezameniteľné. Je nezávislým súdnym ochrancom ústavnosti. Za týmto stručným spojením slov na prvé počutie pripomínajúcim frázu sa tája ochrana demokracie v štáte aj ochrana dodržovania práva v štáte. Dôslednosť, s akou ústavný súd plní svoje poslanie, predurčuje a zároveň formuje charakter štátu, mocenské vzťahy v ňom, mieru demokracie v skutočnosti, významnosť alebo bezvýznamnosť základných práv a slobôd a s nimi postoj štátu k jednotlivcovi. Preto nemožno prehliadať nijaký nedostatok v právnej úprave postavenia ústavného súdu. Následky takej veľkorysosti alebo nepozornosti môžu byť kedykoľvek katastrofálne. S ochranou ústavnosti na Slovensku treba spojiť oveľa vyššiu mieru právnej istoty, než aká sa dá zabezpečiť na báze nekvalitnej zákonnej úpravy pomocou procesných pravidiel dotváraných a vytváraných ústavným súdom počas konania. Zákon o ústavnom súde sa od jeho schválenia roku 1993 dosiaľ menil a dopĺňal dvanástimi novelizáciami.

Zákonodarný proces sa obvykle chápe ako priestor neobmedzenej voľnosti zákonodarcu, ktorý pri rešpektovaní ústavy ako základného zákona štátu môže hľadať, zavrhať, meniť a nachádzať právnu úpravu vždy znova a inak. K Parkinsonovým zákonom patrí rovnica pre výpočet optimálneho počtu členov orgánov ustanovených na riešenie verejných záležitostí, ku ktorej ako dôkaz správnosti rovnice v súlade s koncepciou Parkinsonových zákonov patrí argument, že optimálny počet členov v každej komisii je osem, pretože osmička je jediným číslom, ktorému sa väčšina štátov pri zostavovaní komisií svorne vyhla.¹⁸⁾ Vzorec pre výpočet optimálneho počtu novelizácií všeobecne záväzného právneho predpisu by sa ľahko dal zaradiť medzi neobjavené Parkinsonove zákony, ale zaslúži si vyššiu mieru vážnosti. Každú pôvodnú právnu úpravu skutočne možno vylepšovať a dopĺňať novelizáciami. Nielen počet optimálnych, ale aj prijateľných zmien je však objektívne obmedzený. Po určitom počte zmien právnu úpravu už nemožno vylepšovať ani zachraňovať ďalšími novelizáciami. Nezvyšuje iné, ako pôvodnú úpravu v znení zmien a doplnkov opustiť a pripraviť novú právnu úpravu, ktorou sa predchádzajúca úprava zruší a nahradí.

Do takého štádia vývoja sa dostal aj zákon o ústavnom súde. Postup metódou „záplata na záplatu“ priniesol zlepšenia tohto zákona v druhotriednej kvalite. Riešením nie je ďalšia séria novelizácií, ale pripravenie nového zákona o ústavnom súde tak, aby nový zákon upravil všetky typy konania pred Ústavným súdom SR a aby sa procesné postavenie účastníkov konania doviedlo k právnej istote výslovnou úpravou všetkých právne dôležitých otázok bez odkazov na „primerané použitie“ vlastných noriem zákona aj bez odkazu na „primerané použitie“ iných procesných predpisov.

Summary

The development of the constitutional judiciary within the territory of Slovakia has gone through two lines: the first one had been attributed to the formation of the constitutional court established by the Czechoslovak government, the second one had been formed by the authorities of the Slovakian government. The Constitutional Court of 1920, 1968 and 1991 mean the Czechoslovakian part of the history. The Constitutional Court of 1939,

17) DRGONEC, J.: Procesnoprávne pravidlá v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky (Druhá časť). Justičná revue, 2006, č. 11, s. 1656-1657.

18) Podrobnejšie PARKINSON, C.N.: Nové zákony profesora Parkinsona. Praha, Mladá fronta 1984, s. 74.

1991 and 1992 mean the Slovakian part. The current constitutional judiciary is based on the Constitution of the Slovakian Republic approved in September, 1992, as amended in 1998, 1999, 2001, 2004 and 2006. Perhaps too many amendments did not result in a perfect text of the Constitution. Due to that the Constitutional judiciary still is opened to some other amendments. This time they would be aimed to restrictions of the powers of the Constitutional Court so that to release this authority from the overload of its present powers.

Zoznam použitej literatúry

- [1] DOBRÍK, L.: Vznik Ústavného súdu Slovenskej republiky (historický vývoj a jeho práva doktrína). Písomná časť dizertačnej skúšky. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2008.
- [2] DRGONEC, J.: Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. Šamorín, Heuréka 2008.
- [3] DRGONEC, J.: Procesnoprávne pravidlá v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky (Druhá časť). Justičná revue, 2006, č. 11.
- [4] FILIP, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavného práva. Brno, Právnická fakulta Masarykovy Univerzity 1997.
- [5] GAJDOŠIKOVÁ, L. – LUBY, J. – MOCHNÁČOVÁ, M. – OROSZ, L. – MACKO, R.: Rozširovanie právomocí Ústavného súdu Slovenskej republiky a aktuálne problémy rozhodovacej praxe. In: Orosz, L., Dobrovičová, G. (eds.): 15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košice 6-7. septembra 2007. Košice, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach – Košický samosprávny kraj, 2008.
- [6] KVASNIČKOVÁ, J.: Konštitutovanie ústavného súdu a najčastejšie typy konania pred ním. In: Drgonec, J., Kvasničková, J.: Mutácie ústavnosti. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky, 2000.
- [7] Správa predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky o činnosti v prvom funkčnom období súdu. Košice, Ústavný súd Slovenskej republiky, 1999.
- [8] SCHWARTZ, H.: The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago, The Chicago University Press, 2000
- [9] ŠEVČÍK, V.: Doslov. Sbírka usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR. Ročník 1992. Brno, Ústavní soud ČSFR 1992.

Použité pramene práva

- [1] Zák. č. 121/1920 Sb. z. a n., ktorým sa uvádza ústavná listina Československej republiky.
- [2] Zák. č. 162/1920 Sb. z. a n. o ústavnom súde.
- [3] Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. zák. o ústave Slovenskej republiky.
- [4] Ústavný zákon č. 20/1942 Sl. zák. o Ústavnom senáte.
- [5] Ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii.
- [6] Ústavný zákon č. 91/1991 Zb. o Ústavnom súde Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.
- [7] Zák. č. 491/1991 Zb. o organizácii Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a o konaní pred ním.
- [8] Ústavný zákon č. 7/1992 Zb. o Ústavnom súde Slovenskej republiky.
- [9] Zák. č. 8/1992 Zb. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky a o konaní pred ním.
- [10] Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
- [11] Zák. č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov.

JUDr. Ján Drgonec, DrSc., advokát;

Ústav verejného práva Bratislavskej vysokej školy práva, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

Právna úprava eliminácie násilia na športových podujatiach v Slovenskej republike

Legal regulation of the elimination of violence at sports events in the Slovak Republic

▼ Žaneta Surmajová

Kľúčové slová:

športové podujatie, divácke násilie, neviazanosť, výtržnosť, nová právna úprava, organizátor podujatia, usporiadateľ, účastník podujatia

Key words:

sports event, spectator violence, misbehaviour, disturbance, new legal regulation, organizer of sports event, steward of sports event, participator of sports event

Úvod

Problematika násilností, výtržníctva a neviazanosti divákov na športových podujatiach najmä pri futbalových stretnutiach je v súčasnosti závažnou a často diskutovanou témou. Aj zo strany médií je na túto problematiku sústredená nemalá pozornosť. Davy rozvášnených fanúšikov demonštrujúcich náklonnosť k jednotlivým klubom, mohutné povzbudzovanie, vzájomná neznášanlivosť, nasledovanie a napodobňovanie niektorých zahraničných trendov spôsobujú, že športové podujatia sa stávajú miestom čoraz častejších a nebezpečnejších výtržností.

Reakciou na stupňujúce sa napätie a násilie počas športových podujatí, ktoré niekedy hraničia až s prejavmi extrémizmu, bolo schválenie zákona č. 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon“). Národná rada Slovenskej republiky tento zákon schválila 5. novembra 2008 a účinnosť nadobudol 1. decembra 2008. Vzhľadom na vyvíjajúcu sa situáciu ide o významný krok v tejto oblasti, ktorý nahradil už zastaralý a nevyhovujúci zákon Slovenskej národnej rady č. 315/1992 Zb. o verejných telovýchovných, športových a turistických podujatiach.

Novo schválený zákon si určil za primárny cieľ zvýšenie úrovne správania sa divákov a zvýšenie bezpečnosti na štadiónoch najmä v športových odvetviach futbal a hokej, sprísnenie sankcií za nedodržiavanie poriadku, ako aj zavádzanie iných vhodných prostriedkov, napr. funkčný kamerový informačný systém, čo je proklamované v dôvodovej správe k zákonu.¹⁾ Zákon sprísňuje povinnosti organizátorov športových podujatí, rozširuje oprávnenia usporiadateľov a ustanovuje nové povinnosti pre účastníkov podujatí. Aj keď schválenie novej právnej úpravy bolo naliehavé a odborná i široká verejnosť ju hodnotí pozitívne, v priebehu legislatívneho procesu sa do pôvodného prísne

1) Dôvodová správa k návrhu zákona č. 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

konštruovaného návrhu zákona včlenili ustanovenia, ktoré sú prinajmenšom diskutabilné. Otázkou je, ako sa niektoré nové opatrenia budú v praxi aplikovať, či je táto právna úprava dostatočne zrozumiteľná a nespôsobí zmatečnosť, či dôsledkom niektorých zákazov nebude a contrario opačný efekt, ako sa predpokladá.

Cieľom tohto príspevku je analýza problematiky diváckeho násilia a v súvislosti s ňou analýza novej právnej úpravy a jej odôvodnenosti. Zameriava sa na najdôležitejšie zmeny, ktoré vyplývajú z komparácie pôvodného znenia a nového znenia zákona. Článok podrobne charakterizuje postavenie organizátora podujatia v súvislosti so značným rozšírením jeho povinností, postavenie usporiadateľa a rozsah jeho oprávnení, ako aj opodstatnené ustanovenie nových povinností a zákazov pre účastníkov podujatia a poukazuje na možné aplikačné problémy. Venuje sa aj riešeniu problematiky diváckeho násilia v Českej republike a súčasne ju porovnáva so slovenskou právnou úpravou.

1. K prameňom právnej úpravy

Šport predstavuje významnú oblasť spoločenského života, ktorá sa vyznačuje jednak vlastnými vnútornými pravidlami a dynamickým vývojom a jednak mnohostranným prepojením s ostatnými oblasťami a problémami spoločenského života.

Je nepochybné, že šport a právo spolu súvisia, prelínajú sa a vyznačujú sa vzájomným obojstranným pôsobením. Vlastná športová činnosť v užšom zmysle zahŕňa najužší okruh spätý s fundamentálnou existenciou istej činnosti chápanej ako šport a je vystavaná predovšetkým základnými prvkami jednotlivých športových disciplín, t. j. pravidlami priebehu hier a súťaží, ich hodnotením, prestupovými pravidlami, disciplinárnymi normami a pod. Športová činnosť v širšom zmysle je reprezentovaná širšími súvislosťami zaisťujúcimi nielen faktickú vlastnú športovú činnosť, ale aj jej komplexné ohraničenie.²⁾ Z uvedeného vyplýva, že oblasť športovej činnosti je typická predovšetkým výlučným pôsobením športových noriem, avšak stretávame sa aj s výlučným pôsobením právnych noriem alebo ich prienikom. A práve prieniková kategóriu predstavuje problematika diváckeho násilia na športových podujatiach, kde sa najvýraznejšie prejavuje pôsobenie oboch systémov. Chuligánstvo a násilnosti divákov, nešťastia na preplnených štadiónoch a mnohé ďalšie odstrašujúce prejavy si priamo vyžiadali ingerenciu práva do športu a taktiež prijatie opatrení na zastavenie týchto negatívnych javov.

Existencia športovej legislatívy je logickým dôsledkom zvýšeného záujmu o právne aspekty športovej činnosti. Ak hovoríme o pojme športová legislatíva v užšom zmysle, je treba ňou chápať legislatívu zameranú výhradne na oblasť športu. Medzi právnymi normami však nájdeme aj také, ktoré sa v oblasti športu pravidelne aplikujú bez toho, aby išlo o právne normy zamerané iba na oblasť športu. Uvedenú skupinu právnych noriem označujeme ako športovú legislatívu v širšom zmysle.³⁾ Športová legislatíva v širšom zmysle reaguje predovšetkým na negatívne javy, ktoré sa v športe alebo v súvislosti s ním vyskytujú. Pozornosť zameriava okrem iného predovšetkým na násilie spojené so športom a jej výsledkom sú príslušné právne normy upravujúce oblasť bezpečnosti počas športových podujatí.

Problematika diváckeho násilia na športových podujatiach dlhodobo patrila do oblasti úpravy športových pravidiel, postupne však jej silnejúca intenzita spojená s mnohými tragicky končiacimi udalosťami vyústila do prijatia Európskeho dohovoru o násilí

2) Králik, M.: Právo ve sportu. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 10.

3) Tamtiež, s. 169.

a neviazanosti divákov počas športových podujatí, a najmä na futbalových zápasoch v roku 1985, ku ktorému Slovenská republika pristúpila s účinnosťou od 1. júla 1993.

Na základe tohto dohovoru došlo v Slovenskej republike k prijatiu zákona Slovenskej národnej rady č. 315/ 1992 Zb. o verejných telovýchovných, športových a turistických podujatiach, ktorý už v súčasnosti nezodpovedal novým športovým a spoločenským podmienkam, spôsoboval problémy pri postihovaní a zabraňovaní násilia a bol nahradený zákonom č. 479/ 2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Okrem zákonnej úpravy sú dôležité tiež športové pravidlá.

Športové pravidlá sú všetky pravidlá, ktoré vydávajú medzinárodné a vnútroštátne športové organizácie. Podľa spôsobu vyjadrenia športového pravidla je účelné deliť športové pravidlá na písané a nepísané. Písané pravidlá vydávajú medzinárodné organizácie a s eventuálnymi doplnkami ich uznávajú vnútroštátne organizácie. Písané pravidlá majú konkrétnu formu, na ktorej sa uzniesol určitý orgán športovej organizácie. Medzi tieto pravidlá treba zaradiť všetky pravidlá upravujúce spôsob hry, ale aj jednotlivé súťažné a disciplinárne poriadky jednotlivých športových zväzov. Druhú skupinu športových pravidiel tvoria nepísané pravidlá, kde zaraďujeme športovotelovýchovné zvyklosti, systém pravidiel fair play a športové obyčaje. Druhé triedenie športových pravidiel vychádza jednak z kritéria normotvorného subjektu, jednak z kritéria funkcie športových pravidiel a tiež zo špecifických znakov športových vzťahov, ktoré sú predmetom regulácie. Podľa toho treba rozlišovať športové reguly, športové poriadky a športové predpisy.⁴⁾

Z hľadiska problematiky diváckeho násilia sú pre potreby tohto príspevku smerodajné najmä športové normy Slovenského futbalového zväzu a Slovenského zväzu ľadového hokeja, v ktorých sú obsiahnuté záväzné pokyny predovšetkým pre usporiadateľov podujatia.

Európske právne normy konkrétne neupravujú problematiku bezpečnosti na športových podujatiach, teda jej riešenie je ponechané v právomoci členských štátov. Avšak v súlade s čl. 29 Zmluvy o Európskej únii, podľa ktorého *„cieľom Únie je poskytnúť občanom vysokú úroveň ochrany v oblasti voľného pohybu, bezpečnosti a práva rozvojom spoločných postupov členských štátov v oblastiach policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach a bojom proti rasizmu a xenofóbii“* boli v súvislosti s medzinárodnými futbalovými zápasmi Radou Európskej únie prijaté tieto právne akty:

1. Rozhodnutie Rady z 25. apríla 2002 týkajúce sa bezpečnosti v súvislosti s futbalovými zápasmi s medzinárodným rozmerom (Ú. v. ES L 121, 8. 5. 2002), ktoré zaväzuje členské štáty zriadiť národné informačné futbalové stredisko policajného charakteru.
2. Uznesenie Rady zo 4. decembra 2006 o aktualizovanej príručke s odporúčaniami na účely medzinárodnej policajnej spolupráce a s opatreniami na predchádzanie násiliu a výtržnostiam a ich kontrolu v súvislosti s futbalovými zápasmi s medzinárodným rozmerom, na ktorých je zainteresovaný aspoň jeden členský štát (2006/C 322/01), ktoré v dodatku 3 obsahuje kontrolný zoznam možných požiadaviek, ktoré má splniť usporiadateľ.

4) Prusák, J.: Šport a právo. Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1984, s. 110 – 116.

3. Odporúčanie Rady zo 6. decembra 2007, ktoré sa týka Príručky pre policajné a bezpečnostné orgány o spolupráci pri významných podujatiach s medzinárodným rozmerom (2007/C 314/02).

2. Postavenie vybraných subjektov v nových podmienkach na športových podujatiach

Skôr, než prejdeme k novej právnej úprave úloh a povinností jednotlivých subjektov ingerujúcich na športových podujatiach, je potrebné vymedziť problém diváckeho násilia a jeho hlavné atribúty.

Divácke násilie predstavujú individuálne alebo hromadné fyzické agresívne útoky uskutočňované predovšetkým medzi jednotlivými skupinami fanúšikov, rasistické urážky, používanie extrémistickej symboliky na športovom podujatí alebo v súvislosti s ním. Ďalším negatívnym javom je neviazanosť, ktorá sa prejavuje ako absolútna voľnosť, spontánnosť správania sa fanúšikov jednotlivých športových klubov, ktorá má rôzne prejavy ohrozujúce bezpečnosť ostatných divákov ale i hráčov, napríklad hádzanie pyrotechnických výrobkov na hraciu plochu.

V súvislosti so športovým podujatím je tiež dôležité rozlíšenie športového diváka a športového fanúšika. Športového diváka je možné charakterizovať ako pasívneho pozorovateľa hry, ktorý nie je ovplyvnený rivalitou oboch tímov a k podujatiu pristupuje neutrálne. Spravidla sleduje viaceré športy a hry. Zaujíma ho predovšetkým dej a výsledok. Nie je spätý s konkrétnym klubom a nenosí jeho symboly. Športový fanúšik je spätý s obľúbeným mužstvom či konkrétnym obľúbeným hráčom. Má isté očakávania od priebehu zápasu, prežíva úspechy i neúspechy klubu. Fanúšikovia svoju identifikáciu prezentujú predovšetkým oblečením. Pri zápasoch vzniká určitý druh rivality, pričom priaznivci jedného tímu sa stávajú skupinou s vlastnou identitou a bránia sa proti tým, ktorí ju narušujú, teda proti fanúšikom súpera.⁵⁾

Najnebezpečnejšou formou tohto javu, ktorá sa spája predovšetkým s futbalovými stretnutiami, je tzv. chuligánstvo. Chuligáni sa združujú v skupinách a prichádzajú na futbalové štadióny či do ich okolia s primárnym cieľom vyvolať konflikt s inými obdobnými skupinami súperovho tímu. Tieto skupiny majú vlastné názvy, sú veľmi dobre organizované a nezjednocuje ich len klubové rivalstvo a nenávisť k nepriateľským futbalovým skupinám, ale aj politické, rasové, národnostné alebo sociálne motívy.⁶⁾

2.1 Organizátor podujatia

Jedným zo subjektov, ktorého sa najvýraznejšie dotkla nová právna úprava v súvislosti s jeho zodpovednosťou za organizovanie, riadny a pokojný priebeh športového podujatia, je organizátor podujatia. Organizátor podujatia plní nezastupiteľné funkcie v prevencii diváckeho násilia. V rámci prispôbovania sa novým spoločenským a športovým podmienkam, s prihliadnutím na doterajšiu prax a závažné výtržnosti na športových podujatiach sa okruh jeho povinností oproti pôvodnej právnej úprave značne rozšíril.

Organizátorom podujatia môže byť fyzická osoba alebo právnická osoba. Zákon nevyžaduje žiadne osobitné oprávnenie či spôsobilosť.

5) Mareš, M., Smolík, J., Suchánek, M.: Fotbaloví chuligáni. Brno: Barrister and Principal, 2004, s. 12.

6) Tamtiež, s. 13.

Prvým krokom k uskutočneniu podujatia je podľa § 3 zákona povinnosť organizátora písomne oznámiť zámer zorganizovať podujatie obci, na území ktorej sa má podujatie konať, a to najneskôr sedem dní pred konaním podujatia; zmeny je povinný oznámiť obci bezodkladne. Táto povinnosť bola zavedená už v zákone č. 315/1992 Zb., ktorý zároveň umožňoval, aby organizátor podujatia, pre ktorého organizovanie podujatí vyplýva z jeho hlavného zamerania, predmetu činnosti alebo podnikania, sa dohodol s obcou na obojstranne výhodnejšom spôsobe oznamovania podujatí. Túto možnosť nová právna úprava neobsahuje, to znamená, že pre každého organizátora platí rovnaký spôsob oznamovania.

Zákon taxatívne ustanovuje náležitosti oznámenia podujatia, ktorými sú:

- a) označenie organizátora podujatia a adresu jeho sídla alebo trvalého pobytu,
- b) názov a účel podujatia,
- c) deň, miesto a čas konania podujatia,
- d) predpokladaný počet účastníkov podujatia,
- e) označenie podujatia za rizikové v prípade hrozby porušovania verejného poriadku,
- f) meno, priezvisko, adresu trvalého pobytu hlavného usporiadateľa podujatia a číslo mobilného telefónu, ktorý bude používať počas podujatia,
- g) názov a sídlo súkromnej bezpečnostnej služby, meno, priezvisko a číslo mobilného telefónu jej štatutárneho zástupcu, v prípade jej využitia,
- h) opatrenia, ktoré urobí, aby nedošlo k narušeniu verejného poriadku, ohrozeniu bezpečnosti, života a zdravia účastníkov podujatia alebo životného prostredia,
- i) počet členov usporiadateľskej služby a v prípade jej využitia aj počet členov súkromnej bezpečnostnej služby,
- j) východiskové miesto, trasu a miesto skončenia podujatia, ak si to jeho povaha vyžaduje.

Ak oznámenie spĺňa všetky náležitosti, poskytuje obci dostatočný prehľad o charaktere a rozsahu príslušného športového podujatia, čo je dôležité pre jej možnosť zúčastniť sa na príprave a uskutočnení športového podujatia ako dozorný orgán, s výnimkou rizikového podujatia, na ktorom sa zúčastňuje povinne.

Nová právna úprava usilujúc sa o prekonanie doterajších ťažkostí zavádza pre organizátora, ktorý organizuje medzinárodnú súťaž riadenú medzinárodnými športovými organizáciami alebo najvyššiu celoštátnu súťaž dospelých, povinnosť uviesť na vstupenke alebo na informačnom letáku povinnosti a zákazy pre účastníkov podujatia a situačný plán štadióna (§ 4 ods. 1). Účelom ustanovenia tejto povinnosti je zvýšenie právneho vedomia divákov o ich povinnostiach počas podujatia, o tom, aké predmety nemôžu na podujatie vnášať a akého konania sa musia zdržať. Právne vedomie môže mať obrovský význam z hľadiska preventívneho pôsobenia, aj keď doposiaľ bola jeho úloha značne podceňovaná.

Divácke výtržnosti možno v zásade rozdeliť do niekoľkých skupín. Prvú skupinu tvoria výtržnosti, ktoré sa prejavujú už pri vstupe na športové podujatie. Sú spojené so snahou získať vstupenku za každú cenu, keď je o podujatie veľký záujem, alebo môže ísť o snahu dostať sa na podujatie zadarmo. K výtržnostiam veľkého rozsahu dochádza pri porážke tímu alebo v situáciách, ktoré podľa názorov divákov viedli k porážke alebo zabránili víťazstvu. Výtržnosti sa prejavujú v hádzaní predmetov na hraciu plochu alebo vtrhnutím divákov na hraciu plochu. Treťou častou skupinou výtržností na našich štadiónoch sú výtržnosti

spojené s víťazstvom. Fanúšikovia oslavujú víťazstvo svojho klubu a oslavy prerastajú do výtržností, ktoré môžu mať podobu drancovania, ničia pritom zariadenia štadiónu alebo sa snažia získať dresy hráčov svojho tímu. Stále častejšie sa stretávame s ďalším druhom výtržností spočívajúcich v pochodoch divákov ulicami po skončení podujatia. Pochodujúci diváci vykrikujú heslá, provokujú ostatných chodcov, ničia rôzne predmety vo svojom okolí. Poslednou skupinou výtržností sú výtržnosti, ktoré vznikajú stretnutím dvoch diváckych skupín. Vrcholia vzájomnými ruvačkami, ale aj ničením štadióna a jeho okolia. Každá skupina sa snaží poškodiť svojho súpera. Do týchto výtržností sa môžu premietnuť klubové, národnostné, teritoriálne a iné rozdielnosti. Vzniká akási refaz stále sa opakujúcich odvetných akcií, na tieto stretnutia sa dopredu pripravujú a dochádza k nim už pred začiatkom podujatia, často na mieste, kde sa očakáva príchod fanúšikov súpera.⁷⁾

V nadväznosti na túto diferenciáciu výtržností, ku ktorým dochádza na športových podujatiach, a so zámerom vyplniť medzery v doterajšej právnej úprave zákon v § 4 ods. 3 novo ustanovuje povinnosti organizátora podujatia. Tieto povinnosti bezprostredne súvisia s problémom diváckeho násilia a sú dôležitým krokom prevencie. Ich dodržiavanie je zároveň posilnené sprísnením sankčného mechanizmu. Jedná sa najmä o tieto povinnosti:

1. Keďže organizátor podujatia je zodpovedným subjektom za riadny a pokojný priebeh športového podujatia, jeho základnou povinnosťou je povinnosť zriadiť usporiadateľskú službu, zabezpečiť potrebný počet členov usporiadateľskej služby a dať im záväzné pokyny, určiť hlavného usporiadateľa zodpovedného za riadenie činnosti usporiadateľskej služby a spoluprácu s Policajným zborom, obcou a súkromnou bezpečnostnou službou. S tým súvisí aj povinnosť zabezpečiť pre usporiadateľov reflexné vesty s výrazným nápisom „USPORIADATEĽ“ a číslom na prednom a zadnom diele vesty.
2. Z hľadiska bezpečnosti všetkých subjektov zúčastnených na podujatí je dôležitá povinnosť zabezpečiť ochranu objektov a verejný poriadok v priestoroch a na verejných priestranstvách, kde sa podujatie koná. Bezprostredne pred konaním podujatia organizátor vykoná prehliadku priestorov určených pre účastníkov podujatia.
3. Organizátor je povinný riadiť priebeh podujatia tak, aby sa neodchýľovalo od účelu uvedeného v oznámení a riadne ho skončiť.
4. Je zrejmé, že pod vplyvom alkoholu sa zvyšuje pravdepodobnosť výskytu násilných akcií a zväčšuje sa agresivita. Z uvedeného dôvodu je nevyhnutné na vybraných športových podujatiach v rámci preventívnych opatrení zakázať predaj, podávanie a požívanie alkoholických nápojov. Ak obec vydala zákaz predaja, podávania a požívaní alkoholických nápojov, je organizátor povinný umiestniť oznámenie o tomto zákaze na viditeľnom mieste pri vstupe na podujatie alebo v priestoroch podujatia určených pre účastníkov. Zároveň je povinný zabezpečiť dodržiavanie tohto zákazu a tiež zabezpečiť, aby všetky predávané, podávané a donesené nápoje boli v bezpečných obaloch, ktoré nemôžu spôsobiť ujmu na zdraví.
5. Dôležitým preventívnym opatrením je zabezpečenie účinného oddelenia skupín priaznivcov súťažiacich družstiev alebo priaznivcov športovcov. Pre priaznivcov hosťujúceho súperu je organizátor povinný vyčleniť samostatné vstupenky a samostatné priestory.

7) Slepíčka, P.: Sportovní diváctví. Praha: Olympia, 1990, s. 110-115

6. Ľudia na tribúnach štadióna vytvárajú divácky dav. Hromadné správanie je situačne podmienené interakčné správanie súboru ľudí vystavených spoločnému masovému pôsobeniu situačných premenných, ktoré majú povahu extrémnej psychickej záťaže hromadnej povahy.⁸⁾ Preplnené hľadiská za určitých okolností môžu spôsobovať davové panické reakcie, ktoré môžu mať závažné následky. Organizátor je preto povinný umožniť účasť len takému počtu účastníkov podujatia, ktorý zodpovedá projektovanej kapacite priestorov, kde sa podujatie koná.
7. Ak je podujatie označené za rizikové, je organizátor povinný najneskôr 15 dní pred konaním podujatia písomne požiadať obec a Policajný zbor o pomoc pri zabezpečovaní verejného poriadku. Ak je v mieste takéhoto podujatia železničná stanica a je možné sa dostať na podujatie vlakom, organizátor zašle oznámenie o podujatí aj Železničnej polícii najneskôr 15 dní pred začiatkom podujatia.
8. Reakciou na súbežné udalosti sprevádzané výtržnosťami, nepokojmi a nacionalistickými prejavmi na slovenských futbalových štadiónoch je ustanovenie povinnosti organizátora zabezpečiť, aby sa pri domácich podujatiach riadených príslušným národným športovým zväzom nepoužívali štátne symboly cudzích štátov alebo ich predchodcov znevažujúcim spôsobom alebo iným spôsobom, ktorým možno podnecovať k narušeniu verejného poriadku alebo ohrozeniu riadneho priebehu podujatia a tiež zabezpečiť, aby pri domácich rizikových podujatiach riadených príslušným národným športovým zväzom nevnašali účastníci podujatia štátne symboly cudzích štátov alebo ich predchodcov. Cieľom predmetných ustanovení je zabrániť zneužívaniu a znevažovaniu cudzích štátnych symbolov, zabezpečiť riadny priebeh podujatia a zabrániť násiliu, konfliktom, provokatérstvu a rušeniu verejného poriadku. V súvislosti s ustanovením tejto povinnosti je potrebné zdôrazniť, že táto úprava sa týka iba vnútroštátnych podujatí, pričom zákon v spoločných ustanoveniach deklaruje, že používanie štátnych symbolov Slovenskej republiky na podujatiach sa riadi zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Cudzie štátne symboly na medzištátnych podujatiach sa používajú v štandardizovanej podobe. Úmysel zákonodarcu sa zdá byť pozitívnym krokom pri predchádzaní nepokojom na športových podujatiach, vyvolal však široké diskusie a otáza je, ako sa bude uskutočňovať v praxi, či nevyvolá iný než zamýšľaný účinok.

Aplikačným problémom z hľadiska právnej istoty by mohla byť otázka určenia rizikového podujatia. Aké podujatie sa považuje za rizikové, zákon neustanovuje, z jednotlivých ustanovení však vyplýva, že ide o podujatie, na ktorom hrozí porušovanie verejného poriadku, násilie a výtržníctvo alebo ohrozenie zdravia účastníkov podujatia. To znamená, že organizátor na základe predchádzajúcich praktických skúseností a v súlade s príslušnými zväzovými normami určí, ktoré podujatie sa dôvodne považuje za rizikové. Ani Európsky dohovor o násilí a neviazanosti divákov počas športových podujatí, a najmä na futbalových zápasoch nekonkretizuje, aké podujatie sa považuje za rizikové. Čl. 4 predmetného dohovoru uvádza, že pred medzinárodnými klubovými a reprezentačnými zápasmi alebo turnajmi si zúčastnené strany, ktorých sa to týka, prizývajú svoje kompetentné orgány, najmä športové organizácie, aby určili tie zápasy, na ktorých sa možno obávať násilia a neviazanosti divákov. Domnievame sa, že kvôli osobitosti jednotlivých športových podujatí by nebolo vhodné určiť jednoznačné kritériá a presne definovať rizikové podujatia.

8) Slepíčka, P.: Sportovní diváctví. Praha: Olympia, 1990, s. 118.

Osobitnú pozornosť je potrebné zamerať na novú povinnosť organizátora podujatia, ktoré je označené za rizikové, zriadiť pri vchodoch a východoch z priestorov pre účastníkov podujatia a v priestoroch určených pre účastníkov podujatia funkčný kamerový zabezpečovací systém, ktorý umožní identifikáciu tváre fyzickej osoby a zabezpečí jej trvalý záznam v digitálnej forme. Uvedenú povinnosť má organizátor podujatia vždy na futbalovom a hokejovom podujatí dvoch najvyšších celoštátnych súťaží s kapacitou štadióna nad 2 000 účastníkov (§ 10). Ustanovenie tejto povinnosti vychádza zo vzoru členských štátov Európskej únie, kde praktické skúsenosti preukázali, že funkčný kamerový zabezpečovací systém je jedným z najefektívnejších prostriedkov v boji proti diváckemu násiliu a hromadnému porušovaniu verejného poriadku. Zmizla divácka anonymita, ktorá chránila provokatérov a pôvodcov výtržností a došlo k výraznému poklesu násilností.

Podľa znenia zákona kamerový systém musí byť zriadený tak, aby nezasahoval do súkromia fyzických osôb, ktoré nie sú účastníkmi podujatia a priestory ním monitorované musia byť zreteľne označené ako monitorované. Vyhotovené záznamy z kamerového systému môžu byť použité len na účely trestného konania, konania o priestupku, pri objasňovaní priestupku alebo na vedenie informačného systému. Ak záznam nie je využitý na niektorý z uvedených účelov, organizátor podujatia je povinný ho zlikvidovať v lehote siedmich dní odo dňa nasledujúceho po dni, keď bol záznam vyhotovený.

Za zmienku stojí, že povinnosť zabezpečiť kamerový systém prijali jednotlivé športové organizácie a kluby rozpačito, keďže finančné náklady s tým spojené musia uhradiť zo svojich zdrojov.

2.2 Oprávnenia usporiadateľa

Ďalším zo subjektov zúčastnených na príprave a uskutočňovaní športových podujatí, ktorého postavenie sa prijatím novej právnej úpravy posilnilo, je usporiadateľ. Usporiadateľ je v bezprostrednom kontakte s divákmi a jeho činnosť musí byť zameraná predovšetkým na ovplyvňovanie diania v priestoroch a priestranstvách určených pre účastníkov podujatia. V prípade vzniku nepokoja medzi divákmi je povinný okamžite zasiahnuť. Z doterajšej praxe vyplynula požiadavka vytvoriť podmienky pre zásahy usporiadateľov, ako aj požiadavka osobitnej spôsobilosti usporiadateľa, na čo reaguje nová právna úprava.

Podľa pôvodnej úpravy usporiadateľom mohla byť iba fyzická osoba staršia ako 18 rokov s osobitnou prípravou alebo fyzická osoba riadne poučená, pričom rozsah a obsah osobitnej prípravy usporiadateľov určovali telovýchovné, športové a turistické zväzy alebo orgány postavené na ich úroveň. Nová právna úprava opúšťa túto koncepciu a vzhľadom na rozšírenie oprávnení usporiadateľa a s cieľom zabezpečiť jednotnú prípravu usporiadateľov v § 5 ods. 1 definuje, že usporiadateľom môže byť len fyzická osoba staršia ako 18 rokov, ktorá absolvovala osobitnú prípravu. Osobitná príprava usporiadateľov je zabezpečovaná akreditovanými vzdelávacími inštitúciami podľa zákona č. 288/1997 Z. z. o telesnej kultúre a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Z. z. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

K zmene došlo aj pri označovaní usporiadateľov. Podľa predchádzajúcej úpravy usporiadateľ preukazoval svoje oprávnenia viditeľne umiestneným preukazom, ktorý vydal organizátor podujatia. Toto označovanie sa považovalo za nepostačujúce, a preto sa ustanovuje povinnosť pre usporiadateľa mať počas podujatia oblečenú reflexnú vestu s výrazným nápisom „USPORIADATEĽ“ a číslom na prednom a zadnom diele vesty.

Usporiadateľ predovšetkým plní úlohy podľa pokynov organizátora podujatia, Policajného zboru, obce a iných oprávnených orgánov, ktoré sa zúčastňujú na príprave a realizácii športového podujatia. Oproti predchádzajúcej úprave sa vzhľadom na expandujúce divácke násilie podstatne rozšírili oprávnenia usporiadateľa najmä v súvislosti s jeho nezustupiteľnou funkciou a činnosťou bezprostredne pred vstupom účastníkov do priestorov alebo verejných priestranstiev športového podujatia. Zákonná úprava vyjadrená v § 6 obsahuje predovšetkým opatrenia represívneho charakteru. V nadväznosti na vyššie uvedené druhy výtržnosti je usporiadateľ oprávnený:

- a) Presvedčiť sa, či sa na podujatí chce zúčastniť iba fyzická osoba na to oprávnená.
- b) Presvedčiť sa zrakom, hmatom alebo technickými prostriedkami, či fyzická osoba, ktorá vstupuje do priestorov alebo verejných priestranstiev, kde sa podujatie koná, nemá pri sebe alebo na sebe strelnú zbraň, pyrotechnický výrobok alebo inú vec, ktorou možno urobiť útok proti telu dôraznejším; alebo či nemá pri sebe alkoholické nápoje, ak obec vydala zákaz predaja, podávania alebo požívania alkoholických nápojov na podujatí, drogy alebo iné omamné látky.
- c) Neumožniť vstup na podujatie alebo zabrániť vstupu na podujatie fyzickej osobe, ktorá vnáša do priestorov alebo verejných priestranstiev, kde sa podujatie koná, vyššie uvedené predmety, alebo je zjavne pod vplyvom alkoholu, drog alebo iných omamných látok.
- d) Neumožniť vstup na podujatie fyzickej osobe, ktorej súd uložil obmedzenie v rámci probačného dohľadu spočívajúce v zákaze návštev športových alebo iných hromadných podujatí; taktiež neumožniť vstup na podujatie fyzickej osobe, ktorej príslušný orgán uložil obmedzujúce opatrenie. Obmedzujúce opatrenie spočíva v zákaze navštevovať určené verejne prístupné miesta a miestnosti, v ktorých sa podávajú alkoholické nápoje alebo konajú verejné telovýchovné, športové alebo kultúrne podujatia.
- e) Upozorniť účastníkov podujatia na nevhodnosť ich správania a požadovať, aby od takéhoto správania upustili, ak ním porušujú verejný poriadok alebo narušujú pokojný priebeh podujatia.
- f) Dať pokyn účastníkovi podujatia na opustenie podujatia, ak aj napriek upozorneniu pokračujú v nevhodnom správaní.
- g) Vyviešť účastníkov podujatia a ich ďalšiu účasť na podujatí zakázať, ak neuposlúchli pokyn na opustenie podujatia.

Povinnosti usporiadateľov a usporiadateľskej služby vrátane jej zloženia podrobne upravujú normy príslušných športových zväzov, najmä Súťažný poriadok futbalu a Súťažný poriadok Slovenského zväzu ľadového hokeja.

Pokyny obsiahnuté v zväzových normách, špecifikované podľa príslušného športového odvetvia, v spojení so zákonnou právnou úpravou vytvárajú komplexnú charakteristiku postavenia a úloh usporiadateľa na športovom podujatí, ktorých dôsledné dodržanie je dôležitým predpokladom riadneho a pokojného priebehu športového podujatia. Niet pochyb, že ustanovenie jednotnej prípravy usporiadateľov a rozšírenie ich oprávnení bolo vzhľadom na zhoršujúcu sa situáciu na športových podujatiach nevyhnutným krokom v snahe o prekonanie doterajších problémov. Domnievame sa, že rozšírenie oprávnení usporiadateľa zákonnou úpravou z tohto hľadiska zlepšuje možnosť organizátora predchádzať nepokojom na príslušnom športovom podujatí a tým aj porušovaniu povinností. Vzhľadom na to, že usporiadateľom je osoba, ktorú organizátor poveril plnením svojich

úloh na zabezpečenie poriadku a riadny priebeh podujatia, je potrebné poznamenať, že v prípade porušenia týchto povinností zodpovednosť má organizátor podujatia, ktorý bude v tomto zmysle aj sankcionovaný. Usporiadateľ môže byť sankcionovaný len zo strany organizátora, napríklad finančným postihom, na základe zmluvného vzťahu medzi nimi. Zákon v ustanovení o priestupkoch pri športových podujatiach určuje sankciu len za priestupok, ktorého sa usporiadateľ dopustí, ak poruší svoju povinnosť mať počas podujatia oblečenú vestu predpísaným spôsobom.

2.3 Povinnosti a zákazy pre účastníkov podujatia

Keďže podľa čl. 2 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá, doterajšia prax ukázala, že pôvodná právna úprava bola nedostatočná, nepostihnuteľná a je nevyhnutné reagovať na negatívne divácke prejavy formulovaním všeobecných zákazov, ktoré sa budú vzťahovať na každého, kto sa chce zúčastniť na športovom podujatí. Primárnym cieľom je zvýšenie úrovne správania sa divákov na športovom podujatí a s tým súvisiace zvýšenie bezpečnosti.

Naliehavosť a nevyhnutnosť sústredenia pozornosti na jednotlivých účastníkov podujatia umocňujú udalosti, ku ktorým došlo v poslednom období na športových podujatiach, najmä pri futbalových stretnutiach. Nová právna úprava reagujúc na doterajšie praktické skúsenosti sa snaží o komplexné obsiahnutie možných konaní, pri ktorých by mohlo dôjsť k násilnostiam a výtržníctvu zo strany divákov. Predovšetkým ustanovením povinností a zákazov v § 7 zákona v spojení s oprávneniami usporiadateľa poskytuje dostatočný právny rámec, ktorého dôsledným dodržaním pri vykonaní vstupnej kontroly sa podstatne znižuje riziko, že na podujatí dôjde k narušeniu verejného poriadku, k inému nežiaducemu konaniu, prípadne agresii účastníkov. Značný význam z hľadiska prevencie má taktiež už vyššie spomenutá povinnosť organizátora uviesť na vstupenke alebo na informačnom letáku okrem iného aj povinnosti a zákazy pre účastníkov podujatia. Súbežne s uvedeným dodržiavaním ustanovení tohto zákona by malo napomôcť aj sprísnenie sankcií.

1. Generálnou povinnosťou účastníkov podujatia je povinnosť dodržiavať pokyny organizátora podujatia, usporiadateľskej služby, príslušníkov Policajného zboru, zástupcov obce a členov súkromnej bezpečnostnej služby zabezpečujúcich ochranu verejného poriadku na športovom podujatí a zdržať sa všetkého, čo by porušovalo verejný poriadok alebo riadny a pokojný priebeh podujatia a po skončení podujatia sa pokojne rozísť.
2. Športoví diváci, ktorí sú pod vplyvom alkoholu, vyvolávajú konflikty oveľa častejšie než ostatní diváci, preto sa časť povinností a zákazov týka uvedenej problematiky. Mnohí účastníci požívajú alkohol ako súčasť prípravy na podujatie a konflikty vyvolávajú už pred podujatím. Je evidentné, že na športové podujatie nepatrí divák pod vplyvom alkoholu alebo drog a v súvislosti s tým sa zakazuje navštevovať podujatie pod vplyvom alkoholu, drog a iných omamných látok. V prípade, že obec vydala zákaz predaja, podávania alebo požívania alkoholických nápojov na podujatí, je účastník povinný zdržať sa ich požívania počas podujatia a nesmie ich vnášať na podujatie. Zároveň sa zakazuje vnášať drogy alebo iné omamné látky na podujatie.
3. Najproblematickejší účastníci sa na rôzne konflikty vedome pripravujú a na športové podujatie sa snažia doniesť predmety, ktoré by mohli poslúžiť ako zbraň. Z tohto dôvodu sa zakazuje vnášať na podujatie strelnú zbraň, pyrotechnický výrobok alebo inú vec, ktorou možno urobiť útok proti telu dôraznejším.

4. V súvislosti s rôznymi národnostnými, politickými a teritoriálnymi diváckymi prejavmi sa zakazuje používať štátne symboly cudzích štátov alebo ich predchodcov znevažujúcim spôsobom alebo iným spôsobom, ktorým možno podnecovať k narušeniu verejného poriadku alebo ohrozeniu riadneho priebehu domáceho podujatia riadeného príslušným národným športovým zväzom alebo na domáce rizikové podujatie riadené príslušným národným športovým zväzom vnášať štátne symboly cudzích štátov alebo ich predchodcov.
5. V prípade, že účastník podujatia poruší niektorú z ustanovených povinností, je povinný strpieť úkony organizátora, usporiadateľa alebo člena súkromnej bezpečnostnej služby súvisiace s porušením tejto povinnosti. Počas vykonávania služobného zákroku príslušníkmi Policajného zboru sa účastníkovi zakazuje mať zakrytú tvár spôsobom znemožňujúcim jeho identifikáciu.

2.4 Povinnosti ďalších zúčastnených subjektov

Súčasťou prevencie proti diváckemu násiliu na športových podujatiach je ingerencia ďalších subjektov spätých s uskutočňovaním športového podujatia, a to: obce, Policajného zboru a športových zväzov.

Obec pri výkone samosprávy okrem iného zabezpečuje verejný poriadok v obci.

Rozdiel oproti predchádzajúcej úprave spočíva v tom, že kým zákon č. 315/1992 Zb. ustanovoval pre obec len možnosť zakázať podujatie, ak by jeho účastníkom hrozilo závažné nebezpečenstvo pre ich zdravie, konanie podujatia by obmedzovalo verejnú dopravu, zásobovanie obyvateľstva alebo ohrozovalo životné prostredie, účinná právna úprava túto možnosť obce za rovnakých podmienok ponecháva, avšak v prípade ohrozenia života účastníkov podujatia už nejde len o alternatívnu možnosť, ale o jednoznačnú povinnosť obce. To znamená, že v prípade ohrozenia života obec zakáže podujatie buď z vlastného podnetu, alebo na základe písomnej žiadosti organizátora alebo Policajného zboru (§ 8 ods. 3). Ak obec rozhodla o zákaze konania športového podujatia, je povinná túto skutočnosť bezodkladne oznámiť Policajnému zboru z dôvodu prijatia príslušných opatrení smerujúcich k zabráneniu možného vzniku ohrozenia verejného poriadku.

Ďalšou povinnosťou obce, ktorá v pôvodnej úprave absentovala, je, že v prípade, ak je podujatie označené za rizikové, má obec povinnosť zúčastniť sa prostredníctvom svojho povereného zástupcu ako dozorný orgán na príprave a uskutočnení športového podujatia. Pôvodná úprava teda obci ako garantovi verejného poriadku túto povinnosť neukladala a určovala jej len možnosť dohliadať, či sa podujatie koná v súlade s oznámením organizátora. Dôvodová správa⁹⁾ uvádza, že zástupcovia obce sa zúčastňovali na príprave a uskutočňovaní športových podujatí len v ojedinelých prípadoch, čo sa vzhľadom na úlohy obce pri zabezpečovaní verejného poriadku a vychádzajúc z doterajšej praxe ukázalo ako nepostačujúce a je nevyhnutné, aby sa obec povinne zúčastňovala na podujatiach, ktoré sú označené za rizikové.

Predávanie a požívanie alkoholických nápojov na vybraných športových podujatiach je v súčasnosti aktuálnym problémom, najmä vzhľadom na stupňujúce sa divácke násilie, preto zákon ustanovuje obci povinnosť vydať zákaz predaja, podávania alebo požívania alkoholických nápojov na podujatí, ak ju o to požiada organizátor podujatia alebo Policajný zbor (§ 8 ods. 8).

9) Dôvodová správa k návrhu zákona č. 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Rovnako ako organizátor podujatia, usporiadateľ, či účastník podujatia aj obec je podozrená sankciám za nesplnenie povinností, ktoré pre ňu vyplývajú z novej právnej úpravy.

Úzka súčinnosť usporiadateľov a **Policajného zboru** je nevyhnutná pri okamžitej likvidácii ohniska diváckych konfliktov a je základným predpokladom pri predchádzaní rozsiahlym negatívnym diváckym prejavom na športových podujatiach. Nová právna úprava okrem iného posilňuje postavenie Policajného zboru aj tým, že ho oprávňuje zakázať podujatie, ak na ňom hrozí bezprostredné nebezpečenstvo narušenia verejného poriadku alebo je ohrozené zdravie účastníkov podujatia. V takomto prípade môže Policajný zbor rozhodnúť tiež o vylúčení účastníka podujatia.

Na účely efektívnejšieho stíhania násilníkov a narušiteľov verejného poriadku a v záujme zlepšenia výmeny príslušných informácií medzi zúčastnenými stranami najmä na športových podujatiach s medzinárodnou účasťou bol podľa vzoru členských štátov Európskej únie zavedený informačný systém o bezpečnosti pri športových podujatiach.

Povinnosť vytvoriť a prevádzkovať informačný systém o bezpečnosti pri športových podujatiach zákon v § 11 ustanovuje pre **futbalový zväz a hokejový zväz**, ktorý je členom medzinárodnej športovej organizácie. Ponecháva sa výhradne na príslušnom športovom zväze, akým spôsobom bude viesť tento informačný systém, musí však obsahovať:

1. Evidenciu o fyzických osobách, ktoré porušili zákazy a vniesli na podujatie strelnú zbraň, pyrotechnický výrobok alebo inú vec, ktorou možno urobiť útok proti telu dôraznejším, alebo vniesli na podujatie alkoholické nápoje, ak obec vydala zákaz predaja, podávania alebo požívania alkoholických nápojov na podujatí, prípadne vniesli na podujatie drogy alebo iné omamné látky.
2. Evidenciu o fyzických osobách, ktorým usporiadateľ neumožnil vstup na podujatie z dôvodu, že im súd alebo príslušný orgán uložil obmedzujúce opatrenie spočívajúce v zákaze návštev športových podujatí.
3. Evidenciu o fyzických osobách, ktoré usporiadateľ vyviedol z podujatia a ich ďalšiu účasť na podujatí zakázal.

§ 11 ods. 3 zákona zároveň taxatívne ustanovuje náležitosti, ktoré by mali jednotlivé evidencie obsahovať, a to:

- a) meno a priezvisko,
- b) dátum narodenia,
- c) adresa trvalého pobytu,
- d) fotografia tváre,
- e) čas trvania obmedzujúceho opatrenia.

Údaje do evidencií o osobách, ktoré vniesli na podujatie zakázané predmety, a o osobách, ktoré usporiadateľ vyviedol z podujatia, má získavať organizátor a následne ich odovzdávať na spracovanie príslušnému športovému zväzu. Problém by mohlo spôsobovať práve získavanie údajov organizátorom, nakoľko dotknuté osoby nemajú povinnosť poskytnúť mu svoje osobné údaje vrátane fotografie, zákon však umožňuje organizátorovi podujatia a príslušnému športovému zväzu požiadať o pomoc Policajný zbor pri spracúvaní údajov v informačnom systéme.

Údaje z informačného systému sa poskytujú Policajnému zboru, prokuratúre, súdom, obciam, obvodným úradom, Slovenskej informačnej službe, Železničnej polícii

a organizátorom alebo iným športovým zväzom, ak je to nevyhnutné na plnenie ich úloh. Údaje o konkrétnej fyzickej osobe sa uchovávaajú po dobu piatich rokov od ich uloženia do informačného systému.

3. Bezpečnosť na športových podujatiach v Českej republike

V Českej republike, kde sa tiež stupňuje intenzita násilných prejavov na športových podujatiach vymykajúcich sa kontrole, je prístup k riešeniu tejto problematiky odlišný. Ministerstvo vnútra ČR pripravilo koncepčný materiál „Návrhy opatrení k riešeniu problematiky diváckeho násillia“, ktorý bol schválený uznesením vlády ČR č. 912 zo dňa 23. júla 2008. V uvedenom materiáli je deklarované, že súčasná právna úprava do značnej miery obsahuje dostatočné nástroje v boji s diváckym násillím a prenesenie veľkej časti zodpovednosti na iné než policajné zložky je v boji s týmto fenoménom omnoho efektívnejšie, než celkové zaistenie bezpečnosti Políciou ČR.

Ministerstvo vnútra ČR a Prezídium Policajného zboru ČR presadzuje stanovisko, že existuje dostatok legislatívnych a iných možností, ktorými je možné postihnúť prípady diváckeho násillia; tieto však často nie sú využívané. Možnosti trestného stíhania a priestupkového konania s páchatelmi incidentov spojených so športovými podujatiami považujú tieto orgány za dostatočné. Pokiaľ ide o konania, ktoré usporiadateľ považuje za nebezpečné a nemožno ich posúdiť ako trestný čin alebo priestupok, môže to riešiť usporiadateľská služba v rámci svojich oprávnení. Cieľom je dosiahnuť stav, keď organizátor bude plne zodpovedný za oblasť bezpečnosti a Polícia ČR nebude už naďalej suplovať prácu usporiadateľskej služby, nebude sa v masívnej miere zúčastňovať na udržiavaní poriadku a bezpečnosti priamo na štadiónoch. Iba v prípade, keď úsilie usporiadateľov udržať poriadok na štadióne zlyhá, bude možné požiadať políciu o spoluprácu.¹⁰⁾

V Českej republike sa teda prijatie nového zákona, ktorý by danú oblasť upravoval, nepovažuje za potrebné a žiadny sa ani nepripravuje. Prílohou vyššie citovaného materiálu je manuál pre futbalové kluby s názvom „Bezpečí na sportovních utkáních“, ¹¹⁾ ktorý poskytuje prehľad oprávnení a povinností s cieľom efektívnejšieho predchádzania diváckeho násillia na štadiónoch.

Predmetný manuál vypracovalo Ministerstvo vnútra ČR v spolupráci s jednotlivými futbalovými klubmi. Obsahuje povinnosti usporiadateľskej služby, odporúča vhodné stratégie pri vstupných kontrolách účastníkov, minimálne bezpečnostné štandardy infraštruktúry štadiónov a preventívne aktivity.

Veľká časť oprávnení a povinností organizátorov podujatí a usporiadateľov uvedených v tomto manuáli sa zhoduje s našou právnou úpravou. Manuál obsahuje aj odporúčania o kamerovom systéme a databáze „problémových“ fanúšikov.

Ako je už vyššie uvedené, po reforme Polície ČR kluby majú plnú zodpovednosť za priebeh podujatia a verejný poriadok vo vnútri štadióna, polícia bude doprevádzať účastníkov na podujatie a späť a pomáhať bude iba vtedy, keď dôjde ku kritickej situácii a masívnejšiemu narušeniu verejného poriadku na podujatí. To znamená, že kluby sa na štadiónoch budú riadiť tradičným súkromnoprávnym princípom „pána domu“, teda sami

10) Návrhy opatření k řešení problematiky diváckého násillí. <http://www.mvcr.cz/soubor/2008-11-priloha-mala-pdf.aspx>

11) Bezpečí na sportovních utkáních – manuál pre futbalové kluby. <http://www.policie.cz/soubor/01-manual-pro-fotbalove-kluby.aspx>

budú rozhodovať o tom kto a za akých podmienok bude vpustený na podujatie a kto bude naopak vyvedený z podujatia. Hlavnou oporou pre usporiadateľov podľa manuálu má byť návštevnícky poriadok, ktorého vzor vypracuje Českomoravský futbalový zväz v spolupráci s Políciou ČR a Ministerstvom vnútra a každý rok ho bude aktualizovať. Tento poriadok presne vymedzí druhy nevhodného správania na podujatí a takisto určí predmety, ktoré je zakázané nosiť na štadión. Kluby musia tento súhrn pravidiel umiestniť na viditeľnom mieste a manuál odporúča, aby stručný výťah z návštevného poriadku bol uvedený na zadnej strane každej vstupenky na futbalové podujatie.

Manuál predpokladá pravidelné školenie usporiadateľov a určuje jeho obsah. Po absolvovaní školenia by usporiadatelia získali certifikát, ktorý by si museli v pravidelných intervaloch obnovovať. Ďalej sa uvádza, že usporiadateľská služba na účel plnenia svojich úloh musí byť aj patrične vybavená, napr. putami alebo vhodnou miestnosťou, kde problematický účastník vyčká, než bude odovzdaný polícii.

Za nedostatočnú činnosť organizátora môže Ministerstvo vnútra ČR zakázať účastníkom účasť na jeho podujatiach a štadión až do nápravy nedostatkov uzavrieť. Súčasťou riešenia problematiky diváckeho násilia je tiež alternatívny trest v Trestnom zákone, ktorého podstatou je súdom vyslovený zákaz vstupu na športové podujatie po dobu 10 rokov. Od súdenému po dobu výkonu tohto trestu môže byť uložená aj povinnosť dostaviť sa v období bezprostredne súvisiacom s konaním zakázaného podujatia k probačnému úradníkovi.

Porovnanie riešenia problematiky diváckeho násilia na Slovensku a v Českej republike

Stručný náčrt rozdielného prístupu k riešeniu problematiky diváckeho násilia je uvedený v tabuľke.

Slovenská republika	Česká republika
zákon č. 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov	„Bezpečí na sportovních utkáních – manuál pro fotbalové kluby“. ČR existujúce legislatívne možnosti považuje za dostatočné. Predmetnú problematiku nechce riešiť novým zákonom
právna úprava predpokladá aktívnu spoluprácu organizátora podujatia a Policajného zboru	organizátor podujatia je plne zodpovedný za oblasť bezpečnosti, polícia nesupluje prácu usporiadateľskej služby, napomáhať bude len v kritической situácii alebo v prípade masívnejšieho narušenia verejného poriadku, na podujatí súkromnoprávny „koncept pána domu“
usporiadateľ musí absolvovať osobitnú prípravu v akreditovanej vzdelávacej inštitúcii	usporiadateľ musí prechádzať pravidelnými opakovacími kurzami, manuál určuje požadovaný obsah školenia
hlavné oprávnenia usporiadateľa, povinnosti a základy pre účastníkov podujatia sú ustanovené v zákone	hlavné oprávnenia usporiadateľa, pravidiel správania sa účastníkov a zakázané predmety vychádzajú z návštevného poriadku, ktorého vzor sa každoročne aktualizuje
v prípade porušenia povinností organizátorovi podujatia môže byť uložená pokuta do 3 319, 39 Eur	za nedostatočnú činnosť organizátora môže Ministerstvo vnútra ČR zakázať účastníkom účasť na jeho podujatiach a štadión až do nápravy nedostatkov uzavrieť

Záver

Schválenie zákona č. 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov je nepochybne dôležitým a nevyhnutným krokom v boji proti diváckemu násiliu a konfliktom pri športových podujatiach. Po dlhšom období účinnosti vývojom prekonaného zákona č. 315/1992 Zb. predstavuje pre Slovenskú republiku modernú právnu normu prinášajúcu veľa pozitívnych prvkov, ktorá je v súlade s odporúčaniami Rady EÚ. Zákon sa snaží komplexne postihnúť a efektívne riešiť uvedenú problematiku a je nesporné, že legislatívne opatrenia v ňom obsiahnuté budú nápomocné pri odstraňovaní a obmedzovaní násilného a deštruktívneho správania fanúšikov pred, počas a po športových podujatiach. Iniciatíva by mala byť preukázaná predovšetkým zdola, teda od jednotlivých športových zväzov a klubov; organizátor má najväčšiu zodpovednosť za riadny a pokojný priebeh športového podujatia a je na ňom, aby v boji s týmto spoločensky nežiaducim javom efektívne využíval všetky možnosti, ktoré právna úprava poskytuje. Dôležitým faktorom na zabezpečenie rovnováhy medzi rizikom nepokojov a násilia na športovom podujatí na jednej strane a uskutočnenými opatreniami na ich elimináciu na strane druhej sú praktické skúsenosti jednotlivých športových klubov, ktoré zahŕňajú poznanie rôznych skupín fanúšikov, ich hodnôt, zámerov a cieľov a predovšetkým ich predošlý styk s inými skupinami.

Aj keď sa s niektorými ustanoveniami môžu v praxi spájať pochybnosti o ich účelnosti, očakáva sa, že tento zákon prinesie sľubovanú zmenu k lepšiemu a blízka budúcnosť ukáže, či sa zo športových podujatí vytráti násilie, agresia, nepokoje a stanú sa miestom prinášajúcim fanúšikom potešenie zo športového zážitku.

Summary

The approval of the Act No. 479/2007 Coll. is unquestionably an important and necessary step in the fight against spectator violence, disturbances and conflicts at sports events. For the Slovak Republic it presents a modern precept of law bringing many positive elements also being in compliance with the recommendations of the Council of the European Union.

The purpose of this article is the analysis of the problem of spectator violence and in the context of it also an analysis of a new legal regulation and its validity. It focuses on the most important changes resulting from the comparison of the original and new wording of the act. The article describes the status of the organizer of the event in connection with considerable extension of his duties, the status of the steward of the event and the extent of his warrants as well as legitimate constitution of new obligations and prohibitions for the participator of the event and it points out possible application problems. It also pursues the solution of the problem of spectator violence in the Czech Republic and simultaneously it compares it with the Slovak legal regulation.

Zoznam použitej literatúry

- [1] Králik, M.: Právo ve sportu. Praha: C.H. Beck, 2001.
- [2] Mareš, M., Smolík, J., Suchánek, M.: Fotbaloví chuligáni. Brno: Barrister and Principal, 2004.
- [3] Prusák, J.: Šport a právo. Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1984.
- [4] Slepíčka, P.: Sportovní diváctví. Praha: Olympia, 1990.

- [5] Európsky dohovor o násilí a neviazanosti divákov počas športových podujatí a najmä na futbalových zápasoch, publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 295/1993 Z. z.
- [6] Zákon č. 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- [7] Dôvodová správa k návrhu zákona č. 479/2008 Z. z.
- [8] Zákon č. 315/1992 Zb. o verejných telovýchovných, športových a turistických podujatiach.
- [9] Bezpečí na sportovních utkáních – manuál pre fotbalové kluby. <http://www.policie.cz/soubor/01-manual-pro-fotbalove-kluby.aspx>
- [10] Návrhy opatření k řešení problematiky diváckého násilí. <http://www.mvcr.cz/soubor/2008-11-priloha-mala-pdf.aspx>
- [11] Súťažný poriadok futbalu. www.futbalsfz.sk
- [12] Súťažný poriadok Slovenského zväzu ľadového hokeja. www.szlh.sk

JUDr. Žaneta Surmajová

Externá doktorandka Ústavu teórie a dejín štátu a práva BVŠP

E-mail: zaneta.surmajova@centrum.sk

Informácia z medzinárodnej vedeckej konferencie „Úloha a status rozhodcovského práva na Islande“

Information on the International Scientific Conference „The Role and the status of the Arbitration Law on Iceland“

▼ Katarína Chovancová

Dňa 27. 1. 2009 sa v Reykjavíku konala medzinárodná vedecká konferencia „**Úloha a status rozhodcovského práva na Islande**“¹⁾ pod záštitou Islandskej obchodnej komory,²⁾ Islandskej advokátskej komory³⁾ a Reykjavík University – najväčšej súkromnej univerzity na Islande⁴⁾ (ďalej len „Reykjavík University“). Zaujímavou črtou Reykjavík University je dlhodobá snaha o získanie vedúcej pozície medzi univerzitami, sídliacimi v celej Škandinávii, v oblasti vedy a výskumu.⁵⁾

Konferencia **Úloha a status rozhodcovského práva na Islande** v Reykjavíku bola zameraná na priblíženie súčasnej nedostatočnej a zastaranej právnej úpravy rozhodcovského konania na Islande, v porovnaní so súčasnou modernou úpravou rozhodcovského konania a medzinárodnej obchodnej arbitráže v štátoch s vysokým stupňom využitia domáceho rozhodcovského konania, ako aj medzinárodnej obchodnej arbitráže, ako sú napr. Veľká Británia, Francúzsko, Švédsko atď.

Niekoľko desiatok delegátov – sudcov, advokátov, ako aj vedeckých pracovníkov a pedagógov Reykjavík University sa v konferenčnej sále Reykjavík University najskôr oboznámilo s konkrétnym programom konferencie. Organizátori konferencie **Gardar Vi-dir Gunnarsson, LLM** (KPMG, Reykjavík University) a **Dr. Þórður S. Gunnarsson** (dekan Právnickej fakulty Reykjavík University) privítali všetkých účastníkov⁶⁾ a zdôraznili hlavný cieľ konferencie – výmenu odlišných názorov a skúseností právnikov činných v oblasti medzinárodnej obchodnej arbitráže na Islande a v Európskej únii.

Blok štyroch prednášok otvoril svojou krátkou úvodnou prednáškou **Súčasný stav rozhodcovského práva na Islande** **Birgir Ármannsson**, poslanec islandského parlamentu za islandskú Stranu nezávislých (Independence Party). Birgir Ármannsson je veľmi

1) The Role and the Status of Arbitration Law in Iceland.

2) Vidskiptaráð Íslands.

3) Lögmannafélag Íslands.

4) Háskólinn í Reykjavík.

5) Veľmi vysoko hodnotené sú aktivity univerzitného Ústavu práva finančných služieb (The Institute for Financial Services Law), Ústavu európskeho práva a Výskumného ústavu práva prírodných zdrojov (The Research Institute on Natural Resource Law). Z tohto hľadiska najvýznamnejším výskumným projektom súčasnosti na Reykjavík University je DOMAC (Impact of International Courts on Domestic Criminal Procedures in Mass Atrocity Cases). Účastníkmi tohto výskumného projektu sú University of Amsterdam, Hebrew University, ako aj University College v Londýne.

6) Autorka tohto príspevku sa zúčastnila konferencie ako prednášajúca na základe pozvania Reykjavík University.

aktívnym a v súčasnosti i mediálne mimoriadne známym islandským politikom.⁷⁾ Napríklad začiatkom februára 2009 organizoval podanie osobitnej petície novej islandskej premiérke Johanne Sigurdardottir v súvislosti s podozrením na utajenie zverejnenia pripomienok Medzinárodného menového fondu k plánovanej reštrukturalizácii islandského bankového sektora a Islandskej Národnej banky.

Uvedená petícia vyvolala následne v islandskom parlamente búrlivú slovnú prestrelku medzi islandskou premiérkou a domácimi opozičnými politickými stranami, pretože premiérka existenciu inkriminovaného „odkazu“ od Medzinárodného menového fondu poprela. Vo svojom stručnom príspevku Ármannsson priblížil súčasný stav islandského rozhodcovského práva, pričom zdôraznil nutnosť celkovej rekodifikácie právnej úpravy v oblasti rozhodcovského konania na Islande.

Druhý prednášajúci **Gardar Vidir Gunnarsson, LLM** (Štokholm) vo svojom príspevku *Základná charakteristika právnej úpravy medzinárodnej obchodnej arbitráže a Islandský zákon o rozhodcovskom konaní 53/1989 (komparatívna analýza)* priblížil základné právne pramene medzinárodnej obchodnej arbitráže, pričom zdôraznil význam Newyorského dohovoru o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských nálezov z r. 1958, ako aj význam Rozhodcovských pravidiel UNCITRAL, prijatých v r. 1976 a Vzorového zákona UNCITRAL o medzinárodnej obchodnej arbitráži z r. 1985 (ďalej len „Vzorový zákon UNCITRAL“).

Gardar Gunnarsson sa v rámci svojich profesionálnych aktivít v oblasti rozhodcovského konania v súčinnosti s Islandskou obchodnou komorou už dlhodobo zasadzuje o prijatie zásadných a nielen čiastkových zmien a doplnení islandského Zákona o rozhodcovskom konaní, prijatého v r. 1989. V priebehu svojej prednášky Gunnarsson ostro kritizoval nedostatočnosť a zastaranosť islandskej právnej úpravy rozhodcovského konania, ktorá sa podľa Gunnarssona prejavuje i v nízkom počte článkov zákona – celý zákon pozostáva totiž len zo 14 stručných článkov, do ktorých nebolo možné ani dôsledne, ba ani prijateľne zapracovať Vzorový zákon UNCITRAL.

Tretou prednášajúcou bola **JUDr. Katarína Chovancová, PhD.** z Fakulty práva Bratislavskej vysokej školy práva, ktorá sa konferencie zúčastnila ako prednášajúca na základe pozvania Reykjavik University. JUDr. Chovancová sa vo svojej prednáške *Úloha medzinárodných rozhodcovských inštitúcií a súdov*, vypracovanej na základe požiadaviek zástupcov Reykjavik University, sústredila na súčinnosť medzinárodných rozhodcovských inštitúcií (napr. Medzinárodný rozhodcovský súd v Londýne, ICC Rozhodcovský súd v Paríži atď.) a príslušných súdov v mieste konania medzinárodnej obchodnej arbitráže.

Okrem toho prednášajúca upozornila na dôležitú úlohu súdov v medzinárodnej obchodnej arbitráži, ktorú nie je možné podceňovať. Súd v mieste konania medzinárodnej obchodnej arbitráže môžu byť napriek rôznym negatívnym tendenciám sporovým stranám v arbitráži nápomocné napr. pri vydávaní predbežných opatrení alebo predvolaní tretích osôb. Prednášajúca súčasne zdôraznila i dôležitú úlohu súdov v medzinárodnej obchodnej arbitráži v štádiu po vydaní rozhodcovského nález.

Príslušný súd v mieste konania ukončenej arbitráže je oprávnený potvrdiť alebo zrušiť rozhodcovský rozsudok v prípade napadnutia rozsudku zo strany žalovaného, príslušný súd v mieste výkonu rozhodcovského rozsudku je zase oprávnený nariadiť výkon alebo zamietnuť výkon rozhodcovského rozsudku, pokiaľ je rozhodcovský rozsudok v rozpore

7) <http://newsfrettir.com/?p=2559>

s verejným poriadkom, alebo rozhodcovský rozsudok bol vydaný v spore, ktorý je v štáte výkonu medzinárodného rozhodcovského rozsudku nearbitrabilný, t. j. nie je možné o ňom rozhodovať v rozhodcovskom konaní.

Blok prednášok štvorčlenného panelu prednášajúcich ukončil svojou výrazne prakticky zameranou prednáškou advokát **Baldvin Björn Haraldsson** (BBA Legal), právny expert Medzinárodnej obchodnej komory v Paríži (ICC) a člen Islandskej a Francúzskej advokátskej komory. Vo svojom príspevku s názvom *Využitie rozhodcovských doložiek a skúsenosti v domácej právnej praxi* Haraldsson podrobne predstavil bežnú právnu prax na Islande pri „zakomponovaní“ rozhodcovských doložiek do obchodných domácich i medzinárodných zmlúv.

Podľa Haraldssona je v každodennej právnej praxi na Islande zvykom zmluvných strán dohodnúť sa v rozhodcovskej doložke v obchodnej zmluve na medzinárodnej obchodnej alebo domácej obchodnej arbitráži ad hoc, ktorú obchodníci uprednostňujú pred inštitucionálnou arbitrážou z dôvodu úspory finančných prostriedkov. Strany sa tak zvyčajne dohodnú na arbitráži ad hoc, vedenej podľa Rozhodcovských pravidiel UNCITRAL, pričom ako určujúci orgán (appointing authority) zvyčajne určia Medzinárodný rozhodcovský súd v Paríži alebo domáci určujúci orgán (napr. Islandskú obchodnú komoru), obľúbený je i výber určujúceho orgánu z Dánska v dôsledku historicky tradičných a veľmi živých obchodných kontaktov Islandu s Dánskom.

Po ukončení prednášok nasledovala diskusia s účastníkmi konferencie, ako aj diskusia medzi jednotlivými prednášajúcimi. Odznali i záverečné praktické rady sudcov Najvyššieho islandského súdu a zástupcov najmladšej generácie členov Islandskej obchodnej komory a Islandskej advokátskej komory. Medzinárodná vedecká konferencia **Úloha a status rozhodcovského práva na Islande** v Reykjavíku sa následne skončila pokračovaním dekana Reykjavík University a rozlúčkou všetkých účastníkov konferencie.

JUDr. Chovancová sa následne v dňoch 27. – 29. 1. 2009 zúčastnila na základe pozvania Reykjavík University osobitných troch prednáškových blokov, venovaných medzinárodnej obchodnej arbitráži, ktoré boli organizované pre študentov Reykjavík University, pripravujúcich sa v súčasnosti na *Willem C. Vis Moot* vo Viedni v apríli 2009.

Ide o najväčšiu študentskú súťaž v oblasti medzinárodného obchodu a medzinárodnej obchodnej arbitráže na svete, ktorej sa zúčastňuje cca 250 tímov študentov. Témy troch prednášok JUDr. Chovancovej boli vybrané zástupcami Reykjavík University tak, aby prehĺbili poznatky študentov v rámci ich prípravy na vyššie spomínanú súťaž. Dňa 27. 1. sa v neskorých popoludňajších hodinách konala prvá prednáška pre študentov osobitného kurzu medzinárodného obchodného práva s názvom *Dvojstranné dohody o ochrane a podpore zahraničných investícií*. V úvode prednášky Chovancová a Gunnarsson spoločne uviedli študentov do problematiky dvojstranných investičných medzishátatných dohôd o ochrane investícií, pričom JUDr. Chovancová poskytla študentom základný prierez významu, vývoja a histórie dvojstranných dohôd. Súčasne upozornila na najnovšie prognózy budúceho vývoja dvojstranných dohôd o ochrane investícií v súvislosti s medzinárodnou arbitrážou investičných sporov, ktorá je v zásade bez výnimky v dvojstranných investičných dohodách zakotvená ako primárny spôsob riešenia sporov zahraničných investorov s host'ovským štátom.

Prednáška sústredená na riešenie sporov v oblasti zahraničných investícií bola v skutočnosti pripravená ako posledná na osobitnú žiadosť zástupcov Reykjavík University, a to z dôvodu jej aktuálnosti. Island totiž v minulosti ochranu vlastných i zahraničných investorov sčasti zanedbal v dôsledku dlhodobu stabilnej politickej a najmä ekonomickej

situácie. V súčasnej kríze sa však prejavujú neblahé následky v podobe finančných negatívnych dopadov na investície zahraničných i domácich islandských investorov v zahraničí z jednoduchého dôvodu – Island totiž v predošlých dekádach uzavrel len minimum dvojstranných dohôd na ochranu a podporu zahraničných investícií. Prednášku JUDr. Chovancovej vhodne uzavrel domáci pedagóg Gunnarsson uvedením príkladu naznačených negatívnych finančných dôsledkov v domácej islandskej právnej i finančnej praxi.

Dňa 28. 1. JUDr. Chovancová predniesla študentom Reykjavik University druhú prednášku s názvom *Rozhodcovská doložka – rozhodné právo a pôsobnosť rozhodcovskej doložky vo vzťahu k tretím osobám*. Keďže otázka rozhodného hmotného a procesného práva je v medzinárodnej obchodnej arbitráži veľmi dôležitá, ďalšia prednáška vypracovaná JUDr. Chovancovou „na objednávku“ zástupcov Reykjavik University bola venovaná práve zložitému výkladu rozhodného hmotného práva rozhodcovskej doložky v medzinárodnej arbitrážnej praxi, ako aj problematickému rozšíreniu pôsobnosti rozhodcovskej doložky na tretie osoby v medzinárodnej obchodnej arbitráži.

V skutočnosti sa v medzinárodnej arbitrážnej praxi v minulosti vykryštalizovalo až deväť spôsobov, podľa ktorých medzinárodní rozhodcovia postupujú pri určení rozhodného práva rozhodcovskej doložky v medzinárodnej obchodnej zmluve. Uvedené rozhodné právo je veľmi dôležité v prípadoch, keď je platnosť alebo existencia rozhodcovskej doložky napadnutá jednou zo sporových strán v priebehu rozhodcovského konania pred rozhodcovským tribunálom, prípadne po skončení rozhodcovského konania pred príslušným súdom v mieste konania ukončenej medzinárodnej obchodnej arbitráže.

Dňa 29. 1. JUDr. Chovancová prednášala pre študentov Reykjavik University na špecifickú tému z problematiky uznania a výkonu cudzieho rozhodcovského rozsudku. V prednáške s názvom *Zrušenie medzinárodného rozhodcovského rozsudku – dôvod alebo žiaden dôvod odmietnutia výkonu rozhodcovského rozsudku?* sa JUDr. Chovancová zamerala na prax v tých štátoch, ktoré uznávajú a vykonávajú cudzí rozhodcovský nález, vydaný v medzinárodnej obchodnej arbitráži napriek tomu, že vydaný rozhodcovský rozsudok bol zrušený súdom v mieste konania medzinárodnej obchodnej arbitráže. Medzinárodné rozhodcovské rozsudky zrušené v štátoch, v ktorých boli vydané, boli v medzinárodnej arbitrážnej praxi uznané a vykonané napr. vo Francúzsku, v USA a vo Švédsku, pričom najčastejšie je možné dosiahnuť výkon zrušeného medzinárodného rozhodcovského rozsudku práve vo Francúzsku.

Ešte v ten istý deň absolvovala JUDr. Chovancová na základe pozvania Reykjavik University organizovanú prehliadku reprezentatívneho nového sídla islandského Najvyššieho súdu. Najvyšší súd na Islande (Haestirettur) bol založený v r. 1919 a nahradil Národný vyšší súd, činný na Islande v 19. storočí. V tom čase bol výkon súdnej moci na Islande prepojený s dánskym súdnictvom – napriek tomu, že Národný vyšší súd plnil funkciu odvolacieho súdu na Islande, proti jeho rozsudkom bolo možné sa odvolať na dánsky Najvyšší súd v Kodani.⁸⁾

Islandský súdny systém je dvojstupňový. Najvyšší súd Islandu je rozdelený na dve divízie, v ktorých rozhodujú trojčlenné a päťčlenné súdne senáty. So súhlasom predsedu Najvyššieho súdu môže rozhodovať sedemčlenný senát. Pojednávania sú verejné. V súlade s islandskou ústavou je predseda Najvyššieho súdu jedným z troch držiteľov

8) Najvyšší súd na Islande pôvodne sídlil v starej väznici v najužšom centre Reykjavíku a až od r. 1996 sídli v skutočnom skvoste modernej islandskej architektúry, zlučujúcej najstaršiu históriu Islandu, tradície jej obyvateľov, ako aj najnovšie trendy modernej architektúry.

právomoci prezidenta Islandu v čase jeho neprítomnosti, spolu s predsedom parlamentu (Althing) a islandským premiérom. Islandský Najvyšší súd disponuje vlastnou internetovou stránkou, na ktorej sú publikované rozsudky Najvyššieho súdu spolu s rozhodnutiami prvostupňových distrikčných súdov, voči ktorým bolo podané odvolanie na Najvyšší súd, ako aj samotné odvolania a rôzne informácie ohľadne organizácie Najvyššieho súdu.⁹⁾

JUDr. Katarína Chovancová, PhD.,

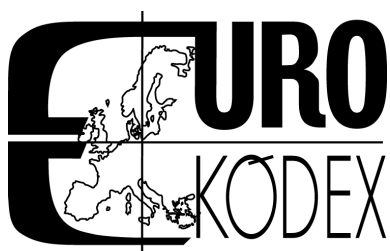
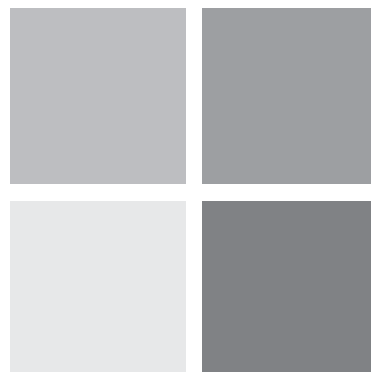
Ústav súkromného práva Fakulty práva Bratislavskej vysokej školy práva

E-mail:katarina.chovancova@uninova.sk

9) www.haestirettur.is

Prehľad vydanej odbornej literatúry

www.eurokodex.sk

PREHLAD VYDANEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PRÁVNICKÉ PUBLIKÁCIE

ČIERNE EUROKÓDEXY

<i>názov publikácie autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok vydania</i>
Advokát pred európskymi súdmi SVÁK, J. a kol.	420 Sk	13,94 €	4/2004
Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii ĎURICA, P.	930,50 Sk	30,88 €	1/2006
Ochrana ľudských práv, II. vydanie SVÁK, J.	1 967 Sk	65,29 €	5/2006
Pojmy dobrého práva BARÁNY, E.	595 Sk	19,75 €	9/2007
Pracovné právo v zjednotenej Európe Kolektív	416,50 Sk	13,82 €	12/2004
Právnická bibliografia 1993 – 2000 BLAHO, P., SVÁK, J.	2049 Sk	68,01 €	2001
Právnická bibliografia 2001 – 2004 BLAHO, P., SVÁK, J.	2 126,50 Sk	70,58 €	2005
Právo Európskej únie PROCHÁZKA, R., ČORBA, J.	1 380,50 Sk	45,82 €	2/2007
Rozsudky Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva SVÁK, J. a kol.	2 570,50 Sk	85,32 €	9/2006
Slovenské a európske pracovné právo BARANCOVÁ, E.	1 571 Sk	52,14 €	9/2004
Súdny systém EÚ SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.	1 008 Sk	33,45 €	8/2008

SCRIPTA IURIDICA QUAE MANSERUNT

Corpus Iuris Civilis, Digesta (Tomus I.) BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J.	1 499 Sk	39,80 €	9/2008
TRIPARTITUM ŠTENPIEN, E.	1 299 Sk	43,11 €	12/2008

UČEBNICE

PRÁVNICKÉ

Antológia z politickej a právnej filozofie CHOVANCOVÁ, J.	369 Sk	12,24 €	11/2007
Antológia z politickej a právnej filozofie, II. vydanie CHOVANCOVÁ, J.	369 Sk	12,24 €	11/2007
Europeizace trestního práva FENYK, J., SVÁK, J.	398 Sk	13,21 €	4/2008
Európske právo/European Law FISCHER, P.	VYPREDANÉ		10/2006

<i>názov publikácie autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok vydania</i>
Európske právo/European Law , II. vydanie FISCHER, P.	365 Sk	12,11 €	5/2008
Finančné právo BALKO, L., BABČÁK, V. a kol.	1 376 Sk	45,67 €	10/2006
International commercial arbitration /Medzinárodná obchodná arbitráž CHOVANCOVÁ, K.	350 Sk	11,61 €	2/2009
Legal English KUMMEROVÁ, S., URBÁNKOVÁ, D., POTASCH, P.	VYPREDANÉ		10/2007
Legal English , revised edition KUMMEROVÁ, S., URBÁNKOVÁ, D., POTASCH, P.	669 Sk	22,20 €	4/2009
Občanské právo hmotné I. HURDÍK, J., LAVICKÝ, P., TELEČ, I.	224 Sk	7,44 €	9/2008
Právne dejiny Slovenska KOLÁRIK, J.	252 Sk	8,36 €	1/2008
Právne dejiny Slovenska II. VOJÁČEK, L.	251 Sk	8,33 €	4/2008
Právo životného prostredia KOŠIČIAROVÁ, S. a kol.	VYPREDANÉ		11/2006
Právo životného prostredia, 2. zmenené a rozšírené vydanie KOŠIČIAROVÁ, S. a kol.	753,20 Sk	25 €	3/2009
Prvky európskej právnej kultúry , I. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	280,17 Sk	9,30 €	2/2009
Soudní lékařství DOGOŠI, M.	399 Sk	13,24 €	11/2008
Súdne inžinierstvo BRADÁČ, A., PORADA, V. a kol.	370 Sk	12,28 €	11/2008
Svetové právne systémy ŠTEFANOVIČ, M.	268 Sk	8,89 €	6/2007
Teória a prax legislatívy SVÁK, J., KUKLIŠ, P.	VYPREDANÉ		1/2007
Teória a prax legislatívy , II. vydanie SVÁK, J., KUKLIŠ, P.	476 Sk	15,80 €	1/2009
Teória práva VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S.	VYPREDANÉ		7/2007
Teória práva , II. vydanie VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S.	491 Sk	16,29 €	12/2008
Teorie a praxe mezinárodních vztahů NOVOTNÝ, A.	VYPREDANÉ		11/2006
Teorie a praxe mezinárodních vztahů, 2. rozšírené vydání NOVOTNÝ, A.	557,40 Sk	18,50 €	2/2009
Ústavné právo SR , II. vydanie SVÁK, J., CIBULKA, L.	VYPREDANÉ		3/2007

názov publikácie autor/i vydaných publikácií	cena		mesiac/rok vydania
Ústavné právo SR – Osobitná časť, 3. rozšírené vydanie SVÁK, J., CIBULKA, Ľ.	1 389 Sk	46,10 €	3/2009
Ústavné právo SR (Všeobecná časť) SVÁK, J., CIBULKA, Ľ., KLÍMA, K.	VYPREDANÉ		5/2008
Ústavné právo SR (Všeobecná časť), 2. vydanie SVÁK, J.; KLÍMA, K., CIBULKA, Ľ.	1 364,15 Sk	45,28 €	3/2009
Všeobecné správne právo MACHAJOVÁ, J. a kol.	VYPREDANÉ		6/2007
Všeobecné správne právo, II. vydanie MACHAJOVÁ, J. a kol.	VYPREDANÉ		5/2008
Všeobecné správne právo, 3. vydanie MACHAJOVÁ, J. a kol.	775 Sk	25,70 €	4/2009
Voľný pohyb osôb v EÚ KUNOVÁ, V., SVITANA, R.	243 Sk	8,07 €	8/2008
Základy masmediálneho práva DRGONEC, J.	1 095 Sk	36,35 €	9/2008
EKONOMICKÉ			
Celostný manažment PORVAZNÍK, J.	707 Sk	23,46 €	9/2007
Dane podnikateľských subjektov HARUMOVÁ, A., KUBÁTOVÁ, H.	564 Sk	18,72 €	10/2006
Makroekonomie KLOUDOVÁ, J.	373 Sk	12,38 €	11/2007
Makroekonomie, II. vydanie KLOUDOVÁ, J.	373 Sk	12,38 €	11/2008
Medzinárodné podnikanie DVOŘÁČEK, J.	328,50 Sk	10,90 €	12/2006
Sociální kompetence MIKULÁŠTÍK, M.	558 Sk	18,52 €	5/2008
Úvod do mikroekonomie STIASSNY, A.	500 Sk	16,59 €	1/2008
Základy statistiky SOUČEK, E.	339 Sk	11,25 €	5/2006
MASMEDIÁLNE			
Od tamtamov po internet BREČKA, S. a kol.	587,50 Sk	19,50 €	3/2009
ZBORNÍKY			
Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe ZÁHORA, J. (ed.)	141,90 Sk	4,71 €	3/2008
Forecasting Crime Development and Control of Crime in Central and Eastern European Countries Kolektív	297 Sk	9,85 €	5/2008
Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva LAZAR, J. (ed.)	218 Sk	7,24 €	9/2008

<i>názov publikácie autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok vydania</i>
Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti ZÁHORA, J. (ed.)	266 Sk	8,82 €	6/2008
Rímska rodina Kolektív	98 Sk	3,25 €	6/2007
Terorizmus a medzinárodné právo Kolektív	278 Sk	9,22 €	11/2007
Zmeny v spravodajských službách CIBULA, I. (ed.)	68 Sk	2,25 €	3/2008
Spravodajské služby v demokratickej spoločnosti CIBULA, I. (ed.)			1/2009

ČASOPISY

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2007	313 Sk	10,38 €	1/2007
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2008	190 Sk	6,30 €	5/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2008	313 Sk	10,38 €	12/2008

Pripravujeme:

- HRADISKÁ, E.; BREČKA, S. – **Psychológia médií**
- CHOVANCOVÁ, K. – **Medzinárodná arbitráž investičných sporov**
- PAVELKOVÁ, B. – **Právne postavenie rodiča vo výchove maloletého dieťaťa**
- TUŠER, A. a kol. – **Metódy mediálnej tvorby**
- TUŠER, A. a kol. – **Systém a typológia médií**

Uvedené publikácie si môžete zakúpiť na predajných miestach:

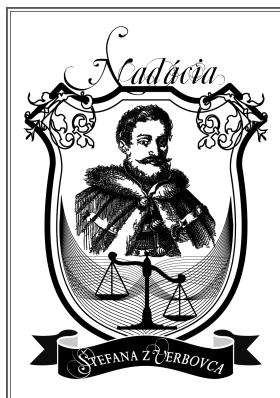
Predajňa EuroKódex , Tomášikova 20, Bratislava	02/ 434 26 815
Predajňa EuroKódex , Fučíkova 269, Sládkovičovo	031/ 789 99 29
Predajňa EuroKódex , Tematínska 10, Bratislava	02/ 682 03 655

Predaj a distribúciu pre ČR zabezpečuje Aleš Čeněk, s. r. o.
www.alescenek.cz, tel. č.: +420 222 311 629

viac na: www.eurokodex.sk

konverzný kurz 1 EUR = 30,1260 SKK

Vydané s podporou Nadácie Štefana z Verbovca.

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – 1/2009

Vydavateľ:

Bratislavská vysoká škola práva

www.eurokodex.sk

Poradca podnikateľa,
spol. s r. o.
Rázusova 23
010 01 ŽILINA

Grafické spracovanie:

Mgr. Jozef Kotačka

Služby zákazníkom:

tel.: 041/70 53 222
fax: 041/70 53 343
e-mail: sluzby@epi.sk
internet: www.epi.sk
www.zakon.sk

Sadzba dodaná do tlače:

máj 2009

Vytlačil:

**POLYGRAFICKÉ
CENTRUM**
www.polygrafcentrum.sk

Polygrafické centrum
Tomášikova 26
821 01 Bratislava
ba@polygrafcentrum.sk
www.polygrafcentrum.sk

ISSN 1337-6810